T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SELÇUKLULAR ZAMANINDA ANADOLU'DA EVLİLİK (1075-1308)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEVAL ORHAN

İSTANBUL – 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SELÇUKLULAR ZAMANINDA ANADOLU'DA EVLİLİK (1075-1308)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEVAL ORHAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

İSTANBUL – 2016

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Seval ORHAN'ın "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Evlilik" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı	: Prof. Dr. G. Osman ÖZGÜDENLİ	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Göksel ÖZTÜRK	.....
Üniversitesi	Marmara Üniversitesi	
Üye	: Prof. Dr. Birsel KÜÇÜKSİPAHİOĞLU	.....
Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi	

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 10/10/ 2016 tarih ve 2016/19-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Orhan YEŞİLÖT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR

KAYNAKLAR

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELÇUKLU HANEDAN ÜYELERİNİN EVLİLİKLERİ 10

1.1. Süleyman Şah (1075-1086) 10

1.2. I. Kılıç Arslan (1086-1107) 11

1.3. Şahin Şah (110-1116) 13

1.4. I. Mesud (1116-1155) 14

1.5. II. Kılıç Arslan (1155-1192) 17

1.6. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211) 25

1.7. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204) 28

1.8. I. İzzeddin Keykâvüs (1211-1220) 30

1.9. I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) 32

1.10. II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) 37

1.11. II. İzzeddin Keykâvüs (1246-1249) 43

1.12. IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1249-1266) 45

1.13. III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) 47

1.14. II. Mesud (1284-1296/1302-1310) 48

1.15. III. Alâeddin Keykubad (1298-1302) 48

1.16. V. Kılıç Arslan (1310-1318) 49

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELÇUKLU TOPLUMUNDA EVLİLİK 50
2.1. SELÇUKLU DEVLET ADAMLARININ EVLİLİKLERİ 50
2.1.1. İl Arslan ile Ayşe Hatun'un Evliliği 50
2.1.2. Müineddin Süleyman Pervane ile Gürcü Hatun'un Evliliği 50
2.1.3 Şemseddin İsfahânî ile Berduliye Hatun'un Evliliği 51
2.2. SELÇUKLU DÖNEMİNDE HALKIN EVLİLİĞİ 52
2.2.1. Karı Koca İlişkileri 54
2.2.2. Gayrı Meşru İlişkiler 64
2.2.3. Eğitim ve Öğretim Hayatı 66
2.2.4. Cariyeler 66
2.2.5. Toplumda Kadının Yeri 68
2.2.6. Evlilik Öncesi Hazırlıklar 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELÇUKLU TOPLUMUNDA EVLİLİK ADETLERİ 73
3.1. Eş Seçimi 73
3.2. Nişan 75
3.3. Çeyiz 75
3.4. Kalın 77
3.5. Mehir 78
3.6. Nikâh 79
3.7. Düğün 80
3.8. Yüz Görümlüğü 82
3.9. Boşanma 82

SONUÇ 85

BİBLİYOGRAFYA 87

TABLO 94

EKLER 96

ÖNSÖZ

Ortaçağ İslam dünyasında evlilik, toplumda ve siyasî ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle hanedanlar ya da emirler arasında iyi ilişkiler kurmak ve müttefik kazanmak amacıyla yapılan siyasî evlilikler, Ortaçağ İslam dünyasında sıkça görülmektedir. Selçuklu dönemi hanedan üyelerinin evliliklerinde, istisnaları bir kenara bırakacak olursak, siyasî amaçlı evlilikler çoğunluktadır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Anadolu Selçuklu Devleti döneminde komşu devletler Bizans, Abbasîler, Hârzemşâhlar, Zengîler, Eyyûbîler ve İlhanlılar ile Selçuklu hanedanı arasında evlilikler yapılmıştır. Bu evliliklerin yapılmasındaki asıl amaç, Anadolu Selçuklu Devleti'nde siyasal, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların giderilmesine yöneliktir. Bu çalışmada, Anadolu Selçuklu sultanlarının, hanedan üyelerinin, devlet adamlarının ve halkın evlilikleri tespit edilmiştir. Ayrıca dönemin evlilik âdetleri analiz edilerek gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışma esnasında, Anadolu Selçuklu Devleti ile ilgili bilinen kaynaklarda siyasî hadiseler ayrıntılı anlatılmış olmasına rağmen, Selçuklu halkının sosyal ve kültürel hayatına ilişkin bilgilere daha az yer verildiği görülmektedir.

Kaynak ve araştırma eserlerine dayanarak hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Girişte Selçuklu öncesi Türk devletlerinin evlilik gelenekleri anlatılmıştır. Birinci bölümde Anadolu Selçuklu sultanlarının evlilikleri ve sultanların çocuklarının evlilikleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu evliliklerin büyük kısmı siyasî amaçla yapıldığı için devletlerarası anlaşmalarda siyasî tarihi de oldukça etkilemiştir. Bununla birlikte siyasî ilişkiler kurmak amacıyla yapılmayan, daha doğru ifadeyle gönül bağı ile yapılan evlilikler de vardır ki, buna verilebilecek güzel bir örnek; Abbasî Halifesi en-Nasır Lidinillah ile II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun'un evliliğidir.

İkinci bölümde "Selçuklu Toplumunda Evlilik" başlığı altında Anadolu Selçuklu devlet adamlarının evlilikleri ve halk arasında yapılan evlilikler üzerinde durulmuştur. Genellikle dönemin edebî kaynaklarından çıkan malumata dayanılarak incelenen halkın evliliklerinde, eşler arasındaki anlaşmazlıkların gündelik hayata dair birçok ipuçları vermesi oldukça dikkat çekicidir.

Üçüncü bölümde ise Selçuklu toplumunda evlilik âdetleri incelenmiştir. Eş seçimi, çeyiz, nişan, mehir, düğün vb. evlilik âdetleri arasında yer alan kavramlar ve Sel-

çuklu dönemindeki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Burada Selçuklu Anadolusu'ndaki evlilik âdetlerinin bir kısmının günümüzde de devam ettiği görülmüştür.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde, kaynakların temininde ve karşılaştığım teknik sorunlarda bana yardımcı olan, tezin yazımı süresince manevî anlamda desteğini asla eksik etmeyen değerli arkadaşım Suat Kaymak'a minnet duygularım ile teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süre zarfında maddî ve manevî desteğini esirgemeyen, çalışma esnasında uygun ortam ve şartları hazırlamam da bana yardımcı olan aileme müteşekkirim. İngilizce metinlerin çevirisinde katkı sağlayan değerli arkadaşım Teodora Delibaşoğlu'na ve kaynak temininde yardımcı olan İSAM Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Çalışmamda yol gösterici olan, rehavete kapıldığımda motivasyonumu arttıran, her zaman eğitici vasfı ile birlikte samimi duygularını eksik etmeyen, eksiklerimizi hoşgörü ile düzelterek eğitimimize katkı sağlayan saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Osman G. Özgüdenli'ye arz-ı şükranlarımı sunarım.

Son olarak, bu çalışmanın genelde Ortaçağ tarihi, özelde Selçuklu tarihi araştırmaları adına mütevazı bir şekilde hazırlandığını, bu bağlamda çalışmadaki hata ve eksiklerin bu satırın yazarına ait olduğunu belirtmek isterim. Faydalı olması dileğiyle…

İstanbul 2016

ÖZET

Ortaçağ İslam dünyasında devletlerarası ilişkilerde evlilikler önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle iki hanedan ya da emirler arasında iyi ilişkiler kurmak ve böylece müttefik kazanmak amacıyla yapılan siyasî evlilikler Ortaçağ İslam dünyasında sıkça görülmektedir. Selçuklular döneminde istisnaları bir kenara bırakacak olursak siyasî amaçlı evliliklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca istisna da olsa Abbasî Halifesi en-Nasır Lidinillah ile II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun'un evliliği gibi siyasî amaçla yapılmayan evlilikler de bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Anadolu Selçuklu Devleti döneminde komşu devletler Bizans, Abbasî, Hârzemşâh, Zengîler, Eyyûbîler ve İlhanlı ile Selçuklu hanedanı arasında evlilikler yapılmıştır. Bu çalışmada, Selçuklu Anadolusu'nda sultanların, hanedan üyelerinin, devlet adamlarının ve halkın evlilikleri tespit edilmiştir. Selçuklu toplumunda yaygın olan evlilik âdetlerinden eş seçimi, çeyiz, nişan, mehir, düğün vb. evlilik âdetleri arasında yer alan kavramlar ve Selçuklu dönemindeki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Selçuklu Anadolusu'ndaki evlilik âdetlerin bir kısmının ise günümüzde devam ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Türkler, evlilik, aile.

ABSTRACT

Matrimonies had a significant role within the interstate affairs of the Medieval Islamic world. Political marriages in the Medieval Islamic world had the purpose of forming pleasant relations between two noble houses or between amirs. In the Seljuk era, when the exceptions are put aside, the political marriages were predominating. Besides, there had been marriages without political intentions such as the union between Abbāsid Caliph al-Nāsir li-Dīn Allāh, and the daughter of Kilidj Arslan II, Seljuka Khatun. In the Anatolian Seljuk era, which constitutes the subject of this study, Anatolians Seljuks had made unions with the dynasties of Byzantine, Abbāsid, Khwārazmshāh, Zangid, Ayyūbid, Ilkhanid. The marriages of sultans, members of the dynasty, statesmen and people of the Anatolian Seljuk Sultanate are identified in this study. Spouse selection, dowry, betrothal, bride wealth, wedding et cetera traditions of marriage among the Seljuk society and the applications in the Seljuk era are accentuated. Thereby, it can be observed that a portion of the traditions of marriage in Seljuk Anatolia remains nowadays.

Keywords: Seljuks, Turks, marriage, family.

KISALTMALAR

A. : Arapça

AÜSBE : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ayr. : ayrıca

b. : bin

bkz. : bakınız

cm : santimetre

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed. : editör

Far. : Farsça

göz, geç. : gözden geçiren

h. : hicrî yıl

haz. : hazırlayan

krş. : karşılaştırınız

m. : miladî yıl

M. Ü. : Marmara Üniversitesi

MKÜSBED : Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

nşr. : neşreden

ö. : ölüm yılı

takr. : takriben

TDKY : Türk Dil Kurumu Yayını

TTKY : Türk Tarih Kurumu Yayını

Türkçe terc. : Türkçe tercüme

vb. : ve benzeri

yay. : yayınlayan

s. : sayfa

S. : Sayı

KAYNAKLAR

Bu çalışmanın hazırlanma süresince vekayinâmelerin yanı sıra başta edebi kaynaklar olmak üzere menâkıb-nâmeler, mektuplar ve seyahatnamelerden faydalanılmıştır.

Vekayinâmeler

Konumuz açısından Anadolu Selçuklu Devleti hakkında bilgi sahibi olmamızda çok fazla etkisi olan eserlerden biri İbn Bîbî tarafından kaleme alınan *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'lumûri'l-alâiyye*[1] isimli eseridir. Eser, Anadolu Selçuklu sultanlarının kimler ile evlilik yaptığı, kız isteme merasimleri, evlendikleri hatunların çeyizlerinin içeriği, düğünleri, evliliklerinin siyasî boyutu ve sultanların çocuklarının evlilikleri hakkında bilgilere geniş bir şekilde yer verdiği için çalışmamız açısından önemli kaynaklardandır. İbn Bîbî Anadolu Selçuklu devrinde yaşamış. Olayları eserinden anlatırken ona şahit olmuş önemli bir şahsiyettir. İbn Bîbî eserini 1281'de yazmıştır.

Anadolu Selçuklular devrinde yaşamış diğer bir müellif ise Kerîmüddîn Mahmûd b. Muhammed-i Aksarayî'dir. Aksarayî de Selçuklu Devleti'nin hizmetinde bulunmuş ve eseri *Müsâmeretü'l-Âhbâr ve musâyeretu'l-ahyâr*'ı[2] 1323 yılında yazmıştır. Aksarayî daha çok dönemin siyasî olayları hakkında bilgi vermiştir. Eserde, sultanların çocuklarının kimden olduğu, isimleri hakkında ve taht mücadeleleri tespiti hususunda yararlanılmıştır.

Arap tarihçisi ve Süryanî edebiyatının son klasik müellifi olan Gregorius Ebu'l-Ferec'in (1226-1286) Süryanice yazmış olduğu tarih kitabından[3], sultanların eş seçimi, nişan gelenekleri, çeyizleri ve boşanmaları hususunda faydalanılmıştır. Ebu'l-Ferec'in bir diğer eseri *Tarihi Muhtasarüddüvel*'den de çalışmaya katkı sağlanmıştır.[4]

Konumuz ile alakalı bir diğer kaynak ise Farsça Anonim *Selçuk-nâme* adı ile bilinen eserdir.[5] 1363-1364 yılına kadar gerçekleşen olayları anlatan eserde, Anadolu Selçuklu sultanlarının anneleri, akrabalık ilişkileri, II. İzzeddin Keykavus'un evliliği hakkında bilgilerden istifade edilmiştir.

---

[1] İbn Bîbî, *el Evamirü'l-alâ'iye fi'l-Umuri'l-alâ'iye (Selçuk Name)* I-II, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996. Eser ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", *Erdoğan Merçil'e Armağan*, İstanbul 2013, s. 264-265.

[2] Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

[3] Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, Türkçe'ye terc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

[4] Ebû'l-Ferec, İbnülibri, *Tarihi Muhtasarüddüvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara 1941.

[5] Anonim Selçuknâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952.

Bizans tarihçisi olan Niketas Khoniates (ö. 1213)'in *Historia*'sından[6] Selçuklu sultanı I. Mesud (1116-1155) ve sultan II. Kılıç Arslan (1155-1192) hakkında bilgi vermektedir. I. Mesud'un Hristiyan bir hatun ile evliliğinden ve kızlarının evliliklerinden bahsetmesi açısından çalışmamızda faydalı olmuştur.

Bizans tarihi hakkında bizleri aydınlatan Anna Komnena, *Alexiad*[7] adlı eseri I. Kılıç Arslan'ın Çaka Bey'in kızı ile evliliği hakkında ve I. Mesud dönemi ile ilgili bilgiler vermesi açısından çalışmamıza fayda sağlamıştır. Süryani Mihail *Vekayinamesi*[8] de 1042-1195 tarihleri arasında gerçekleşen olayları anlatması bakımından önem taşımaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti öncesi gerçekleşen evlilikler hakkında çalışmaya ışık tutmuştur.

Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî (ö. 1206-1207'den sonra) Râvendî'nin *Râhatü'ssudûr ve Âyetü's-sürûr*[9] adlı eserieserini I.Gıyâseddîn Keyhusrev (1192-1196, 1205-1211)'e takdim etmesine rağmen Türkiye Selçukluları hakkında fazla bir bilgi vermemiştir. Büyük Selçukluların siyasî evliliklerinden kıyas yapmak için istifade edilmiştir.

Aknerli Grigor'un *Moğol Tarihi*[10] isimli kitabı, yakın dönemlerde çevre ülkelerde gerçekleşen evlilikler hakkında bilgi sahibi olmak ve mukayese etmek açısından önem arz etmektedir. Moğol Tarihi ile alakalı faydalanılan bir diğer eser ise Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî'nin *Târihi Güzîde* isimli eseridir.[11] V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti* isimli eseri Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yapılan evlilikleri siyasi açıdan anlamlandırmada katkı sağlamıştır.[12]

Konumuz açısından İbnü'l Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin kaleminden Selçuklular*[13] adlı eseri, İbnü'l-Adîm, *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halab Selçuklularla ilgili Haltercümeleri*[14], Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*[15], Urfalı Mateos*, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-*

[6] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*), çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995.
[7] Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.
[8] Süryani Mihael, *Vekayiname*, Türkçe terc. Hırant D. Andreasyan, I-II, TTK'da basılmamış nüsha.
[9] er-Râvendî, *Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr*, Türkçe terc. Ahmet Ateş, I-II, Ankara 1999.
[10] Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, İstanbul 1954.
[11] Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, *Târih-i Güzîde*, Türkçe terc. Erkan Göksu, İstanbul 2015.
[12] V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev. Azer Yaran), I. Baskı, Ankara 1988.
[13] İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin kaleminden Selçuklular*, haz. Mustafa Alican, İstanbul 2014.
[14] İbnü'l-Adîm, *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halab Selçuklularla ilgili Haltercümeleri*, (yay. Ali Sevim), Ankara 2011.
[15] Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler,* (yay. ve çev. Ali Öngül), İzmir 2001.

1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)[16] ve Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*[17] ve İbn Saî'nin *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyetlerine Dair Çeviriler*[18] isimli eseri oldukça faydalı olmuştur.

Edebi Kaynaklar

Konumuz ile ilgili en önemli kaynaklardan biri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273)'nin *Mesnevi*[19] adlı eseridir. Mesnevi'de gündelik hayat ile bilgilere, evlilik esnasında gerekli olan âdetlere(çeyiz, düğün), evlilik esnasında eşler arasındaki sorunlara, eşlerin birbirlerine karşı görevlerine, çok eşlilik ile ilgili örneklere, kadınların toplumdaki yerine, genelev kadınlarının o dönemdeki mahiyeti hakkında bilgilere yer vermesi açısından çalışmamızda önemli bir yer kaplamaktadır.

Anadolu Selçukluları devrinin Mevlevîlerle ilgili edebi kaynaklarından birisi *Menâkibu'l-'ârifîn*'dir.[20] Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî (ö. 1360) tarafından 1318/9-1353 tarihleri arasında kaleme alınan bu eserde, Anadolu Selçuklu devlet adamlarından olan Muîneddin Pervane ile Gürcü Hatun'un evliliklerinde yaşanan karı koca arasındaki sorunlardan bahsedilmesi çalışmamız açısından bizlere ışık tutmuştur. Toplum içerisindeki karı koca arasındaki geçim sıkıntısından, eşler arasındaki özel münasebetlerden, severek yapılan evliliklerden ve cariyelere verilen önem gibi birçok konuda örnekler vererek çalışmamıza katkı sağlamıştır. Aynı zamanda evlilik esnasında gerçekleşen ritüeller, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve Fatıma Hatun'un evliliklerinin gerçekleşme hadisesi, yine halk eşrafından olan Hediye Hatun ile Hatta Nizameddin'in evliliği hakkında bilgiler tespit edilmiştir.

Seyahatnâmeler

Selçuklu Anadolu'su, doğulu ve batılı birçok seyyahın yol güzergâhı olması bakımından seyyahların verdiği bilgiler çalışmamız açısından büyük önem teşkil etmektedir. İbn Battuta'ın *Seyahatnâme*si[21] bu anlamda çalışmamız için önemli bir kaynaktır. İbn Battuta, Kıpçak Türklerinin kadınları hakkında bilgi vererek onların giyim kuşam, toplumdaki yeri, evlilikteki konumları ile Selçuklu toplumundaki kadınların evlilikteki yeri ile mukayese etmemiz açısından çalışmamız için değerli bilgiler ihtiva etmektedir.

---

[16] Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162*), (çev. Hrant D. Andreasyan), Ankara 2000.
[17] Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*, I, yay. Şükrü Halûk Akalın, Ankara 1988.
[18] İbn Saî, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyetlerine Dair Çeviriler I*, Türkçe terc. Abdulhalik Bakır, Ankara 2008.
[19] Mevlâna, *Mesnevi*, I, çev. Veled Çelebi İzbudak, göz.geç. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 1942.
[20] Ahmet Eflaki, *Ârîflerin Menkıbeleri,* çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 2011.
[21] İbn Battuta, *Seyahatnâme*si, I, çev. Sait Aykut, İstanbul 2004.

Dönemin diğer seyahatnâmesi olan İbn Fazlan *Seyahatnâmesi*'nde[22] ise İslamiyet'ten önce Türkistan'da yaşayan kadınların toplumdaki yeri hakkında bilgi vererek İslamiyet'ten sonra kadının toplumdaki yerinin değişip değişmediğini karşılaştırmak açısından değerli bilgiler vermektedir. Bulgar Türk hükümdarı ile hatunu hakkında bilgi vererek toplumun önem verdiği ahlak kurallarına değinmiştir.

İbn Cübeyr'in *Seyahatnamesi*[23] XIII. Yüzyıl hakkında ve haçlı seferleri ile ilgili çalışmaya katkı sağlayacak bilgiler ihtiva etmektedir.

[22] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, Türkçe terc. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975.
[23] İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev. İsmail Güler, İstanbul 2003.

GİRİŞ

SELÇUKLU ÖNCESİ TÜRK DEVLETİNDE EVLİLİK GELENEKLERİ

Selçuklu döneminde Anadolu'da yapılan evlilikler hakkında sağlıklı bilgilere ulaşabilmek için öncelikle Anadolu Selçuklu Devleti'nden önce tarih sahnesinde görülen Eski Türk devletlerindeki evliliklere ve aile kurumuna değinmek yerinde olacaktır. Eski Türkler izdivaca "evlenmek, ev bark sahibi olmak" demiştir. "Bark"[24] kelimesi, Orhun Abideleri'nde "mâbed" manasında kullanılmıştır.[25] Bu bağlamda, Türklerin evi ve evlenmeyi kutsal kabul ettikleri görülmektedir. Ayrıca eski Türkler eşiği[26] mukaddes kabul eder ve evin eşiğine basacak yabancının çarpılacağına inanırlar.[27] Bu da bize evin kutsiyetinin dini gerekçesini sunmaktadır. Türklerde evlenme, "koşulma[28], dirlik[29], derim ve tiriglig" kavramlarının karşılığı olan birlikte yaşama manasına gelmektedir.[30] Türklerde dışarıdan evlilik ve tek eşlilik yaygın olarak görülmektedir. Fakat yaygın görülmemekle birlikte çok eşle evlilik de bulunmaktadır. [31] Altay Türkleri, kızını istemek için gittikleri evin reisi önünde diz çöküp şöyle demektedir:

"Evinin eşiği önünde,
Şimdi diz çöküyorum.
Senin evine geldim
Baylığına sevindim
Evinin başını istemek için
Çözülmez bağlarla
Sağdıçlık biz bağlasın
Yanaklar nasıl ayrılmazsa

[24] Bark; aile, ocak, çoluk çocuk ve yuva anlamında kullanılmıştır. Eski Türklerde 'ev' kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. İsmail Parlatır, "Bark", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Ankara 2006; ayr. İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul 2006 s. 283.
[25] Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi, İslamiyetten Evvel Türk Medeniyeti*, II, haz. Fikret Şahoğlu, İstanbul 1974, s. 294.
[26] Eşik; saray ve konak kapısının önü, dergâh demektir. İsmail Parlatır, "Eşik", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* s. 420.
[27] Z. Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi,* II, s. 294.
[28] Koşulmak; katılmak, bir şey ile görevlendirilmek anlamına gelmektedir. Bkz. İlhan Ayverdi, "Koşulmak", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* s. 1753.
[29] Dirlik; hayat, yaşayıp, ömür demektir. İsmail Parlatır, "Dirlik", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* s. 353.
[30] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* Ankara 1979, s. 174.
[31] Ali Güler, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* ed. Sedat Açıkel, Ankara 1992, s. 63.

Zırhın yakası nasıl kopmazsa
Bizimle akrabalık bağları
Kayın kabuğunun kartları gibi sağlam
İnce çift dikiş gibi sık olsun
Niyetim bıçağın sapını istemektir.
Kazanın kulpunu istemektir."[32]

Yukarıda bahsedilen 'evin başı, bıçağın sapı, kazanın kulpu' olarak nitelendirilen genç kızın rıza göstermesi evlenmenin önemli şartlarından birisidir.[33] Sözlenme aşamasında kızın evliliğe razı olduğunu gösteren bir rızalık sembolü verilmesi gerekir. Bu sembol Sibirya'dan Anadolu'ya kadar bütün Türk boylarında, mendildir. Anadolu'da ise kız evinden giden tepsi içindeki bir 'çevre'[34] kızın rıza sembolü haline gelmiştir.[35] Evlenmek sosyal bir görev olarak algılanmaktadır. Eski Türklerde bekârlık ayıp sayılmaktadır. Evlenecek delikanlı, kız tarafına "kalın"[36] vermek mecburiyetindedir. 'Kalın, kalıng, kalım'[37] şeklinde bütün Türk lehçelerinde karşılaşılan bu müessese aslında karşılıklı bir akittir. Yeni evlenenlerin hayatlarını düzenlemeleri için yapılan yardımdır. Eğer kadın boşanıp baba evine geri dönerse, kalın olarak verilen mal iade edilirdi. Boşanmaya erkek sebep olmuşsa kalın verilmezdi.[38] Aslında İslam hukukundaki mehire[39] tekabül eden kalına karşı kız tarafına çeyiz getirmektedir.

Göktürk Kitabelerinde ise aile kavramının gerekliliği şu şekilde ifade edilmiştir; "Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İlteriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup kaldırmış olacak."[40]

Evlilik devletlerarası ilişkilerde önemli bir araç olarak kullanılır. Türkler Çinli prensesler ile evlenmek için büyük çaba harcamakta ancak Çinli prensesler bu evliliğe pek sıcak bakmamaktadır. Fakat prenseslerin gerçekleştirdikleri evliliklerin Çin Devleti'nin menfaatleri için yaptıkları anlaşılmaktadır. Bunu bir Çinli prensesin şu sözlerinden anlayabilmekteyiz:

---

[32] W. Radloff, *Sibirya'dan*, çev. Ahmet Temir, İstanbul 1976, s. 175.
[33] Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s. 334.
[34] Etrafı kıvrılıp oya ve nakış ile süslenmiş tülbentten yemeni. İsmail Parlatır, "Çevre", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara ?, s. 293.
[35] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (1979), s. 184.
[36] Ahmet Akgündüz, "Başlık", *DİA*, V, (1992), s. 131-133.
[37] Evlenme sırasında geline verilmesi ön görülen para, mehir. Evlenecek kıza erkek tarafının verdiği hediye para çeyiz veya ağırlıktır. İsmail Parlatır, "kalın", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 828; İlhan Ayverdi, "kalın", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1530.
[38] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, I, Ankara 1997, s. 76.
[39] İslam hukukunda nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mal. Daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Âkif Aydın, "Mehir", *DİA*, XXVIII, (2003), s. 389-391.
[40] Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, t.y., s. 33.

"Yurdumdan ayrıldım, karalar bağlarım
Şimdi de Hunların çadırı yerim.
Ocağım kül oldu, ona ağlarım,
Dünyaya gelmemiş olmak isterim.
Yapağı eğirir, keçe giyerler,
Gözüme bet gelir gönlüme kötü.
Koyunun o kokmuş etini yerler,
İçemem bakırla sunulan sütü.
Davulu her gece durmaz döverler,
Dönerler ta güneş doğana kadar.
Fırtına bozkırda gök gibi gürler,
Yolları toz duman boğana kadar."[41]

Eski Türk toplumlarında aile ilk sosyal birlik düşüncesini oluşturan bir kurumdur. Tarihin ilk dönemlerinden beri evlilik kavramına kutsiyet atfedilmiştir. Mesela Yaratılış Destanı'nda Tanrı'ya yaratma ilhamı veren Ak Ana, aslında ışıktan bir kadın hayalidir.[42] Aynı şekilde Uygur Destanı'nda Böğü Han semavi bir ışıktan doğmuştur. Nitekim Türk mitolojisinde, kadına verilen değer de diğer mitolojilerden farklı olarak üstün tutulmuştur. Türk mitolojisinde güzellik ilahesi olan namus ve fazileti temsil eden Ayzıt, namusunu muhafaza etmiş kadınlara yardım eder.[43] Aynı zamanda Türk mitolojisinde, kahramanların hatunları Tanrı tarafından gönderilen, kutsal kadınlar olduğu gibi, erkek insanî, kadın da ruhanî bir kisveye bürünmüştür.[44] Türklerde aile kavramı Hunlardan beri baba egemenliği altında toplanmıştır. Hun devletinde Hakanların eşlerini aldıkları belirli Türk boyları vardır.[45] Hunların, Türk kızlarını belirli bir boydan almaları soy üstünlüğüne değer verdiklerini göstermektedir. Türk toplumunda aile düzeni önemsenmektedir. Babaları ölen oğullar, anneleri ve kardeşlerine bakmak zorundaydılar. Aynı zamanda ölen kardeşlerinin eşleri ve çocuklarına da bakmak ile mükelleftiler. Ölen kişilerin kendisinden sonra, çocuklarına kimlerin bakacağı töreye göre tayin edilmiştir. Evlenip giden kızların çocukları aileden sayılmamakta fakat güçlü görünmeleri için aile, dedenin idaresi altında toplanmaktadır.[46]

[41] Bülent Kaçın, *Büyük Selçuklu Devletinde Hanedan Üyelerinin Evlilikleri,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 3.
[42] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, İstanbul 1971, s. 12.
[43] Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, İstanbul 1967, s. 55.
[44] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, I, Ankara 1971, s. 87.
[45] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* Ankara 2001, s. 238.
[46] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* s. 241, 245.

Eski Türklerde, babaya "kang" denirdi. Bu sözün başında akrabalık gösteren 'ka' sesi vardır. Kandaş kelimesi de buradan türemiştir. Oğlu yetiştirme işi babanın, kızı yetiştirme görevi ise annenindir. Kırgız Türklerine göre "babasız oğul, anasız kız bakımsız" sayılmaktadır. Annenin ailedeki önemini gösteren bazı değerler şunlardır; anneye "ög" derlerdi. Bugünkü öksüz kelimesi ise bu kelimeden türemiştir. Babadan sonra aileyi anne temsil etmektedir. Babanın mirası anneye değerdir.[47] Kadın evlendikten sonra kocasının soyuna geçmektedir.

İslam öncesi dönemde Türk kadını diğer toplumlardaki kadınlar gibi baskı altında tutulmamıştır. Kadına duydukları saygıyı bulundukları coğrafyada yani Altay dağlarının en tepesine Kadınbaşı[48] adını vermekle en güzel şekilde göstermişlerdir. Oysa aynı dönemlerde Arap toplumunda kadının kocasının yanındaki değeri mülkiyetindeki mallardan daha azdır. İslam öncesi dönemde Arap kadını vâris olma hakkına sahip değildir.[49] Oysa Türk toplumunda kızların miras hakkı vardır.[50] Kadim bir medeniyet olan Çin ile mukayese edildiğinde ise, eski Çin'de kadın, erkek bir vâris doğuramaz, hırsızlık ve zina yapar, kocasını ihmal ederse, kocası tarafından boşanabilirdi. Fakat koca, karısından rahatlıkla boşanabilmesine rağmen, bu durum kadın için geçerli değildir. Hâlbuki eski Türklerde bu hak, her iki taraf içinde söz konusudur.[51] Hatta çok eski devirlerde Türk kadınları, erkeklerle beraber futbol, golf ve çöğene (çevgân) benzer bazı top oyunları oynadıkları görülmektedir.[52] Türk kadını büyük itibar görmektedir. Kadının savaşta düşman eline esir düşmesi büyük zillet sayılmaktadır.[53] Kadınların da erkekler ile savaşa katıldıkları bilinmektedir. Türk devletlerinde hatunlar söz sahibiydiler.[54] Baba, annesinin rızasını almadan çocuklarını evlendirememektedir. Türklerde kadına, çocuklarının istikbali hakkında kocası kadar hak verilmektedir.[55] Eski Türk toplumunda baba, evladını evlendirmek zorunda idi. Baba, büyük oğlu evlenirken bir ev yaptırarak oğluna verir, küçük oğlu ise baba ocağının sönmemesi için gelini baba evine getirirdi. Bu sebeple küçük oğula "ol tigin" denmektedir.[56] Radloff'un ifade ettiğine göre gelin, evlendiği gün damatla birlikte kayın babasını ziyarete gelir, kayın baba yeni evlilere dua

[47] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* s. 246-247.
[48] Abdülkadir İnan, *Sagay Türkleri (Abakanlar) Makaleler ve İncelemeler,* Ankara 1968, s. 50.
[49] Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı,* Ankara 1957, s. 121.
[50] Ahmet Ağaoğlu, "İptidaî Türk Aile Hukuku ve İptidaî Hindo-Avrupaî Aile Hukuku Arasında Mukayese", *I. Türk Tarih Kongresi,* Ankara 1932, s. 269.
[51] Özkan İzgi, *İslamiyet Önceki Türkler'de Kadın,* Ankara 1975, s. 159.
[52] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1998, s. 287.
[53] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü,* s. 229.
[54] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü,* s. 241, 270.
[55] Gülçin Çandarlıoğlu, *Türk Destan Kahramanları*, İstanbul 1977, s. 62.
[56] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, I, s. 29.

eder.[57] Türk devletlerinin dışında Moğol hükümdarı Cengiz Han döneminde de kadına değer verdiği görülür. Hatun veya sultanların anneleri, hükümdarın yerine nâiblik yapabilmektedir.[58]

Onuncu asırda, Türkistan'ı ziyaret eden İbn Fazlan, kadınlar ile erkeklerin aynı nehirde yıkandıklarını ifade etmektedir.[59] Türk toplumunda tek eşlilik varken, diğer toplumlarda çok eşlilik görülmektedir. Bunlardan ilginci ise, Hindistan'da Kastlar'ın oluşumundan önce, çok kocalı evliliktir. Kadın baş kocasının evinde kalmakla birlikte, başka kocaları da olabilmektedir.[60] Eski Arap toplumlarında "döl alma âdeti" olarak bilinen bir âdette ise, "Koca karısı aybaşından kurtulur kurtulmaz, ona 'git falanla münasebette bulun' derdi. Gebe kalmadıkça ona yaklaşmaz, gebelik anlaşıldıktan sonra isterse, tekrar münasebette bulunurdu. Döl alma, necip bir çocuk elde etme maksadı ile yapılırdı. Döl; kahramanlık, civanmertlik gibi vasıflarıyla tanınmış yüksek adamlardan istenirdi. Bu âdet eski Roma'da da görülmektedir."[61] Çok eşliliğin bir diğer örneğine ise İlhanlılarda rastlamaktayız. Abaka Han, babası Hülagü Han'ın kuması olan Tutkay Hatun'u kendine almıştır.[62] Hülagü Han'ın Tutkay Hatun'u kuma olarak alması çok eşli evliliğe kanıttır.

İbn Fazlan, Rus hükümdarların yakın adamlarının gözleri önünde, cariyeleri ile topluluk içinde, cinsî münasebette bulunduklarını yazmaktadır.[63] Ruslardan biri ölünce, onun cariyelerine "Hanginiz efendinizle ölmek istersiniz" diye sorulduğunda, bir kurban çıkınca da, hükümdarın yakın adamlarının, cariye ile cinsî ilişkide bulunduğunu ifade eder.[64] İbn Fazlan aynı zamanda Bulgar Türklerinin hükümdarlarına, İslam halifesinin mektubunu götürdüğünü, hükümdarların karısı ile beraber oturduğunu ve Türk Hatununa hediyeler verip, hilatler giydirdiğini yazar. "Zina diye bir şey bilmezler. Böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa, onu iki parçaya bölerler. Şöyle ki; bu kimseyi iki ağacın dallarını bir yere yaklaştırarak bağlar sonra da bu dalları bırakırlar. Dalların eski duruma gelmesi neticesinde o kimse iki parçaya bölünür."[65]

---

[57] Radloff, *Sibirya'dan*, s. 179.
[58] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 176.
[59] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, s. 26.
[60] H. Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi*, I-II, İstanbul 1963, s. 50.
[61] Abdülkadir İnan, "Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müesseseleriyle İlgili Gelenekler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI/3, (1948), s. 315.
[62] Reşîdüddin Fazullah, *Câmiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka - Mehmet Ersan - Ahmad Hasamipour Khelejani, Ankara 2013, s. 75.
[63] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, s. 67, 75.
[64] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, s. 74.
[65] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, s. 31, 45.

Türk ülkelerini dolaşan ünlü seyyah İbn Battuta, Kıpçak Türklerinin kadına verdiği değeri ve kadının toplum içerisindeki yerini şu ifadeler ile anlatır: "Bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan tutumlarından biri de, burada erkeklerin kadınlarına gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar, erkeklerden daha üstün sayılırlar. Gerçi beylerin kadınlarını ilk defa Kırım'dan ayrılırken görüşmüştüm. Saltiya Beg'in eşini baştan aşağı mavi ağır kumaşlarla kaplı pencere ve kapıları açık bulunan kendi arabasına bindiği sırada seyretmiştim. Yanında nefis elbiseler giymiş, fevkalâde güzel dört cariye vardı, arkasından gelen bütün arabalarda da cariyeler bulunmakta idi. Beyin konağına yaklaşınca arabadan inmişti. Onunla birlikte otuz cariye de inerek hatunun eteklerini tutmuşlardı. Kadın elbiselerinin eteklerinde ilikler vardır. Cariyeler buradan tutarlar. Bu kez de öyle yapmışlardı. Hatun böyle azametle ilerlerken Bey'in huzuruna geldiği zaman Bey hemen yerinden kalkıp, onu karşılamış ve yanına oturmuştu. Cariyeler ise hatunun çevresini alıp, ayakta duruyorlardı. Az sonra getirilen kımız tulumlarından bir kadeh doldurup, iki dizi üzerine çömelerek eliyle Bey'e sunmuş, Bey bunu içtikten sonra yine aynı tertiple bir kadeh içkiyi de, kayın biraderine taktim eylemişti. En sonra ise, bizzat bir kadeh içkiyi eliyle hatununa sunmuştu. Sofra hazırlanınca yemeklerini bir arada yediler. Bey eşine bir kat elbise takdim ettikten sonradır ki, hatun çadırdan çıkmaya fırsat bulmuş oldu."[66] Burada beylerin hatunlarına göstermiş oldukları ilgiyi görmekteyiz. İbn Battuta saray kadınlarının dışında halktan esnaf ve satıcıların eşlerini de gördüğünü, bu kadınların diğerlerinden aşağı olmadığını şöyle belirtmektedir: "Onlardan birini atların çektiği muhteşem arabada gördüm. Yanında eteklerini tutan üç dört cariye vardı; başında mücevherlerle donatılmış, ön tarafında tavus tüyünden bir sorgucu bulunan ve "buğtâk"[67] adı verilen bir hotoz vardı. Arabanın pencereleri açık olduğu gibi kadının yüzü de örtülmemişti. Zira Türk kadınları yüzleri açık dolaşırlar. Bir başka kadını da aynı şekilde gördüm. Yanındaki köleleriyle pazara süt, yoğurt getirip satıyor, karşılığında esans satın alıyordu. Kadının ticarette de yeri olduğu görülmektedir. Öyle olur ki bazen kadınlara erkekleriyle beraber rastlarsınız da "Şu adam hatunun hizmetkârı olmalı!" dersiniz."[68] Sultan hanımlarına gelindiğinde ise, bir sultanın birden çok eşi olabilmektedir. Eşlerden her biri ayrı ayrı çadırlarda bulunmaktadır. Bu çadırlar ise

[66] İbn Battuta, *Seyahatnâme*si, I, s. 472.
[67] Tatar kadınlarının takmış olduğu başlık. Bkz. Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, s. 18-19.
[68] İbn Battuta *Seyahatnâmesi*, I, s. 472-473.

tertiplerine göre düzenlenmektedir.[69] Moğollar zamanında ise Tatar kadınların, altınlar ile birlikte beylere hediye edildiği görülmektedir.[70]

Evlilikte çeyiz kavramı tarihin her döneminde önemli olmuştur. Roma İmparatorluğunda çeyizsiz evlenmek yasaklanmıştır. Çeyizsiz evlenenlerin çocukları gayrı meşru kabul edilmiştir.[71]

Göktürk ve Uygurlarda ana babadan önce söylendiği gibi Dede Korkut'ta da ana babaya "ana ata" denirdi. Anaç sözcüğü hem anacığım hem de anasına çekmiş soylu kız anlamında kullanılırdı.[72] Dede Korkut Hikâyelerinde, kadınları "solduran soy", "dolduran toy", "bayağı kadın" ve "evin dayağı" olarak dörde ayırmıştır. Yukarıda yazılan ilk üç soy ile evlenmenin insana üzüntü, keder getireceğini, "dayağı kadın" ile evlenmenin insana mutluluk vereceğini söylemiştir.[73]

Solduran sop, sabahleyin elini yüzünü yıkamadan tıka basa yiyen; "Bu evi harap olası erkeğe varalıdan beri karnım doymadı, ayağım paşmak (pabuç), yüzüm yaşmak görmedi." diye sızlanan ve kocasının ölmesini dileyerek bir başkasına varmak isteyen kadın türüdür. Dolduran sop, yatağından çok geç kalktığı halde, hemen sokağa fırlayarak sabahtan akşama kadar dedi kodu yapan; evine barkına bakmayan ve komşularıyla iyi geçinmeyen kadındır. Bayağı kadın, misafir geldiğinde kocasını mahcup eden, kocası istediği halde "Ne yapalım bu yıkılası evde un, elek yok." diyerek misafire yemek hazırlamayan, kocasının sözünü dinlemeyen; Nuh Peygamber'in eşeği cinsinden olan kadın türüdür. Evin dayağı (direği) olan, Ayşe, Fatma soyundan kadın türü: Bunlar, kocası evde olmasa bile misafiri ağırlar; kocasının adını kötüye çıkarmadan onu yedirip içirirler. Dede Korkut bu tür kadın için "Onun bebekleri yetişsin, ocağına bunun gibi avrat gelsin." dileğinde bulunmaktadır.[74]

İlk üç kadın türü için Dede Korkut, "Bunlardan sizi Allah saklasın, ocağınıza böyle avrat gelmesin." diye temennide bulunurken 'evin dayağı kadın' ile evlenmenin insana mutluluk getireceğini belirtmiştir. Ayrıca kızların evlenecekleri damatlardan çeşitli isteklerde bulunabileceklerini ve yine kızların tasvip etmedikleri evliliklerin gerçekleşmemesi için damat tarafının yapamayacağı şartlar öne sürebildiğini bildirmiştir.[75] Dede Korkut'ta geçen 'evin dayağı' kadın yalnızca evde değil dışarıda da kocasının

[69] İbn Battuta *Seyahatnâmesi*, I, s. 476-479.
[70] Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, s. 18-19.
[71] Salvadore Marzo, *Roma Hukuku*, çev. Ziya Umur, İstanbul 1959, s. 179.
[72] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 248.
[73] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 73.
[74] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 76-77.
[75] Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri,* İstanbul 1976, s. 56-61.

yardımcı olmalıdır.[76] Dede Korkut'ta koca için de şu sözler geçmektedir: "*Beri gel başımın bahtı evimin tahtı, han babamın güveysi, kadın anamın sevgisi, babamın anamın verdiği, göz açıp da gördüğüm, gönül verip sevdiğim, a Dirse Han*"[77]

İslamiyet'ten sonra ise, evliliklerin siyasî boyutta önem taşıdığı Gazneliler döneminde Sebükteginliler ile yapılan evliliklerden anlaşılmaktadır. Bu tür evliliklerde hediyelerin maddi değeri oldukça önem taşımaktadır. Hediyeler arasında, altın külçeler, inciler, kumaş ve ipek döşekler, nadir göçebe ve şehir eşyaları, altınlı çini porselenler, Hind şalları, ûd parçaları, parlak kılıçlar, hörgüçlü develer, cins atlar vardır.[78]

Karahanlılar döneminde siyasî sorunların çözümü için nikâh akdi yapılmış fakat bu evliliklerin bazıları sonuçsuz kalmıştır.[79] Büyük Selçuklular Döneminde ise siyasî evliliklerde Türkan /Terken Hatun gibi şahsiyetleri ön plana çıkmış ve devlet idaresinde oldukça tesirlidir.[80]

Anadolu Selçuklusu'nda kadınlar büyük ölçüde ev işleri ile ilgilenmektedir. Yemek pişirmek, çocuklara bakmak, kumaş dikmek vs. işlerde kız çocukları ile birlikte bu görev anneye düşmektedir.[81] Anadolu Selçuklular'ında gayrimüslim kadınlarla da evlilikler yapılmaktadır. Anadolu'da, Selçuklu Türkleri arasında Müslüman olmayan kadınlarla evlilikler, yalnızca esir kadınlarla sınırlı kalmamıştır. Daha sonra Rum, Ermeni ve Gürcüler ile eşit koşullarda anlaşıp evlenmeler görülmüştür. Müslüman erkekler, gayrimüslim kadınlarla din değiştirme gibi bir şart koşulmaksızın evlenebilmektedirler.[82] Bu dönemde devlet ricalinde yapılan evliliklerin geneli siyasî meselelere dayanmaktadır. Artukoğlularından Belek'in, melik Rıdvan'ın kızı Ferhunde Hatun ile evlenip gerdeğe girmesinden sonra harap olan Suriye kalelerini tamir ettirmesi; Danişmedoğlularından Zengî'nin, Dımaş emiri ile anlaşarak eski Humus emirinin kızı ile evlenmesi[83]… Bu örnekler, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında komşu devletlerin de siyasî sebeplerden ötürü kız alıp verme olayının gerçekleştiğini gösterir. Yine bu dönemde

[76] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 252.
[77] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 29; Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 253.
[78] Ömer Soner Hunkan, "Türk Hanedanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", *Ortaçağda Kadın*, ed. Altan Çetin, Ankara 2011, s. 377.
[79] Ö. Soner Hunkan, "Türk Hanedanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", s. 378-379.
[80] er-Râvendî, *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-sürûr*, s. 136-141. Ö. Soner Hunkan, "Türk Hanedanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", s. 381-385.
[81] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, III Ankara 2000, s. 7.
[82] Muhammet Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler", *MKÜSBED*, 4/7, 2012, s. 175.
[83] el-Azimî, *Azimi Tarihi*, Türkçe terc. Ali Sevim, Ankara 1988, s. 47, 60.

yaşamış olan Kral Leon'un Kıbrıs'a giderek Kıbrıs kralının kız kardeşi Zabel ile evlenmesi buna örnek olarak gösterilebilir.[84]

[84] *Başkumandan Simbad Vekayinamesi 951-1334*, çev. Hırand D. Andreasyan, yy, s. 77.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELÇUKLU HANEDAN ÜYELERİNİN EVLİLİKLERİ

Bu çalışmamızda Süleyman Şah'tan başlayarak, "Türkiye Selçuklu sultanları, melikleri kimlerle evlenmişler, kimlere kız vermişler? Bu evliliklerin siyasî ya da herhangi başka bir boyutu var mıydı? Düğün merasimleri ve gelenekleri ne şekilde gerçekleşiyordu? Bu gibi sorulara cevap bulmaya çalışacağız. Türkiye Selçuklu sultanlarının özel hayatlarına dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni ise bulunan kaynaklarda bu tür bilgilere pek fazla yer verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

1.1. Süleyman Şah (1075-1086)

Anadolu Selçuklu sultanlarından ilki olarak bilinen Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişi ile birlikte ilk faaliyetleri hakkında ve eşi ya da çocuklarının olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Fakat Emine Uyumaz'ın makalesinde,[85] İbnü'l-Esir'in verdiği bilgiye göre, Süleyman Şah, Halep yakınlarındaki Kurzahil mevkiinde yaptığı savaşta (23 Haziran 1085) Şerefü'd-devle Müslim'i öldürüp bu bölgeyi kuşatmış ve Müslim'in dul kalan zevcesi Muna Hatun ile evlenmiştir.

Süleyman Şah ölünce (1086) Suriye ve Filistin Selçuklu hükümdarı Tâcüddevle Tutuş, Süleyman Şah'ın veziri Hasan b. Tahir'i, oğulları ve karısını Melikşah'a teslim etmiştir. Süleyman Şah'ın çocukları Melikşah ölünceye kadar İsfahan'da tutsak kalmıştır. Anna Komnena[86] ise Süleyman Şah'ın iki oğlunun Horasan'dan kaçarak İznik'e geldiğini yazmaktadır. Fakat Süleyman Şah'ın kaç çocuğunun esir edildiğinin bunlardan kaçının kız kaçının erkek olduğu konusunda şuana kadar elimizde bir net bilgi yoktur.

[85] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", *Eyyübiler Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat,* ed. Önder Kaya, İstanbul 2012, s. 355.
[86] Anna Komnena, *Alexiad,* çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 206

Anna Komnena çocukların isimlerini vermese de esir olarak bilinen, I. Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'dır. Süleyman Şah'ın oğulları dışında bir de kızının olduğu Anna Komnene'nın verdiği şu bilgiye göre bilinmektedir; Bizans Devleti, I. Kılıç Arslan Malatya üzerine sefere çıkınca İznik'i Haçlılar muhasara etti bu olaya daha fazla dayanamayan Selçuklular, şehri Bizans İmparatoru I. Alexios'a teslim ettiler. I. Kılıç Arslan'ın kız kardeşi ve Çaka Bey'in kızı yani I. Kılıç Arslan'ın eşinin bu esnada esir alındığı bilinmektedir.[87] Bu bilgiye göre Süleyman Şah'ın en az bir kızı olduğu tespit edilmektedir.

1.2. I. Kılıç Arslan (1086-1107)

Süleyman Şah'ın ölümünden sonra tahta çıkan I. Kılıç Arslan'ın muhtemelen ilk eşi İzmir Beyi Çaka'nın kızıdır. Bu evlilik daha çok siyasî sebeplere dayanmaktadır. Çünkü bu evlilik sayesinde I. Kılıç Arslan hem Ege hem de Marmara kıyılarından Bizans'a karşı saldırıya geçebilme imkânı bulmuştur. Bunun öncesinde Bizans komutanı ile Çaka Bey arasında gerçekleşen savaşta Çaka Bey, Bizanslı komutan Dalassenos'u yenmiştir. Anna Komnena'nın anlattığına göre, Çaka Bey ve Bizanslı Dalassenos adlı komutan arasında geçen evlilik anlaşması şu şekildedir;[88] "*Eğer ortaya çıkan düşmanlığa bir son vermek istiyorsa, benim hak kazanmış olup da sonra yoksun bırakıldıklarımın tümünü bana geri versin. Sana gelince; eğer sen kendi gönül rızanla, çocuklarımız arasında bir evlilik yapılmasını düşünürsen, hem siz Rumlarda hem biz Barbarlarda âdet olduğu üzere ikimizin anlaşmasıyla, evlilik mukavelenamesi yazılıp hazır edilsin. O zaman, eğer benim belirtmiş bulunduğum koşulların tümü yerine getirilirse, İmparatora, senin aracılığınla, Rum devletlerinden almış bulunduğum ve istila ettiğim adaların her birini geri vereceğim ve seninle yaptığım antlaşmanın hükümlerini yerine getirmiş olarak, yurduma (İzmir'e) döneceğim.*" Burada aktarılan konuşmada Çaka Bey'in Bizans başkumandanına haber gönderip barış anlaşmasında bulunmak istediğini öğreniyoruz. Bahsedilen evlilik Çaka Bey'in ve Bizans imparatorunun çocukları arasında olacaktır. Fakat bu evlilik anlaşması gerçekleşmemiştir.[89] Çaka Bey'in çocuklarını evlendirme girişiminden bahsetmesi de bu sırada evlenecek yaşta çocukları olduğunu gösteriyor.

[87] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 328.
[88] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 233.
[89] Mücteba İlgürel, "Çaka Bey*" DİA*, VIII, (1993) s.187.

Muhtemelen Çaka Bey'in I. Kılıç Arslan'a verdiği kızından başka bir veya birkaç kızı daha vardı.[90]

Bizans imparatoru I. Alexios, Selçukluların saldırılarını engellemek için Çaka Bey ve I. Kılıç Arslan'ın arasını açmak istemiştir. Çaka Bey'in sınırlarını genişletmesi ve Çanakkale'ye doğru ilerlemesi hem Bizans'ı hem de damadı I. Kılıç Arslan'ı rahatsız ediyordu. Çünkü I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'in ülkesini kendi yayılma sahası olarak görmektedir. Bizans imparatoru I. Kılıç Arslan'a yazdığı mektupta Bizans'tan ziyade kendisinin tehlike içerisinde bulunduğunu söylemiştir.[91] Bu gelişmeler üzerine I. Kılıç Arslan, Çaka Bey için tertip ettiği ziyafette onu öldürtmüştür.

I. Kılıç Arslan, Malatya üzerine sefere çıktığında ise Haçlılar İznik'i muhasara etmiştir. Bu durum karşısında Selçuklular, şehri Bizans imparatoru I. Alexios'a teslim etmişlerdir. Bu esnada İznik'te Çaka Bey'in kızı olan sultanın hanımı ve sultanın kız kardeşi de bulunuyordu.[92] Eğer bu ifade doğru ise yukarıda da bahsettiğimiz üzere Süleyman Şah'ın en az bir kızı olduğu söylenebilir.

I. Kılıç Arslan, Büyük Selçuklu kumandanlarından Çavlı ile yaptığı mücadelede hayatını kaybetmiştir. Bu savaşta oğlu Şahin Şah esir edilip Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın yanına gönderilmiştir. Diğer oğlu Arap ise esir olmaktan kurtulup Anadolu'da taht mücadelesi vermiştir.

I. Kılıç Arslan'ın Çaka Bey'in kızı dışında Ayşe Hatun adında bir eşi daha bulunmaktadır.[93] Ayşe Hatun ve onun küçük oğlu Tuğrul Arslan Musul'da bulunuyordu. Anadolu Selçuklu emiri Bozmış, Tuğrul Arslan'ı Malatya'da sultan ilan etmiştir. Böylece hem Konya'da hem de Malatya'da Selçuklu sultanlığı kurulmuş oldu. Ayşe Hatun küçük oğlunun bir nevi nâibi olarak devlet yönetimini ele almıştır. Hatunun yönetimi ele alması, Anadolu Selçuklu dönemi devlet yönetiminde ilk defa bir kadının ön plana çıkması açısından dikkate şayandır. Çünkü Ayşe Hatun Bozmış'ın kendilerine verdiği desteği unutup emirlerinden İl Arslan ile evlenerek Bozmış'ı öldürtmüştür. İl Arslan da Malatya halkına kötü davranınca Ayşe Hatun ve oğlu Tuğrul Arslan önce onu hapsetmişler daha sonra da Büyük Selçuklu hükümdarı Muhammed Tapar'a göndermişlerdir. Fakat Muhammed Tapar, I. Kılıç Arslan'ın esir tutulan oğlu Şahin Şah'ı Anadolu'ya

[90] Akder Nimet Kurat, *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki İlk Türk Beyi M.S 1081-1096*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s.36.
[91] Mücteba İlgürel, "Çaka Bey", *DİA,* VIII, s. 188.
[92] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 356.
[93] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 357.

gönderip Tuğrul Arslan'ı tahttan indirtmiştir.[94] Saltanattan vazgeçmeyen Ayşe Hatun, Artuklu ailesinden Belek'in yanına sığınmıştır. Belek, Ayşe Hatunla evlenerek onu himayesine alıp Malatya'ya gelerek Tuğrul Arslan'ın atabeğ'i olmuştur. Hatta Ayşe Hatun'un Haçlılardan yardım istediği de kaynaklarda geçer.[95] Belek ölünce Ayşe Hatun gücünü kaybetti ve Danişmentli Emir Gazi'ye karşı 6 ay savunduğu Malatya'yı bırakmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Belek'in mirasçısı olarak Gerger bölgesini işgal etti ve bu durum Hısn-ı Keyfa sahibi Rüknü'd-Devle Davud ile arasının açılmasına sebep oldu.[96] Muhtemelen Tuğrul Arslan daha sonra Rüknü'd-Devle Davud'un kızı ile evlenmiş ve bu gerginlik sona ermiştir.[97]

I. Kılıç Arslan'ın bir evlilik girişi daha bulunmaktadır. Sultan, Melik Danişmend'e 100 bin adet nakit tevdi etmesini ve kızını nikâhına almak için çeyiz rüsumu olarak Ablistan'ın teslim edilmesi şartıyla ona yardım edeceğini söyler. Melik Danişmend gümüşü nakit olarak gönderdi. Fakat kızını vereceği zaman Ablistan'ı teslim edeceğini söyleyince aralarında kırgınlık olduğu için bu evlilik girişimi gerçekleşmemiştir.[98]

1.3. Şahin Şah (1110-1116)

Anadolu Selçuklu tahtına çıkan Şahin Şah'ın, kim veya kimlerle evlendiği ayrıca kaç çocuğunun olduğu ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Şahin Şah'ın, Konya İzzet Koyunoğlu Müzesi 216 numarada kayıtlı olan kitabeden anlaşıldığına göre Şerefüddin İshak adında bir oğlunun olduğu bilinmektedir.[99] Bu bilgiye dayanarak en az bir evlilik yaptığı söylenebilir. Şahin Şah, Bizanslılarla savaş sırasındayken kardeşi I. Mesud'un kendisine karşı harekete geçtiği haberini alır almaz Seyitgazi yörelerinde İmparator Aleksios'la buluşup bir barış antlaşması imzalamıştır.[100] Anlaşmanın ardından İmparator Aleksios, Şahin Şah'ın küçük kardeşi Mesud'un, tahta geçmek amacıyla, Şahin Şah'ı öldürtmek için komplo düzenlediğini öğrendi. Aleksios bunu öğrenince Şahin Şah'a, kendisine karşı komplo hakkında daha ayrıntılı bilgiler edininceye kadar biraz

[94] İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi el Kamil fit-Tarih Tercümesi*, X. çev. Abdulkerim Özaydın, İstanbul 1987, s. 345; Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 360-361. (1987); Anonim Selçuknâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 37.
[95] Süryani Mihael, *Vekayiname*, Türkçe terc. Hırant D. Andreasyan, I-II, s.54.
[96] Remzi Ataoğlu, *Hısn-ı Keyfa Artuklu Devleti,* AÜSBE, Basılmamış Doktora tezi, Ankara 1985, s.60.
[97] Ataoğlu, *Hısn-ı Keyfa Artuklu* Devleti, s. 64.
[98] Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik ve'l Hâfîdü'l-Hâlîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, terc. Ali Ertuğrul, Ankara 2015, s. 438.
[99] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 359.
[100] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 498-499.

beklemesini öğütlemiştir. Ama Şahin Şah, İmparator Aleksios'un öğütlerine aldırmadı ve kendisine güvenerek bildiğinden şaşmamıştır. İmparator, Sultanı zorla alıkoyuyormuş görüntüsü vermemek için Şahin Şah'ın gitmesine mani olmamıştır. Böylece Şahin Şah, İmparatorla vedalaştıktan sonra kendi evine dönmek üzere yola koyulmuştur. Ancak yolda adamlarının Mesud'la anlaşması sonucu yakalanarak gözlerine mil çekilmiş ve Konya'ya götürülüp karısına teslim edilmiştir.[101] Şahin Şah yakalandığında, gözlerini kör edecek araç gereç olmadığından, daha önce imparatorun hediye ettiği uzun şamdan, bu iş için kullanılmıştır. Fakat gözlerinin tam olarak kör edilmediğini duyan I. Mesud, kardeşi Şahin Şah'ın saltanat mücadelesine girişebileceği ihtimali üzerine onu boğdurtarak öldürtmüştür.[102] Şahin Şah boğdurulduğunda 21 yaşında olduğu tahmin ediliyor.[103]

1.4. I. Mesud (1116-1155)

I. Mesud tahta geçtikten sonra Danişmend oğlu Emir Gazi'ye giderek onun siyasî anlamda desteğini almak için kızı ile evlenmiştir.[104] Saltanatını Emir Gazi'nin desteği ile taçlandırmıştır. I. Mesud'un oğlu Sultan II. Kılıç Arslan ile ilgili bir rivayette, babası Sultan Mesud'un, Alman asıllı bir kadınla evlendiğinden söz edilmektedir. Buna göre Sultan II. Kılıç Arslan, Kudüs'ten Almanya'ya dönmek üzereyken Aksaray'a uğrayarak kendisini ziyaret eden Alman prensi Henri ile yaptığı görüşme sırasında, annesinin asil bir Alman kızı olduğunu ve Anadolu'ya gelip babası ile evlendiğinden bahsetmiştir. Ancak bu kadının kim olduğu ve sonradan Müslüman olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.[105] Osman Turan bu olay ile ilgili şu ifadeyi kullanmıştır; "*Sultan Mesud'un da, babası I. Kılıç Arslan gibi asil bir aileye mensup Hristiyan bir kadınla evlenmek suretiyle Haçlı saldırıları karşısında denge siyaseti güttüğü, dolayısıyla bulunduğu durumu sağlama almaya çalıştığı söylenebilir*." [106] I. Mesud'un birçok oğlu ve kızı bulunmaktadır.[107] Niketas Khoniates'in, Historia isimli kitabında, I. Mesud'un Konya'nın kuşatması sırasında Aksaray'a kaçarken aynen şu ifade yer almaktadır: "*Mesud, Konya'dan kaçarak Taksara (Aksaray), eski Koloneia'ya gitti. Konya surları üstünde savunmayı Mesud'un kızlarından birisi, babası Sultan adına başarı ile*

[101] Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995, s. 436.
[102] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 500.
[103] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, XI. Baskı, İstanbul 2011, s. 186-187.
[104] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 187-190; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185.
[105] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 257.
[106] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 232.
[107] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*), s. 79.

yürütmekteydi."[108] Bir rivayete göre I. Mesud'un bir kızı, Bizans imparatoru Manuel'in Türklerin yanına kaçan kuzeni Ioannes Komnenos'la evlidir.[109] Kızlarından biri de Emir Gazi'nin oğlu Yağıbasan'la evlenmiş olduğuna göre, İslam dininin kuralları çerçevesinde dayısı ile evlenmesi mümkün olmadığı için I. Mesud'un başka bir eşi daha olmalıdır.[110]

Sultan Mesud'un Kılıç Arslan, Melikşah (Şahin Şah) ve Dolat (Devlet) adlı üç oğlu, Halep Hükümdarı Nureddin Mahmud Zengî, Dânişmendli Zünnûn, Dânişmendli Yağıbasan ve Bizans imparatorunun Müslüman olan yeğeni Ioannes ile evli olan dört kızı vardı.[111] Sultanın oğlu II. Kılıç Arslan'a kaynaklarda daha çok yer verilmiştir. Diğer oğlu Şahin Şah ise, II. Kılıç Arslan'ın tahta çıktığı sıralarda Çankırı ve Ankara yöresine yerleşerek Dânişmendli bir sultanın kızıyla evlendiği bilinmektedir.[112] Urfalı Mateos, Sultan'ın diğer iki oğlu olduğunu, bunlardan birisinin sultan olan prensten daha âlicenap ve güler yüzlü bir şahıs olduğunu düşünüp II. Kılıç Arslan'ın ise bu kanaate razı olmadığını söyleyip bu durumdan korktuğunu söyler. Çünkü o (Devlet), kendisinden daha güçlü biriydi. Bundan dolayı kötü düşüncelerin sevkiyle II. Kılıç Arslan kardeşi Devlet'i bir gece, ziyafet ve sarhoşluk esnasında boğdurtmuştur. Diğer küçük kardeşi (Şahin Şah) ise ona iyi bir evlat gibi itaat etti, fakat sonra onun korkusundan Gangon (Çankırı) ve Angüria (Ankara) kalelerine kaçtığını ve kardeşine bir daha görünmediği söylenmektedir.[113] Sultan Mesud, ismi bilinmeyen kızlarından birisini, Dânişmendliler arasında kendisiyle mücadele eden Sivas Meliki Yağıbasan ile evlendirmiştir.[114] Bu hatun, kocası Yağıbasan 1164 yılında öldükten sonra, Yağıbasan'ın yerine geçmiş olan ve aynı zamanda onun yeğeni olan İsmail ile evlenmiştir. 1172 yılında şiddetli kar yağışı ve kıtlık olmuştur. Sebastia'da kıtlık her yerden şiddetli olduğu için eşraf Kapadokya emiri Danişmend oğlu İsmail'den kendilerine ve adamlarına buğday yardımı yapmasını istemiştir. Ancak bu sayede ölmeden yaz mevsimine kalabileceklerini söylemişlerdir. Kendisinden talep edilen yardımı reddettiği için İsmail'i, Sultan Kılıç Arslan'ın kızı olan karısını, onun hanedanına mensup olan, kölelerden ve cariyelerden 500 kişiyi öl-

[108] Khoniates, *Historia,* s. 36.
[109] Khoniates, *Historia,* s. 23.
[110] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 360.
[111] Faruk Sümer, "Mesud I*", DİA,* XXIX, (2004), s. 341; Muharrem Kesik, "Melik Şahinşah'ın Saltanat Mücadelesi (1155-1176)", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. XII, Ankara 2014, s. 90.
[112] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 202. Ayrıca Turan, bu sultanın adının Dânişmendli Yağıbasan olduğunu söyler.
[113] Urfalı Mateos*, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162*), (çev. Hrant D. Andreasyan), Ankara 2000, s. 313; Muharrem Kesik, "Melik Şahinşah'ın Saltanat Mücadelesi (1155-1176)", s. 90.
[114] Gregor.y Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 391.

dürmüşlerdir. Geride kalan bütün ambarlarına da el konulmuştur.[115] Kıtlıktan diğer kaynaklar da bahsetmiştir. Simbad Vekayinamesi'nde Urfa şehrinde şiddetli bir şekilde açlığın sürdüğünü, bir Grek kadının açlıktan çocuğunu pişirip yediğini, bir Müslümanın da karsını yediğini yazmaktadır.[116]

Sultan I. Mesud, Dânişmendli Emir Gazi'nin damadı olması sebebiyle, onun ölümünden sonra oğlu Melik Muhammed'i destekliyordu. Melik Muhammed 1143'te ölünce onun oğlu olan Zünnûn'u destekledi. Desteği ile beraber kızlarından bir diğerini de Zünnûn[117] ile evlendirmiştir.[118]

Sultan Mesud'un bir diğer kızı olan Selçuka Hatun Bizans tarihçisi Niketas Khoniates'e göre Bizans İmparatorunun yeğeni Ioannes ile evlenmiştir.[119] Ioannes, Niksar kuşatmasında Bizans imparatoruna kızmış ve I. Mesud'a sığınmıştır. Daha sonra Konya'ya gelerek Müslüman olmuş ve Sultan Mesud'un kızı Selçuka Hatun ile evlenerek Konya'da yaşamaya devam etmiştir.[120] Fakat Süryani Mihael ise Selçuka Hatun'un Grek imparatorunun yeğeni ile nişanlı olup ondan ayrıldığını sonra ise Sultan Mesud'un haçlı tehdidi nedeniyle ittifak yaptığı Nureddin Mahmud ile Selçuka Hatun'un evlendiğini ve Tell-Başir'i de çeyiz olarak verdiğini belirtmektedir.[121] Nureddin Mahmud bu sırada Haçlılara karşı başarılı bir mücadele sürdürüyordu. Her ikisinin de ortak menfaatlerde birleşmesiyle yapılan evlilik, iki devlet arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmiştir.[122] Bu evliliğin tarihi ile ilgili kaynaklarda şu bilgiler geçmektedir; 1149 yılında Nureddin Mahmud'un II. Joscelin'e mağlup olduğu bir savaşta II. Joscelin'in, Nureddin'in silahını Sultan Mesud'a gönderip "*İşte bu senin damadının silahıdır.*" şeklindeki ifadesi, bu evliliğin 1149 yılında yapıldığını ya da bundan önceki bir tarihte gerçekleştini bize gösterirken, Abu'l-Farac, Sultan Mesud'un 1150 yılında Tell-Başir'e gelerek Nureddin'in kendisini karşılamaya geldiğini ve bundan sonra kızını onunla evlendirdiğini söylemektedir.[123]

---

[115] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 414.
[116] *Başkumandan Simbad Vekayinamesi 951-1334*, çev. Hırand D. Andreasyan, s. 48.
[117] Yağıbasan'ın Kayseri'de hüküm süren yeğenidir.
[118] Niketas Khoniates, *Historia*, s. 80; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 361.
[119] Niketas Khoniates, *Historia*, s. 23.
[120] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 202.
[121] Süryani Mihael, *Vekayiname, II, (1042-1195)*, s. 162.
[122] Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003, s. 101.
[123] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, XI, s. 137; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, s.101; Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 388. Abû'l-Ferec ayrıca Nûreddîn'in kudreti olmadığında karısını orda bırakıp gittiğini de belirtmiştir. (bkz. aynı yer.)

Selçuka Hatun, Bizans imparatoru ve babasının arasında barışı bulmak için bir yol izlemiştir. Ayrıca Bizanslılara karşı kardeşi II. Kılıç Arslan ile kocası Nureddin arasında barışı sağladığı da bilinmektedir.[124]

Sultan I. Mesud, haçlılarla savaşmak için Çukurova'ya inip Osmaniye'yi istila ettiği bir dönemde ortaya çıkan veba salgınından dolayı, atları telef olan Selçuklu ordusu yaya kalmış ve ağırlaşan iklim şartları nedeniyle seferini tamamlayamadan geri dönmüştür. Sultan hastalanmış, öleceğini anlayarak Anadolu Selçuklu Devletini üç oğlu arasında bölüştürmüşse de seferlerinde daima yanında bulundurduğu Elbistan meliki II. Kılıç Arslan'ı tahta oturtmuştur. I. Mesud, 1155 yılında hayata gözlerini yummuştur.[125]

1.5. II. Kılıç Arslan (1155-1192)

I. Mesud'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Kılıç Arslan tam 40 yıl boyunca hükümdarlık sürdü. I. Mesud'un büyük oğlu olan II. Kılıç Arslan tahta geçtikten sonra Bizans ve müttefiklerine karşı harekete geçerek Anadolu'da Türk hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

II. Kılıç Arslan tahta çıktıktan sonra Danişmendli Beyliği ile ilişkileri bozulmuştur. Bunun nedeni Yağıbasan'ın Sultan Mesud'un ölümünden faydalanarak kaybettiği toprakları geri almak istemeseydi. Sivas meliki Yağıbasan, Malatya ve Kayseri'deki Danişmedli meliklerini yanına çekmiş ve sultanın kardeşi Şahin Şah'ı da hükümdarlık vaadiyle ağabeysine karşı kışkırtmıştır. Yağıbasan hiç vakit kaybetmeden Kayseri üzerine yürüdü ve şehri ele geçirmiştir.[126] II. Kılıç Arslan'ın ilk evliliğinin ne zaman gerçekleştiği tam olarak bilinmemektedir. Erzurum hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızını almak istemiş fakat bu hadise bir takım olayların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Erzurum hükümdarı İzzeddin Saltuk, Gürcüler ile yaptığı bir savaşta esir düşmüş ve kurtulmak için Gürcü kralı Dimitri'ye karşı savaşmayacağına dair söz vermiştir. Daha sonra diğer Türk beylerine haber vermeden savaş yerinden ayrılmıştır. Bu durum karşısında Türk beyleri zor duruma düşüp mağlup olmuştur. Komşu Türk beylikleri arasında sarsılan itibarını geri kazanmak isteyen İzzeddin Saltuk, kızını II. Kılıç Arslan'a verip onun tabiiyeti altına girmiştir.[127] II. Kılıç Arslan karısını getirmek için gelin alayını gönderdi.

[124] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2012, s. 31.
[125] Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s. 312.
[126] Muharrem Kesik, "Melik Şahinşah'ın Saltanat Mücadelesi (1155-1176)", s. 91-92.
[127] Rıfat Dağlı, *II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dış Siyaseti*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 41.

Fakat Danişmend Gazi'nin torunu Emir Gazi'nin oğlu olan Yağıbasan, düğün alayını bastı ve İzzeddin Saltuk'un nikâhlı kızını kaçırdı. Onu yeğeni Zünnûn ile evlendirmek için, İslami kurallara göre evli olan bir kadın tekrar evlenemediği için zorla kadını İslam dininden çıkardı ve yeğeni Zünnûn ile evlendirdi.[128] II. Kılıç Arslan Yağıbasan ile savaşa girmiş fakat bu savaşı kazanamamıştır. Anadolu'da kendisine karşı yapılan ittifakı bozup güç kazanmak için 1162 yılında İstanbul'a giderek Bizans imparatoru Manuel Komnenos ile görüştü. Sultan yapılan anlaşmanın ardından ülkesine döndü.[129]

II. Kılıç Arslan İstanbul'dan döndükten sonra tekrardan Yağıbasan üzerine sefere çıktı. Bu seferin amacı gelin alayını kaçırıp çeyizleri alarak kendisi ile nikâhlı olan hatunun Zünnûn ile evlendirilmesi idi. II. Kılıç Arslan bu amaçla Sivas'ı işgal etti. Kayseri ve Zamantı'yı Zünnûn'dan, Ankara ve Çankırı'yı da kardeşi Şahin Şah'tan aldı. Fakat nikâhlı eşini alamadı.[130]

II. Kılıç Arslan'ın, Bizans'la 1162 yılında kurulan dostluk döneminde, tarihi tam olarak bilinmemekte olup, Bizans sarayına mensup bir prensesle evlendiği anlaşılmaktadır. Bu kadının I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi olduğu belirtilmekle birlikte Bizans'ın Rum kayserleri soyundan olduğu söylenir. XIV. yüzyıla ait Türk kaynakları, I. Gıyaseddin Keyhüsrev`in annesinin Tekfur Kaloyan'ın karısının kız kardeşi olduğunu belirtir. XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarında Kaloyan adlı bir Bulgar kralı vardır. Fakat bu kişinin XIV. Yüzyıldaki kaynaklarda geçen Kaloyan'la bir ilgisi yoktur.[131]

Lehmann`ın ifadesine göre "Gıyaseddin Keyhüsrev, Kraliçe Anna'yı kız kardeşi olarak tanıtırdı".[132] Ali Sevim ise I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesinin Bizanslı bir prenses olduğunu savunmaktadır.[133] I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Müslüman olduktan sonra Ümmühan Hatun (Valide Sultan) adını almıştır.[134] Anonim Selçukname'ye göre I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Bizanslıdır.[135] Osman Turan ise, Keyhüsrev'in annesinin Hıristiyan olduğunu söylemektedir.

---

[128] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 227; Muharrem Kesik, "Melik Şahinşah'ın Saltanat Mücadelesi (1155-1176)", s. 92.
[129] İsmail Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5/1, (2013), s. 11.
[130] İsmail Akkoca, *Sultan I. Alâeddîn Keykubâd Zamanında Türkiye Selçuklu - Harzemşahlar Devleti İlişkileri*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 12.
[131] Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, Ankara 1997, s. 7.
[132] Bruno Lehmann, "Theodar I. Laskaris 1204-22 ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, (çev. Mihin Eren), Ankara 1971, s. 594.
[133] Ali Sevim, "Keyhüsrev I" *DİA*, XXV, (2002), s. 347.
[134] Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006, s. 15.
[135] *Anonim Selçuknâme*, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, s. 27.

Bu arada Sultan II. Kılıç Arslan'ın sonuca ulaşmayan bir evliliğinden de bahsetmek mümkündür. Sultan II. Kılıç Arslan, Miryokefalon Zaferinden (1176) sonra Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'ya da bir elçi heyeti göndererek, zaferini müjdelemiş ve bu vesileyle kızına talip olmuştur. Bu yakınlaşmanın nedeni Alman ve Bizans imparatorları arasında İtalya'da çıkan ihtilaftı. Rivayete göre sultan, Alman İmparatoruna; Bizans karşısında kazandığı zaferini haber vermek, ona ittifak teklifinde bulunmak, ayrıca ondan kızını istemek amacıyla bir elçi göndermiştir. Hatta (yakıştırma olduğu anlaşılan rivayete bakılırsa) o, evlenme gerçekleştiği takdirde Hıristiyanlığı kabul edeceğini de bildirmiştir. Barbarossa, sultanın bu teklifini kabul etmişse de, kızın ölümü nedeniyle evlilik gerçekleşememiştir.[136]

II. Kılıç Arslan'ın Çocuklarının Evlilikleri

II. Kılıç Arslan'ın on beşi aşkın çocuğu olduğu düşünülmektedir. Bunlardan erkek çocuklarının adı; Rükneddin Süleyman Şah, Kudbeddin Melikşah, Nureddin Sultan Şah, Mugiseddin Tuğrul Şah, Muizeddin Kayser Şah, Mühiddin Mesud, Gıyaseddin Keyhüsrev, Nasreddin Berkyaruk Şah, Nizameddin Argun Şah, Arslan Şah ve Sancar Şah'tır.[137]

II. Kılıç Arslan memleketi oğulları arasında paylaştırmıştır fakat bundan bir süre sonra verdiği karardan pişmanlık duymuştur. Bunun üzerine toprakları oğlu Kudbeddin Melikşah'a vermek istemiştir. Bu düşünceyi gerçekleştirmek için oğlunu Selahattin Eyyûbi'nin kızı ile evlendirmek istemektedir. Saltanatta gözü olan diğer oğullarının buna karşı çıkmalarıyla II. Kılıç Arslan bu düşüncesinden vazgeçmiştir.[138] M. H. Yinanç, Kudbeddin Melikşah'ın kendi isteği üzerine Eyyûbi Sultan'ının kızı ile evlenmek istediğini söyler. Böylece güçlü bir hükümdarın damadı olacak ve diğer kardeşleri ile savaşacak güce sahip olacaktı.[139] C. Cahen, ise II. Kılıç Arslan'ın, Selahaddin Eyyubi'nin 1187 yılında Kudüs'ü aldığı zaman Hasan b. Gavras'ı, kendisini kutlamak için gönderdiğini ve Eyyubi'nin bir kızıyla oğlu Kudbeddin Melikşah'ı nişanladığını belirtmektedir.[140]

II. Kılıç Arslan saltanatı ilk bıraktığında oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Elbistan meliki olan kardeşi Mugiseddin Tuğrul Şah'ın yanına gitmiştir. Tuğrul Şah, hizmette

[136] İsmail Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", s. 12; Rıfat Dağlı, *II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dış Siyaseti*, s. 88.
[137] Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 2011, s. 301.
[138] Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 38.
[139] Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, haz. Refet Yinanç, Ankara 2013, s. 344.
[140] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s. 57.

kusur etmeden I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i sultanlara yaraşır şekilde ağırlamıştır. Bu sırada Sultan'dan habersiz kadıyı ve bölgenin imamlarını çağırarak "*Büyük padişah, cömert sultan Kılıç Arslan, Elbistan'ı ve oraya bağlı yerleri ben kulunun mülkiyetine verdi. Tuğrul Şah olan ben de mülkün, efendim ve kardeşim olan büyük Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in olduğunu, bugünden sonra benim, çocuklarımın ve onlardan sonra gelenlerin hiçbir şekilde bu şehirde, vilayette, kasabalarda ve köylerde mülkiyet hakkımın kalmadığına karar verdim*" demiştir.[141]

Mugiseddin Tuğrul Şah'ın Rükneddin Cihan Şah ve Davut Şah adında en az iki oğlunun olduğu bilinmektedir.[142] Bu oğullarından Cihan Şah'ın da iki evlilik yaptığı söylenmektedir. Bunlardan biri, daha önce bahsi geçen II. Kılıç Arslan'ın oğlu Rükneddin Süleyman Şah ile evlenmek isteyen Gürcü Kraliçesi Thamara'nın kızı olan Rosudanla yaptığı evliliktir.[143] Bu evlilik ile ilgili tarihçiler farklı yorumlarda bulunmuşlardır. C. Cahen, Gürcü'lerin 1206 yılında Kars'ı işgal ettikten sonra Tuğrul Şah'ın onlara haraç ödemek zorunda olduğunu, Gürcistan Kraliçesi Rosudan'ın Tuğrul Şah'a rehin olarak yanında bulunan oğullarından biriyle Hıristiyan olması koşuluyla evlenme önerisi yaptığını söyler.[144] Kabulü çok zor olan bu teklif karşısında Tuğrul Şah boyun eğmiştir. Cihan Şah diğer evliliğini ise Behram Şah'ın kızı Melike Hatunla gerçekleştirmiştir.[145] Mugiseddin Tuğrul Şah'ın, I. Alâeddin Keykubad ile evlenen bir kızının olduğu da bilinmektedir.[146]

II. Kılıç Arslan'ın bir diğer oğlu Kayser Şah ise Malatya'da bulunuyordu. Kardeşi Rükneddin Süleyman Şah Malatya'yı zapt edince (1201) Selahaddin Eyyûbi'ye sığınmıştır.[147] Kayser Şah üç ay Selahattin Eyyûbi'nin yanında kaldıktan sonra Selahattin Eyyûbi, kardeşi olan Melik Adil'in kızı ile Kayser Şah'ı evlendirmiştir. Karşılığında

[141] İbn Bîbî, *el Evamirü'l-alâ'iye fi'l-Umuri'l-alâ'iye (Selçuk Name)* I, s. 59.
[142] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s. 81.
[143] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 279-434.
[144] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s. 80-81; O. Turan bu evliliğin İslami kaynaklarda yankı uyandırdığını, Gürcistan Kraliçesi Thamara ile Saltuklu Muzaffereddin'in din değiştirerek evlenmesi, Rükneddin Süleyman Şah'ı hiddetlendirdiğini söyler. Müslüman yazarların, Saltuklu Muzaffereddin'in evliliği ile bu durumu karıştırmaları ihtimal dahilindedir. bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 279; İbrahim Çiftçioğlu, Cihan Şah'ın din değiştirerek evlendiğini belirtir. İsmail Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", s. 15; İbn'ül Esir de bu bilgileri doğrular. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmi'l-fi't-târîh*, X, s. 267-268.
[145] Yavuz Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, İstanbul 2011, s. 54.
[146] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 528.
[147] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac* Tarihi, II, s. 458.

ise yüz bin dinar mihr almıştır.[148] Kayınpederi olan Melik Adil ise Kayser Şah'a Urfa'yı vermiş ve ölene kadar burada ikamet etmiştir.[149]

II. Kılıç Arslan'ın diğer bir oğlu olan Muhyiddin Mesut ile ilgili olan bilgiler oldukça sınırlıdır. Mesut'un hâkimiyet alanını genişleterek Safranbolu'ya kadar gelmiş ve bu durum kardeşi Rükneddin Süleyman Şah'ı rahatsız etmiştir. Bunun üzerine Rükneddin Süleyman, Şah Mesut'u bertaraf etmek için Ankara'ya yönelmiş ve uzun bir kuşatmadan sonra Mesut teslim olmak zorunda kalmıştır. İki oğlu ile birlikte Rükneddin Süleyman Şah tarafından öldürülmüştür.[150] Böylece Muhyiddin Mesut'un en az bir evlilik yaptığı sonucu çıkarılabilir.

II. Kılıç Arslan'ın kaynaklardan bilinen kızlarına gelinirse güzelliği dillere destan olan Selçuka Hatun'dan başlamak gerekir. Hasankeyf ve çevresinde bulunan Artuklulardan Emir Nureddin Muhammed bu hatun ile evlenmek istemiştir. Çiftin nikâhları kıyıldıktan sonra Türk geleneklerine göre düğün yapılmıştır. II. Kılıç Arslan çeyiz olarak Malatya ve civarındaki kaleleri damadı Nureddin Muhammed'e vermiştir.[151] Bu evlilik sayesinde II. Kılıç Arslan Artuklu emirini manevî himayesi altına almış bulunmaktadır. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nin uç bölgelerdeki kaleleri, güvenebileceği birisi tarafından korunmuş oluyordu. Bir süre sonra bu evliliğe Nureddin Muhammed'in âşık olduğu şarkıcı kadının gölgesi düşmüştür. Nureddin Muhammed'in kalbini bir muganniyeye (şarkıcı) kaptırması, Selçuka Hatun'a kötü davranmasına yol açmıştır. II. Kılıç Arslan durumu öğrenince Nureddin'e elçi göndererek evlilik sırasında çeyiz olarak vermiş olduğu kaleleri geri vermesini ve şarkıcı kadından vazgeçmesini istemiştir. Eğer bu söylenenleri yapmaz ise Artuklular'ın üzerine yürüyeceğini belirtmiştir. Bu olanlar üzerine Nureddin Muhammed, II Kılıç Arslan'ın üzerine yürüyeceğinden korkarak Selahattin Eyyubi'ye sığınmıştır.[152]

Selahattin Eyyubi kendisine sığınan Nureddin Muhammed'i geri çevirmemiştir. Selahattin Eyyubi anlaşmaya varmak için II. Kılıç Arslan'a elçi ve mektup göndermiştir. II. Kılıç Arslan'da cevap olarak Nureddin'in yaptığı hataları sıralamış ve *"Ben sadece kızımla evlendiği zaman ona verdiğim kaleleri geri istiyorum*" demiştir. Selahattin

[148] M. Halil Yinanç *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 345.
[149] İbnü'l Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin kaleminden Selçuklular*, haz. Mustafa Alican, İstanbul 2014, s. 101; V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev. Azer Yaran), s. 53.
[150] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 485-486; 1 Temmuz 1204 yılında öldüğü belirtilmiştir. Bkz. Selim Kaya, "Süleyman Şah II", *DİA*, , XXXVIII, Ankara 2010, s. 105-108.
[151] Zekeriya Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, Konya 1994, s. 248.
[152] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 426; Zekeriya Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 249; Hasan Fehmi Turgal, *Anadolu Selçukîleri Müneccimbaşıya Göre*, İstanbul 1935, s. 17. Ali Sevim ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi I*, Ankara 1995, s. 166;

Eyyubi ise Nureddin'i himayesine aldığını, eğer ona saldırırsa Nureddin'e yardım edeceğini dile getirmiştir.[153] İki taraf arasında bir anlaşmaya varılamamıştır. Selahattin Eyyubi 1180-1181 yılında ordusuyla Raban'a gelmiştir. II. Kılıç Arslan ise bu bölgeye veziri İhtiyareddin Hasan'ı elçi olarak göndermiştir. Elçi Selahattin'e Nureddin'in Selçuka Hatun'a neler yaptığını ve Sultan'ın ona haddini bildireceğini söyleyince, Selahattin Eyyubi hiddetlenerek *"Efendine de ki, eğer geri dönmezse Allaha yemin ederim ki Malatya üzerine yürüyeceğim. Malatya'ya iki günlük mesafedeyim, oraya vardığımda da atımdan inmeyeceğim, sonra da bütün ülkesini elinden alacağım"* dedi. Bu sözlerden sonra İhtiyareddin, Sultan'ın huzurundan ayrılmıştır. Bir süre düşündükten sonra yani ertesi gün Selahattin'in huzuruna çıktı ve *"Ey efendimiz! Bu çirkin iş senin gibi bir sultana yakışmaz, sen sultanların en büyük, en şanlı, en şöhretlilerinden birisin. Halkın senin cihadı terk edip haçlılarla anlaşma yaptığını, ülke çıkarlarını bir kenara bıraktığını ve askerlerini bir şarkıcı için yollara döktüğünü duyması kadar büyük bir kötülük düşünebiliyor musunuz? Yarın Allah'a ne mazeret beyan edeceksiniz? Sonra halife ve diğer Müslüman hükümdarların ve bütün halkın nezdindeki itibarınız ne olur? Düşünün ki hiç kimse sizin yüzünüze karşı bunları söylemez, fakat meselenin böyle olduğunu bilmezler mi? Sonra farz edin ki, II. Kılıç Arslan öldü ve kızı da beni size gönderdi. O size sığınıyor ve kocasından hakkını almak istiyor. Siz bunu reddetmezsiniz."* demiştir.[154] İhtiyareddin'in konuşmaları Selahattin Eyyubi'nin üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Onun haklı olduğuna kanaat getirerek Nureddin'in gözünde Sultan kızı olan Selçuka Hatun'un bir şarkıcı kadın kadar değeri olmadığını düşünmüştür.[155] Selahattin Eyyubi *"Vallahi sen haklısın! Mesele senin dediğin gibidir; fakat bu adam bana sığındı. Şimdi onu bırakırsam bu bana yakışmaz. Sen onunla görüş ve aranızdaki meseleyi dilediğiniz gibi halledin."* dedi. Nureddin Muhammed ile elçi görüştü ve yapılan görüşmeler neticesinde, Nureddin bir sene sonra şarkıcıyı yanından uzaklaştıracak, eğer aksi durumda davranırsa Selahattin Eyyubi'nin ona yardım etmemesine karar verilmiştir.[156] Bir yıl sonunda Nureddin Muhammed Selçuka Hatun'a geri dönmüştür. [157]

Selçuka Hatun yaşanan gerginliklerin arasında Hac yolculuğuna çıktığı sırada Bağdat'a uğradığı zaman Halife Nasırla (1180-1225) karşılaşmış ve halife kendisi ile

[153] Remzi Ataoğlu, "Artuklu-Eyyubi İlişkileri", *Eyyubiler; Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, (ed. Önder Kaya), İstanbul 2012, s. 209.
[154] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler,* V, Ankara 2002, s. 147-148.
[155] Zekeriya Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 251.
[156] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 149.
[157] C. Cahen, Nureddin Muhammed ile Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun'un 1180 yılında boşanarak ayrıldıklarını yazar. bkz. C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 45.

evlenmek istemiştir. [158] Abu'l Ferec bu olayı şöyle aktarır; "*Sultan II. Kılıç Arslan'ın kızı olan ve kendisine Halataita denilen Selçuka Hatun Mekke'yi ziyaret için giderken Bağdat'a uğramıştı. Halife'ye onun güzelliğinden bahsedilmiş, Halife de sarayının ihtiyar kadınlarını, Selçuka Hatun'u kendisine nişanlamak üzere göndermişti. Selçuka Hatun evli olduğunu bildirerek özür diledi ve halife ile evlenmenin imkânsız olduğunu anlattı. Daha sonra Bağdat'tan ayrılarak Mekke'ye giden Hatun, halifeden korkarak memleketine Suriye yolu üzerinden dönmeye karar verdi. Halife Nasır da onun bu şekilde hareket edeceğini tahmin ettiği için atlılardan oluşan bir grubu Mekke'yi ziyarete gidiyormuş gibi onun peşine takmıştı. Hatun yolunu değiştirmeye karar verince bunlar ona engel oldular ve kuvvet kullanarak onu tekrar Bağdat'a getirdiler. Hatun Bağdat'a varır varmaz kendisine kocası Nureddin Muhammed'in ölmüş olduğu bildirildi. Kocası nasıl ölmüştü, onu Allah bilir. Fakat Halife Nasır onu çağırtarak saraya aldı ve onunla evlendi.*"[159] Halife Nasır, Selçuka Hatun öldüğünde çok üzülmüş ve şehrin batı yakasındaki kabrinin üzerine türbe yaptırmıştır. Türbenin yanına da "er-Remle" denilen meşhur ribatı inşa ettirmiştir.[160]

II. Kılıç Arslan'ın Gevher Nesibe Hatun adında bir kızı daha bulunmaktadır. Gevher Hatun'un kiminle evlendiği şuan için bilinen kaynaklarda yer almamaktadır. Gevher Nesibe Hatun'un hayat hikâyesi halk arasında efsaneleşmiştir. Anlatılanlar üzerine Gevher Hatun, sarayın baş sipahisine âşık olmuş ve onunla evlenmek istemiştir. Fakat bu evliliğe abisi olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev razı gelmemiştir. Sultan sipahiyi savaşa göndermiştir. Hatunu da sarayın pervanesiyle evlendirmek istemiştir. Savaşa gönderilen baş sipahinin ölüm haberini alan Gevher Nesibe Hatun üzüntüsünden hastalanmış, verem olmuş ve bir süre sonra da vefat etmiştir. Otuz dokuz yaşında veremden ölen hatun, öleceği sırada kendisinden af dilemeye gelen ağabeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e "*Ben devasız bir derde düştüm, kurtulmama imkân yok. Hiçbir hekim derdime çare bulamadı, ben artık ahiret yolcusuyum. Eğer dilersen mal varlığımla benim adıma*

[158] İbn Saî, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyetlerine Dair Çeviriler I*, Türkçe terc. Abdulhalik Bakır, s. 251-253; Zekeriya Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 252.
[159] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II. s. 518.
[160] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 519; Halife Nasır, Selçuk Hatun'u bütün varlığıyla seviyordu ve bu kadın Halat'taki sarayına benzer bir saray isteyince ondan sarayının vasıfları ve hususiyetleri ile ilgili bilgiler aldıktan sonra geceleyin vezirini çağırttı ve yapılacak saray ve bahçenin planını verdi. Vezir hemen giderek 200 mimar ve 2000 işçi buldu. Bunlarda gerekli olan taşları ve harçları hazırlayarak her biri ayrı bir bölümde bütün gün çalıştı. Diğer taraftan eski sarayların kapıları sökülerek yeni saraya takılmış, bahçelerdeki ağaçlar yerlerinden çıkarılarak yeni bahçeye dikilmiş, velhasıl akşam olduğu zaman bütün işler bitmiş, halılar ve yaygılar yayılmış, lüzumlu eşyanın hepsi getirilmiş ve Halatlı Hatun yeni sarayına yerleşmişti. Bu kadın birkaç sene sonra ölünce Halife Nasır, onun için büyük bir matem tuttu ve onun emri ile saray ve bahçe ortadan kaldırılarak aynı yere karısı için bir türbe inşa ettirdi. Bkz. Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 519-520; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 364-365.

bir dârüşşifa yaptır. Bu dârüşşifa da bir yandan dertlilere şifa verilirken bir yandan da devası olmayan dertlere şifa aransın. Bu dârüşşifa da ünlü hekimler ve cerrahlar yetişsin. Burada kimse bir kuruş ödemesin. Burası benim adıma bir vakıf olsun." demiştir.[161] Bunun üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından kendi vasiyeti üzerine Kayseri'de bir tıp merkezi yaptırılmıştır.[162]

İbn Bîbî, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Halep'ten Diyarbakır'a giderken ablasıyla görüştüğünü dile getirmiştir. Buna göre II. Kılıç Arslan'ın ismi bilinmeyen bir kızı daha olduğu öğrenilmektedir. O görüşmeyi İbn Bîbî şöyle aktarır; "*Gıyaseddin Keyhüsrev Diyarbakır'a varınca Melik Salih'le görüşmüş ve konuşmalar bittikten sonra dış görünüşleri İhvanü's-Safa'nın ruhları gibi saf ve parlak olan tabakları çıkararak, sanat ve hüner sahiplerinin ince zevklerinden ve güzellik anlayışlarından haber veren bir sofra kurdular. Kutsal bahçenin ariflerinin ahlakının kokusundan, can burnuna koku getiren, tadılması insana gençlik günlerinin rahatını veren meyveleri hazırladılar. Yenilip içildikten ve topluluk dağıldıktan sonra Sultan, padişahlık haremine kız kardeşini görmeye gitti. Melike, Sultan'ın cemalini görünce, onun durumunun bozulmasına, devletini kaybedip düşmesine ağladı. Dudağını kardeşinin ayağına sürdü. Gül yüzünü gözyaşı damlalarıyla suladı*."[163]

II. Kılıç Arslan'ın bir kızı daha vardır. Erzincan hükümdarı Mengücük oğlu Behram Şah, II. Kılıç Arslan ile ilişkileri ilerletmiştir. II. Kılıç Arslan'ın kızını alarak damadı olmuştur.[164] Behramşah kendi kızını da I. İzzettin Keykavus'a vermiştir.[165] II. Kılıç Arslan'ın evlenen kızının adının Fülâne Hatun olduğu biliniyor.[166] Musul Hükümdarı Seyfeddin Gazi'nin de II. Kılıç Arslan'ın ismi bilinmeyen bir kızı ile evlenip damadı olduğu belirtilmektedir.[167]

II. Kılıç Arslan ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırmıştır. Fakat bu durum belli bir süre devam ettikten sonra bozulmuştur. On bir melikin saltanatı ele geçirme mücadelesi başlamıştır. Hatta saltanat mücadelesinin içinde II. Kılıç Arslan da bu-

[161] Funda Gülay Kadıoğlu ve Selim Kadıoğlu, "Adı Darüşşifalara Ad Olan Kadınlar", *Lokman Hekim Journal*, 1/1,(2011), s. 4.
[162] V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 302-303. Ayr. bkz. Kazım İsmail Gürkan, "Selçuklu Hastaneleri", *Malazgirt Armağanı*, İstanbul 1972, s. 37-38.
[163] İbn Bîbî, I, s. 65.
[164] Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 57.
[165] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 275.
[166] Zekeriya Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 247.
[167] M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 319.

lunmuştur. [168] Oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile birlikte büyük oğlu Kudbeddin Melik Şah'a karşı savaşmak için Aksaray'a doğru yola çıkarken 1192 yılında vefat etmiştir.[169]

1.6. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1211)

II. Kılıç Arslan'ın oğlu olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, haçlılara karşı ve saltanat mücadeleleri sırasında ortaya koyduğu tavır ile babasının sevgisini kazanmıştır. Ayrıca çocukluk döneminde annesinden Rumca eğitimi almıştır.[170] II. Kılıç Arslan ortaya çıkan taht kavgaları esnasında saltanata en uygun ve layık gördüğü kişi, oğlu Gıyaseddin Keyhüsrevdir.[171] I. Gıyaseddin Keyhüsrev babasının II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra (1192) Anadolu Selçuk Devleti'nin hâkimi olmuştur.[172] Bu hâkimiyeti kardeşlerinin hepsinin kabul ettiği söylenemez. 1197 senesinde Rükneddin Süleyman Şah Konya üzerine gelerek saltanatı ele geçirmeyi başarmıştır. Böylece I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk saltanatı sona ermesine rağmen sekiz yıllık aranın ardından tekrar saltanata geçmiştir.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk eşinin Türk kökenli Müslüman bir kadın olduğu düşünülmektedir. Çünkü Uluborlu'daki melikliği esnasında büyük oğlu I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad'ın doğduğu bilinmektedir.[173] Rükneddin saltanatı ele geçirmek için Konya'ya geldiği sırada I. Gıyaseddin Keyhüsrev, oğulları İzzeddin ve Alaeddin'i sarayda unutmuştur. Fakat Rükneddin Süleyman Şah onları babalarının yanına gidip gitmemek de serbest bırakmıştır.[174] Rükneddin Süleyman Şah her iki meliki de kucağına alarak hal hatırlarını sorarak onlara hitaben " *Eğer yanımda kalırsanız, sizi canımdan daha aziz tutarım; hakkınızdaki sevgim o derecedir ki, olayların değişmesi onu asla bozmayacaktır. Sabah rüzgârı bile iznim olmaksızın sizin bayrağınızın tuğunu kımıldatamayacaktır. Hazinemdeki bütün malları ve bütün saraylarımı sizin güzel hatırınız için hazırlanmış bulacaksınız. Eğer baba hasreti üstün gelir ve ondan ayrılmaya katlanamayacaksanız, selamet, saadet ve gönül rahatlığı ile babanızın yanına dönünüz*" dedi. II. Rükneddin Süleyman Şah yeğenlerini babalarının yanına, paralardan oluşan değerli hil'atler ile göndermiştir.[175] Alaeddin'in anneannesinin Rum kökenli bir

[168] S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 35.
[169] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 251.
[170] H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 8.
[171] S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 40
[172] Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014 , s. 133.
[173] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 80.
[174] H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 22.
[175] Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara 1997, s. 14-15.

Hristiyan olduğu söylenmektedir.[176] I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk eşinin Ümmühan Hatun olduğu ve Eskişehir'deki Seyitgazi ilçesinden bulunan türbenin ona ait olduğu söylenmektedir.[177] Ümmühan Hatun 1207/1208 yılında bir rüya sonucu Seyit Battal Gazi'nin türbesini bularak oğlu Alaeddin Keykubad'a yaptırtmıştır.[178] Gordlevski, I. Alaeddin Keykubad'ın annesinin Fatıma Hatun olduğunu ve bir Bizans kalesinde gömülü olduğunu söylemektedir.[179]

I. Gıyaseddin Keyhüsrev ilk saltanatının ardından gurbet hayatı yaşamış ve bu dönemde Ladik köyünde kötü muamele ile karşılanmıştır.[180] Bu durumdan ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah büyük üzüntü duymuştur. Seyfeddin Ayapa, Mübarizüddin Ertokuş ve Esedüddin Ayaz gibi yanında bulunan devletin ileri gelen bilge kişileri ile birlikte Levon'da kaldı. Daha sonra ağabeyi Tuğrul Şah'ın yanı olan Elbistan'a gitti. Tuğrul Şah "*Ben Tuğrul Şah olarak ikrar ediyorum ki Kılıçarslan'ın bana mülkiyet olarak verdiği Elbistan ve havalisini, kardeşim Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'e temlik eyledim. Bu günden sonra şehirde, kasabada ve köylerinde benim ve evladımın mülk ve ikta olarak bir tasarruf ve müdahalemiz olmayacaktır.*" demiştir. Buna karşılık Gıyaseddin Keyhüsrev ise ağabeyinin bu cömert davranışından memnun kalarak bu bağışları kardeşine şunları söyleyerek hibe etmiştir. "*Şahid olunuz ki, kardeşimin bana bağışladığı yerleri kabul ettim; fakat ben tekrar kendisine bağışladım*." Buradan Malatya'da bulunan diğer kardeşi Kayser Şah'ın yanına gitmiştir. Kayser Şah aynı zamanda Melik Adil'in damadıdır. Oradan da Halep'e Melik Adil'in kardeşi Melik Zahir'in yanında bir süre misafir olmuştur. Daha sonra Diyarbakır'a gitmiş orada bulunan kız kardeşini yıllar sonra ziyaret etmiştir ardından da Ahlat'a gitmiştir. Tüm gittiği bu yerlerden beklediği desteği göremeyince Trabzon üzerinden deniz yolu ile İstanbul'a gitmiştir.[181]

İstanbul'da Bizans İmparatoru III. Aleksios Angelos (1195-1203) tarafından ilgiyle karşılanmıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Bizans sarayına mensuptur.

---

[176] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 80; Anonim Selçukname'ye göre Alaeddin'in anneannesi, Tekfur Kaloyan'ın baldızı, Despina'nin kız kardeşidir. Bkz. *Anonim Selçukname*, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 27.

[177] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 81; H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 7.

[178] Ümmühan Hatun rüyasında bir yiğit görümüş, yiğit hatuna bu bölgeye gelip mezarını yaptırmasını söylemiştir. Rüyasında gördüğü kişi Seyit Battal Gazi imiş. Alaeddin Keykubad da annesiyle birlikte bir kervan göndermiştir. Hatun mezarı ararken o bölgede koyunlarını otlatan Kutluca Çoban adında biri ile karşılaşmıştır. Çoban, koyunların bir yerden hiç ot yemediklerini ve o gece orada kaldığında gökten nurların indiğini Ümmühan Hatun'a anlatınca hatun aradığı yerin burası olduğunu anlamıştır. Bu bölgeye bir türbe inşa ettirmiştir. Bkz. Yılmaz Önge, "*Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nde Sultan Hatun Türbesi*", Önasya, V, S: 57, Ankara 1970, s. 5-6.

[179] Gordlevski, *Anadolu Selçuklu* Devleti, s. 320.

[180] Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara 1997, s. 14.

[181] H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 23.

1204 yılında Latinler'in İstanbul'u kuşatması sonucu, Gıyaseddin'in buradan ayrılıp Komnenos hanedanlığına mensup olan Mavrozomes denilen kişinin yanına gitmiştir ki bu kişinin adası İstanbul yakınlarında hatta Marmara Denizi'nin güney taraflarında olduğu anlaşılmaktadır. Burada Mavrozomes'in kızı ile evli olduğu ve bu kızdan Keyferidun adında bir oğlu olduğu bilinmektedir. Bu kadının Müslüman olup olmadığı bilinmemektedir. Rükneddin Süleyman Şah ölünceye kadar I. Gıyaseddin Keyhüsrev, kayınpederinin yanında zamanını huzur içinde geçirmiştir. Rükneddin Süleyman Şah öldükten sonra Danişmentoğullarından Yağıbasan'ın oğulları Muzafferüddin Mahmud, Zahireddin İli ve Bedreddin Yusuf gibi uç Türkmenlerinin önde gelenleri Rükneddin'in küçük yaştaki oğlu Kılıçarslan yerine tecrübeli büyük birisi olan Gıyaseddin Keyhüsrev'in geçmesini istiyorlardı. Bunun için Gıyaseddin'e Hacip Zekeriya adında elçiyi göndererek tahta davet etmişlerdir. Böylece 1205 yılında ülkesine geri dönen Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci defa tahta geçmiştir.[182] 1211 yılında Bizans ile yapılan Alaşehir savaşında sultan vefat etmiştir.[183]

I. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde geriye İzzeddin Keykavus, Alaeddin Keykubad ve Celaleddin Keyferidun adında üç oğul bırakmıştır.[184] Büyük oğlu Keykavus'a Malatya'yı, Alaeddin Keykubad'a Tokat'ı vermiştir. Küçük oğlu Keyferidun babasının ölümü sırasında Antalya'da bulunmakta idi. Sultanın ölümünden sonra burada ayaklanma çıktı. Keyferidun ayaklanmayı bastırmakta güçlük çekmiştir, Keykavus Antalya'ya gelerek bu bölgeyi tekrar zapt etmiştir. Keyferidun'a ise üç bölgeden oluşan bir ikta verip uzaklaştırmıştır ve onun sultanlık savaşına girdiği ile ilgili elimizde bir bilgi yoktur.[185] İlk iki oğlu arasında iktidar mücadelesi olmuştur. I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad arasında olan mücadele esnasında I. İzzeddin Keykavus Kayseri kuşatmasında Ermeni Leon'dan kurtulmak için kız kardeşinin 12.000 Mısır altını değerindeki başlığı olan destarçeyi vermiştir.[186] Buradan da I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in adını ve kiminle evlendiğini bilmediğimiz bir kızının olduğu ortaya çıkmaktadır. [187]

[182] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 82-88; H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 22-27; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s .61; Çiftçioğlu, *a.g.m.*, s. 12-13; Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 328 .
[183] H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 44.
[184] H. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, s. 47.
[185] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 70.
[186] İbn Bîbî, I, s. 136; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 366; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler,* (yay. ve çev. Ali Öngül), İzmir 2001, s. 43.
[187] S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, s. 13.

1.7. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204)

II. Kılıç Arslan memleketi oğulları arasında paylaştırması meselesinde büyük oğlu Rükneddin Süleyman Şah'ın melik olarak tayin edildiği yer ile ilgili bilgilere rastlanmasına rağmen melik dönemi öncesi hayatı hakkında elimizde fazla bir bilgi yoktur.[188]

Babasının vefatından sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üzerine yürümüş ve Konya'da sultanlığını ilan etmiştir. [189] Rükneddin Süleyman Şah'ın kaç evlilik yaptığı ve kaç tane çocuğunun olduğu ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. C. Cahen'in, "Danişmendlilerin, Malatya Beyliği'nin ve pek de önemi olmayan Erzurum Saltukluları'nın yok olmasından sonra, Selçuklulara karşı Behram Şah büyük bir vasal gibi davranıyordu. Bu durumu, ihtiyar Kılıç Arslan ile oğlu Kudbeddin arasındaki ihtilafı yatıştırmak için gösterdiği çaba ve daha sonra Erzurum'a müdahale eden Rükneddin'e verdiği destek açıklar. "*Behram Şah, zaten Rükneddin'in kayınbabasıdır*." ifadesi Rükneddin Süleyman Şah'ın Behram Şah'ın damadı olduğunu gösterir.[190]

Gürcü Kraliçesi Thamara, II. Kılıç Arslan'a oğlu Rükneddin Süleyman Şah'ı beğendiğini ve kendine eş olarak istediğini belirten bir mektup yazmıştır.[191] Bunu Osman Turan şöyle anlatmaktadır, "*II. Kılıç Arslan'ın şehzadeleri arasında kendisine koca bulmak isteyen Gürcistan Kraliçesi Thamara Selçuklu ülkesine ressam gönderip resimlerini yaptırdı. Bunlar arasında Rükneddin Süleyman Şah'ı beğenen kraliçe, II. Kılıç Arslan'a elçi ve mektup gönderdi. II. Kılıç Arslan'a; "Âlemin efendisi, İslam ve Müslümanların sultanı" hitabıyla başlayan bu mektupta memleketinin çok memur ve zengin olduğunu, kendisinin eski melikler arasında ihtişam sahibi bulunduğunu, kendi çocuklarından birinin Davud hanedanının adını ihya edeceğini ve müstakil olarak bu ülkeye hâkim olacağını, din ve itikat ayrılıklarına rağmen kendi tebaasının onun padişahlığında birleşeceğini belirtti. Melik Süleyman Şah'ın güzel ahlak ve hasletlerini (iyi huy) duyduğunu, bu sebeple bu memlekete böyle bir hükümdarın layık olduğunu ve kendisi ile nikâh akdedip sultanların hasretini çeken bu ülkeye gelmesi, bizi müşerref ve düşmanların hasedini defetmesi için hediyeleri hamil elçiler gönderildi. Elçiler mektupları ve bu sözleri arz edince Sultan II. Kılıç Arslan, Melik Rükneddin'i huzuruna çağırıp bu hikâyeyi kendisine tebliğ etmek kararını verdi. Fakat Rükneddin Süleyman kraliçenin bu*

[188] S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 52.
[189] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 265, 269.
[190] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu.*, s. 53.
[191] A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 450.

teklifini dinleyince çok hiddetlendi; bir kâfir kadının işvesine ve dünya hevesine kapılıp Hıristiyan diyarına gidemeyeceğini söyledi; oraya ancak Sultanın yardımı ve fermanı olursa kilise ve manastırları yıkıp yerine cami ve medrese yapmak, çan yerine ezan seslerini yerleştirmek amacıyla gideceğini arz etti. Babası da oğlunun bu yüce himmetini takdirle karşıladı ve evlilik gerçekleşmedi."[192]

Bu teklif Gürcü kaynakları tarafından da teyit edilmiştir. Fakat farklı şekilde anlatılmıştır. Süleyman Şah, Kraliçe Thamara'ya âşık olmuş ve evlenme teklifi Süleyman Şah'tan gelmiştir. Süleyman Şah, kraliçenin nikâh için şart koştuğu din değiştirmeyi bile göze almış ama bu durum II. Kılıç Arslan tarafından engellenmiştir.[193] Bazı Gürcü kaynaklarında da Selçuklu Sultanının oğlunun Thamara'ya âşık olduğunu, aşkından vazgeçmeyip Hristiyan olarak onunla evlenmek için Gürcistan'a gittiğini, Kraliçe Thamara'nın onunla bir süre eğledikten sonra cariyesi ile evlendirerek ülkesine geri gönderdiğini yazmaktadır.[194] Gerçekte Thamara'ya âşık olup evlenmek isteyen II. İzzeddin Saltuk'un oğlu Muzafferüddin'dir. Bu kişi Gürcistan'a giderek din değiştirip kraliçe ile evlenmiştir. Fakat kraliçenin bir süre sonra bıkması sebebiyle boşanarak memleketine geri dönmüştür. Bu evlilikten olan kızları Rosudan ise Mugıseddin Tuğrulşah'ın oğlu ile evlenmiştir. Rosudan'ın kızı yani David ve Selçuklu soyundan olan Thamara ise Alaeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlenmiştir.[195]

DİA'nın Süleyman Şah maddesinde Erzincan'a doğru hareket eden Süleyman Şah'ın burada çok iyi karşılandığını Erzurum'a geçtiği vakit Saltuklu Beyi Melikşah'ın davranışlarında samimi olmadığını düşününce Saltuklu hanedanlığının bu bölgedeki hakimiyetine verdiği, buradan da Gürcistan üzerine yürüyen Süleyman Şah'ı, Gürcü Kraliçesi Thamara'ya mektup göndererek savaşmadan teslim olmasını, kendi tabiiyeti altına girmesini, Müslümanlığı kabul ettiği takdirde kendisi ile evleneceğini, Gürcistan'ı da çeyiz olarak kabul edeceği yazmaktadır.[196]

II. Rükneddin Süleyman Şah Gürcistan üzerine sefere giderken hastalanıp 6 Temmuz 1204 yılında vefat etmiştir.[197] Ölümünden sonra emirler, oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan'ı tahta çıkarmışlardır. Fakat çok geçmeden yukarıda bahsedildiği üzere I.

[192] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 278.
[193] S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 82.
[194] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 38.
[195] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 38-39.
[196] S. Kaya, "Süleyman Şah II", s. 107.
[197] A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 451.

Gıyaseddin Keyhüsrev, ikinci kez Selçuklu tahtına geçmiştir. III. Kılıç Arslan'ın evlilik yapıp yapmadığı ya da çocuklarının olup olmadığı bilinmemektedir.

1.8. I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra devlet adamları büyük oğlu İzzeddin Keykavus'u devletin başına geçirmeye oy birliği ile karar vermiştirler. Kayseri'de toplanan devlet erkânı Malatya meliki olan I. İzzeddin Keykavus'u Kayseri'ye davet edip 1211'de Selçuklu saltanatının başına getirmişlerdir.[198]

I. İzzeddin Keykavus Erzincan Meliki olan amcası Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilik olmadan önce devlet büyükleriyle oturulup istişare sonucunda Behramşah'ın kızını alma kararı alınmıştır. Sultan, elçiyi hediyeler ile birlikte Erzincan'a göndermiştir. Elçi Behramşah tarafından çok iyi karşılanmıştır. Ertesi gün Fahreddin gelen elçi için toplantı düzenlemiştir. Mübarizeddin mecliste I. İzzeddin Keykavus'un mektubunu öpüp başına koyarak Behramşah'a sunmuştur. Behramşah ise mektubu ayakta okumuştur. Sultanın evlilik isteğini memnuniyetle karşılamış yalnız çeyiz hazırlıkları için üç ay müsaade istemiştir. Behramşah elçiye çeşitli hediyeler ve güzel iltifatlarda bulunarak sultana gönderilmek üzere bir cevap mektubu kaleme almıştır. Üç ay içinde gelinin çeyizini ve eşyasını hazırlamaya başlamıştır. Çeyiz hazırlıkları esnasında, sanatkârlara kumaşları kesip biçme işlemini, mücevherlerle süsleme, mücevher işlemeli başörtüler, kıymetli taşlardan oluşan halhallar, güzel yüzükler, küpeler, sırmalı elbiseler, altın ve gümüş kaplar, kıymetli kitaplar, Hoten ve Çin kokular, ay yüzlü erkek ve kadın köleler, altın nallı katırlar, atları süsletip hazırlatmıştır. Kadı Şerefeddin'i çeyizin hazır olduğunu bildirmek ve nikâh işlemlerinin yapılması için çeşitli hediyeler ile I. İzzeddin Keykavus'a yani Sivas'a göndermiştir. Devletin ileri gelen itibarlı kişileri sultanla birlikte gitmişlerdir. Mükemmel bir sofra çeşitli içecekler sunularak yemek yenilmiştir. Ertesi gün halka açık toplantıda Kazvinli, Deylemli, Rum ve Frenk çavuşlar, ellerine bayraklarıyla ayakta durmakta Kadı Şerefeddin de toplantıya katılmıştır. Sultan kadıya büyük ikramlarda bulunmuştur. Nikâh işlemleri şu şekilde olmuştur; İmam – Kadı Humam Sadreddin Lehaveri, Halife Me'mun'un okuduğu hutbe metnini yüzünü hareme çevirerek okumuştur. Peygamberi öven, evliliğe teşvik edici sözler söylemiştir. Sultan İzzeddin Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun'u eş olarak istemiş,

[198] A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 452.

yarısı peşin yarısı sonra ödenmek üzere 100 bin kırmızı altın dinar başlık vermeyi üstlenmiştir. Orada bulunan kız tarafı "*İsteği kabul edip istenileni verdik. Fazilet yağmuru her zaman onların üzerine yağsın. Sevgi ve mutluluk yoldaşları olsun. Bu mutlu nikâh ve uğurlu evlilik hayırlı olsun. Kıymetli hediyeler ve armağanlarla sonuçlansın. Huzur ve mutluluk onlardan ayrılmasın. Onların Hazreti Peygamber ve ailesi için sevgi duyguları daim olsun.*" dediler. Bu konuşmadan sonra orada gerçekleşen yere altın ve mücevher döküldü. Halka açık ziyafetler verilmiştir. Ertesi gün Sultan, hazineden sorumlu olan emirlere başlık (mihr) almak için gelen kişilere eşyaları hazırlamaları gerektiğini buyurmuştur. Başlığı Mübarizeddin Behramşah götürmüştür. Başlıkta, altın, gümüş mücevher işlemeli ev aletleri, renkli elbiseler vardır. Deve ve katır yükleriyle bazı beylerin hanımları da Erzincan'a gidip Melike'yi getirmek için gitmiştir. Şehre yaklaştıklarında davul, zurnalar, bayraklar ve sancaklarla, büyük bir ihtişamla karşılandılar. Yanlarında saray ve şehir musiki takımları da vardır. Şehre geldiklerinde Fahreddin Behramşah gelenleri sarayında ağırladı. Eğlence için kadın ve erkek çalgıcılar içeri alınmıştır. Getirilen hediyeler ve başlık teslim edildi, bunun ardından Fahreddin Behramşah da on gün içinde sultana gidecek eşyayı çeyizi hazırlamıştır. Çeyizle birlikte yola çıkan heyet sultana ulaşmıştır. Her iki tarafında hatunları Melike'yi (Selçuk Hatun) makamına oturtmuşlardır. Sultan ve Hatun zifaf odasına girince Sultan Hatuna yüz görümlüğü takmıştır. Gerdek gecesinden sonra eğlenceler devam etmiştir. Emiri Meclis Mübarizeddin Behramşah'a, gelini getiren Kadı Şerafeddin ile Erzincan beylerine hil'atlerle birlikte çeşitli hediyeler vermiştir. Behramşah'da sultanın verdiği hediyelerden 500 hil'at, 700.000 dinar, 10 baş at ve 100 baş deveyi Kadı Şerefeddin'e teslim etmiştir. Kadı da verilen bu hediyeleri adamları arasında dağıtmıştır.[199] Emirler hil'atleri giyerek sultanın elini öptüler ve Erzincan'a dönmüşlerdir. Sultan, devlet erkanı ve beyler daha sonra top ve çevgân[200] oynamışlardır. Düğün bir hafta sürmüştür.[201] I. İzzeddin Keykavus'un gösterdiği bu cömertlik ile bazı beyleri Selçuklu Devletinin hizmetine sokmuştur.[202] Bu evlilik aynı zamanda iki hanedan arasındaki ilişkileri de olumlu yönde etkilemiştir. İbn Bîbî evlilik ile ilgili tarih belirtmemiştir.[203] I. İzzeddin Keykavus verem has-

[199] İbn Bîbî, I, s. 192-200.
[200] Özellikle Ortaçağ'da Orta ve Uzakdoğu saraylarında oynanan ve bugünkü polo oyununa benzeyen atlı top oyunu. Bkz. Feyzi Halıcı, "Çevgân" *DİA*, VIII, (1993), s. 294-295.
[201] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 344-345.
[202] S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, s. 88-89.
[203] Osman Turan, Sultanın bu evlilikten daha önce hiç evlenmediğini belirtir ve evliliğin 1216-1218 tarihleri arasında gerçekleştiğini söylemektedir. Bkz. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 345, not 117. Müneccimbaşı ise 1216-1217 yıllarını vermektedir. Bkz. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 52.

talığına yakalanarak vefat etmiştir. Öldüğünde Sultanın bir çocuğunun olmadığı veya varsa da çok küçük yaşta olduğu belirtilmiştir.[204]

1.9. I. Alâeddin Keykubad (1220-1237)

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu olan I. Alaeddin Keykubad Tokat Meliki idi. I. İzzeddin Keykavus tahta geçince kardeşi I. Alaeddin Keykubad'ı Ankara kalesinde kuşatmış aralarında anlaşma yapmışlardır. Devlet adamı olan Seyfeddin Ayaba tarafından sultanın kardeşi Alaeddin'i Minşar[205] kalesine götürülmüştür. Alaeddin, İzzeddin Keykavus'un ölümüne kadar bu kalede yaşamıştır.[206]

I. İzzeddin Keykavus vefat ettikten sonra saltanata geçebilecek olan kişiler, sultanın kardeşleri olan Alaeddin Keykubad ve Keyferidun adındaki iki kardeşi ile birlikte Tuğrul Şah ve Kayser Şah adında iki amcasıdır.[207] Emir-i Meclis Mubarizeddin Behramşah, Seyfeddin Ayaba, melik olan Alaeddin Keykubad'ın sultan olması gerektiğini beyan etmişlerdir. Beyler ile birlikte fikir birliğinde bulunarak Alaeddin Keykubad'ı Selçuklu tahtına çıkarmaya karar verdiler. Bunun üzerine Seyfeddin Ayaba Malatya'ya sultanın hapsedildiği ikinci yer olan Güzerprit kalesine gidip durumu Alaeddin Keykubad'a bildirdikten sonra devletin başına I. Alaeddin Keykubad geçmiştir.[208]

Sultan Alaeddin Keykubad'ın kaynaklara göre bilinen ilk eşi Alanya Kralı Kyr Vart'ın kızı Mahperi Huand (Hunat)Hatun'dur. Alanya kalesinin fethi sırasından kalesinin sahibi Kry Vart (kendisi Rum'dur) Antalya Subaşısı Mübarizeddin Ertokuş'a elçi gönderip aman dilemiş ve kaleyi teslim edeceğini söylemiştir. Sultan I. Alâeddin Keykubad, "*Bu adam, iyi yetişmiş, bilgili ve akıllı biridir. Onun isteklerini yerine getirmek gerekir. Eğer onun sadakat niyetinin bağlarını akrabalık yoluyla güçlendirme isteğimizi en kısa zamanda ona duyurursak, o zaman onun bize olan güveni daha da artar, bizim denizimizden dostluk şerbeti içer*" demiştir.[209] Kry Vart bu isteğe razı olmuş ve kızlarından birini hazırlıklarını yaptıktan sonra sultanın harem dairesine gönderme kararı almıştır. Kızını gönderdikten sonra sultan da Akşehir'in emîrlik menşuruyla, zengin

[204] İbn'ül Esir, *el-Kâmi'l-fi't-târîh*, XII, s. 136.
[205] Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 46; Sultan İzzeddin Keykavus, Alaeddin Keykubad'ı Malatya'daki Menşar kalesine göndermiştir. Bkz. İbn Bîbî, I, s. 160.
[206] İbn Bîbî, I, s. 154-161.
[207] Salim Koca, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alaeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *I. Alaeddin Keykubad Dönemi ve Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yusuf Küçükdağ, Mustafa Çıpan, Konya 2010, s. 21.
[208] İbn Bîbî, I, s. 218-228; Saim Koca *"I. Alaeddin Keykubad ve Dönemi…*" s. 23-24; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 57-59.
[209] İbn Bîbî, I, s. 266.

gelirlere sahip birkaç köyün mülkiyetini vermiştir.[210] Bu kadının adı Huand Hatun olarak kaynaklarda geçmektedir. Müslüman olduktan sonra Mahperi adını almıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesidir.[211]

I. Alaeddin Keykubad yaklaşan Moğol tehlikesine karşı Eyyûbiler ile ilişkileri düzeltmeyi düşünmüştür. Sultan, Hokkabaz oğlu Naib Seyfeddin'e "*Benim düşünceme göre, bağlılığımızı güçlendirmek ve akidlerimizi geçerli kılmak için Adil'in oğullarıyla akrabalık ilişkisi kurmak lazım. O halde saltanatımızın gücü ve padişahlığımızın etkinliği artar. Dostlarımızın sayısı kabarır*" demiştir. Seyfeddin de bu düşünceyi destekleyince sultan bunun üzerine onu hazineye gönderip bu iş için gerekli olan kıymetli taşlarla süslenmiş eşyalardan, taçlardan, paralardan ve mallardan yeteri kadar alıp Şam'a göndermiştir. Seyfeddin kıymetli taçlardan, kakmalı bileziklerden, altın halhallardan, kıymetli elbiselerden, huri gözlü seçkin cariyelerden, soylu atlardan, Horasan ve Irak işi kaplarından, yük develerinden meydana gelen hediyelerle yola çıkmış fakat Malatya taraflarına gelince hastalanarak[212] vefat etmiştir. Sultan Çaşnigir Emir Şemseddin Altunaba'yı, onun yerine görevlendirmiştir. Emir Seyfettin Şam'da hediyelerle karşılanmıştır. Ertesi gün Seyfeddin, sultandan gelen kıymetli hediyeleri Adil oğullarına sununca onlar bu hediyelerden ve sultanın cömertliğinden çok memnun kalmışlardır. Nikâh merasimi yapılarak şeker dağıtılmıştır. Sultan I. Alaeddin Keykubad mutlu haberi alınca Malatya tarafına onları karşılamaya gitmek üzere yola çıkmıştır. Yolda sultanın boynunda şişlikler ve urlar çıkmaya başlamıştır. Durumu ciddileşen sultan ağrılarından dolayı yatağa düşmüştür. Onu bu dertten kurtaran cerrah Vasil olmuştur içindeki zehir dolup mikrobu neşter ucu ile akıtmıştır. Sultan tamamen iyileşince Şam ve Rum emirler eğlenceleri düzenlemeye başlamışlardır. Şam emirleri geleneklerine uyarak altın ve gümüşten yaptıkları yedi köşkü katırlara yerleştirmişlerdir. Mısır, Şam, Musul, Rum diyarlarından oyuncular, hokkabazlar, kavalcılar düğüne getirilmiştir. Harput Meliki Nizameddin Ebu Bekir sultanın sağdıcı olmuştur. Sağdıç olan kişi yani Harput meliki törende dinar ve dirhem saçarak cömertliğini göstermiştir. Bir hafta boyunca düğün devam etmiştir. Bir haftanın sonunda ertesi gün gelin mavi renkli çadıra girerek sultan ile ka-

[210] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s.24; İbn Bîbî'nin Mürsel Öztürk tarafından yapılan tercümesinde eserinde Kyr Vart'ın satın aldığı edepli ve namuslu kadınlarının seçkinlerinden birini sultanın haremine gönderdiğini yazar. Bkz. İbn Bîbî, I, s. 266. İbn Bîbî'nin M. Halil Yinanç tarafından yapılan tercümesinde Alaeddin Keykubad'ın Kyr Vart'ın kızlarından biriyle evlendiğini yazar. Bkz. İbn Bîbî, *Selçuknâme*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç, haz. Refet Yinanç-Ömer Özkan), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s.79; Sedat Biçak, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 27.

[211] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 133-134.

[212] Mahperi Hatun'un Hokkabazoğlu'nu zehirletip bu evliliği uğursuz göstermek istemiş olabileceği söylenmektedir. Bkz. Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 134.

vuşmuştur. Sultan gerdek gecesinin mutluluğundan görevlilere büyük bir hazine bağışlamıştır. Ertesi gün Şam emirleri ülkelerine dönmek üzere hareket ederken devlet emirlerinden bazıları da, onlara kendi ülke sınırları olan Şam'a kadar eşlik etmişlerdir. Emirler geri dönünce sultan da Kayseri'ye doğru yola çıkmıştır ve yolda giderken uğradığı her şehirde tören düzenleyerek halka altınlarından dağıtmıştır.[213] Eyyûbi Sultanlarından Melik Adil'in kızı Melike Adiliye (Gaziye Hatun) ile evlenerek Eyyûbi Hanedanlığı ile Selçuklu Hanedanlığı arasındaki bağı siyasî olarak da kuvvetlendirmiştir.

I. Alaeddin Keykubad'ın amcasının oğlu Rükneddin Cihan Şah'ın melikliği döneminde amcasının kızı ile de evlenmiştir. I. Alaeddin Keykubad, Erzurum'u almak için Cihan Şah'ın üzerine yürümüştür. Cihan Şah esir düştükten sonra şehri sultana teslim etmiştir. Cihan Şah'ın kız kardeşi de şehrin içinde bulunmaktadır ve sultan bu hatunla önceden beri evlenmek istemektedir. Şehrin alınmasıyla birlikte sultan, hatunu da almıştır. Bir müddet sonra hatun kardeşi Cihan Şah'ın serbest bırakılmasını isteyince sultan hatuna kızıp onu öldürmüş kardeşini de denizde boğdurmuştur.[214]

Sultanın resmi eşi durumunda Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'dur. Huand Hatun (Mahperi) cariye muamelesi görmektedir. Sultan, Gaziye Hatun'dan olan oğlu İzzeddin'i veliaht tayin etmesi bu duruma delil gösterilebilir.[215] Sultanın oğlu İzzeddin henüz veliaht gösterildiğinde bir yaşında bulunmaktadır.

Mahperi Hatun Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Kayseri'de külliye inşa ettirmiştir. Kayseri'deki Hunat Cami, hamamı ve medresesi ile Tokat'ın Pazar ilçesindeki Mahperi Hatun Kervansarayı, Mahperi Hatun tarafından yaptırılmıştır.[216]

I.Alaeddin Keykubad'ın oğlu olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Moğol istilaları Anadolu'ya doğru hız kazanmaya başlamıştır. Mahperi Hatun[217] da bu haberi alınca kızını, kölelerini, cariyelerini ve hazinesini alarak Kilikya memleketine gitmiş ve kral Haitum'un (Hatum) babası olan, aynı zamanda yardımı konusunda II. Gıyaseddin'i aldatan ve ona yardımını geciktiren Baron Konstantin'e iltica etmiştir. Moğollar, valide sultanın burada bulunduğunu anlayınca kralın babası Pali'den onu istediler. Bazılarının anlatışına göre Pali, Moğolları (Tatarlar) hoşnut etmek için onlara "*filan ve falan şahsi-*

[213] İbn Bîbî, I, s. 309-315.
[214] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 528-529.
[215] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 134.
[216] Ahmet Recep Tekcan, *Anadolu Selçuklu Devleti Merkezi Şehirlerinden Konya ve Kayseri'de Şehir Hayatı*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2012, s. 247, 250-71; Ali Taştan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Tokat ve Çevresindeki Kervansaraylar*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2010, s. 48.
[217] II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesidir.

yetler benim yanımdadır, haber gönderin de size teslim edeyim" tarzında bir mektup göndermiştir. Moğollar da elçiler gönderip valide sultanı teslim almışlardır. Valide sultan böylece esir edilmiş ve bir daha serbest bırakılmamıştır.[218]

Sultan Alaeddin'in üç oğlu bulunmaktadır. Bunlardan II. Gıyaseddin ve ismi bilinmeyen bir kızı Mahperi Huant Hatun'dan, Rükneddin, İzzeddin ve Melike Hatun adında üç evladı da Gaziye Hatun'dan olmadır. Gaziye Hatun'dan bir kızının daha olduğu ve Kahire'ye gelin gittiği kaynaklarda belirtilmektedir.[219] Bir kızı da Melik Nasır ile evlenmiştir. Bu kızlar İzzeddin Keykavus'un umumi affı neticesi Kayseri'ye dönmüş on sene sonra da annelerinin naaşını Ankara'dan Kayseri'ye getirip yaptırdıkları kümbete defnetmişlerdir.[220] Anneleri olan Gaziye Hatun II. Gıyaseddin Keyhüsrev başa gelince yayın kirişi ile boğularak öldürmüştür. İbn Bîbî bu olayı şöyle anlatır: "*Her hareketinde asil yaratılışının izleri görülen, son derece iffetli ve namuslu olan bu merhume, cellâtlar gelmeden önce izin alıp abdestini yeniledi. Hayatına veda etmek için, içinden gelerek iki rekât namaz kıldı. Yüzünü dua kıblesi olan göğe çevirerek, "Allah'ım ben senin kulunum ve kulunun zulüm görmüş, ümitsizliğe düşmüş, değersiz kızıyım. Benimle çocuklarım arasına karanlık perde koydular. Ruhumu ve vicdanımı köreltip kanımı akıtmaya niyet ettiler. Allah'ım çocuklarımı sana emanet ediyorum. Onları koru. Sen tövbeleri kabul eder, kullarına acırsın" dedi. O an orada bulunan saray hocaları bu duayı ezberleyip bir yere kaydettiler. Merhume devamlı, "Zalimlere hak ettikleri cezayı ver. Bana acı ve beni bağışla, tövbelerimi kabul et" dedikten sonra başörtüsünü iki üç kat dolayıp yüzünü kapayarak Kıbleye dönüp oturdu. Hizmetçilerle helalleşti. Kelim-i şahadet getirip Kuran okumaya başladı. Cellâtlar gelip böyle dünya iffetlisi bir kadını cennet bahçesine gönderdiler.*"[221]

Melike Gaziye Hatun öldürülünce oğulları olan İzzeddin Kılıç Arslan ile Rükneddin Borgolu kalesine II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından hapsedilmiştir. II. Gıyaseddin'in çocukları olunca Borgolu kalesine Mübarizüddin Armağan Şah'ı onları öldürmesi için göndermiştir. Fakat Armağan Şah'ın melikleri öldürmediği bunu sultandan ve Saadettin Köpek'ten sakladığı belirtilmektedir. [222]

[218] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 542-543.
[219] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 193.
[220] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 193.
[221] İbn Bîbî, II, s. 27.
[222] İbn Bîbî, II, s. 27-28.

Alâeddin Keykubad'ın kızı olan Melike Hatun, Dayfe'nin[223] torunu en-Nâsır'la evlenmiştir. El-Melikü'n-Nasır adına Kayseri'ye giden İbnü'l Adîm o günü şöyle anlatır: "*Konya'ya gitmek üzere olan Sultan Gıyaseddin Keyhusrev, benim gelmekte olduğumu haber alınca, ben daha Akça-Derbend'de iken, bana bir ulak gönderip seyahatini ertelediğini ve acele Kayseri'ye gelmemi bildirdi. Sultan ayrıca biran önce gelmem konusunu teyit için bana ikinci bir ulak gönderdi. Bu ulak bana Zamantı yakınlarında erişti ve Sultan'ın söz konusu buyruğunu bildirdi. Ben de bunun üzerine süratle Kayseri'ye ulaştım. Sultan, Keykubadiye Köşkü'ndeydi. Onun beni yanına çağırması üzerine, kentte kalmayıp doğruca köşke gittim ve hemen beni katına kabul etti (2 Haziran 1238). Sultan, nikâhın derhal kıyılmasını buyurdu ve emir Kemâleddin Kamyar'ı kendi adına kız kardeşi Melike Hatun'un vekili atadı. Biz hemen kente indik, kent kadısı ve tanıklar hazırdılar. Ben ve Kemâleddin birlikte, el-Melikü'n-Nasır'ın nikâhında olduğu gibi, 50 bin sultan altını değerindeki cihaz karşılığında nikâhı kıydık. Aynı gün tanımlanamayacak derecede çok altın, gümüş eşya ve buna benzer şeyler gösterildi. Ben de Halep'ten getirdiğim bin altını saçtım. Ayrıca Sultanın sarayında dirhemler, elbiseler, şeker ve pek çok şey saçıldı ve eğlenceler yapıldı. Vasfı mümkün olmayan şenlikler düzenlendi. Ben arkadaşlarımdan bazılarını nikâhın akdedildiğini bildirmek için Halep'e gönderdim. Haber Halep'e ulaşınca orada da eğlenceler tertip edildi. Daha sonra ben Halep'e döndüm ve Nasır'a nikâh kıyımı ile ilgili kendisine bilgiler sundum.*"[224] Zehebî Melike Hatun'un Dımaşk'a girişini şöyle anlatır: "*Sultan Alâeddin'in kızı Rum'dan eşi Sultan en-Nâsır'a geldi. Hizmetinde, beş yüz atlının bulunduğu Subaşı vardı. Çeyizi ve ağırlıkları bin deve üzerindeydi. Mahfesi altın ve gümüşlerle süslü atlastandı. Kalabalık, görülmeye değer bir gündü. Onun için Dımaşk ve çevresinde eşi duyulmamış düğün yapıldı. Kubbeler kuruldu, askerler oyunlar oynadı*". [225]Hatun'la en-Nâsır'ın evliliğinden el-Alâeddin dünyaya gelmiştir.

Gaziye Hatun'dan olan bir diğer kızının da Kahire'de olma ihtimalinden yukarıda bahsedilmiştir. Gaziye Hatun (Melike-i Adiliye) ve çocuklarının öldürülmesi, kız çocuklarının Anadolu'dan uzaklaştırılmaya çalışılması saltanat mücadelesinin ne derece olduğunu bizlere göstermektedir. I. Alaeddin'in kızları üvey kardeşleri olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra genel af ile ülkelerine geri dönüp anneleri Gaziye Hatun'un türbesini yaptırmışlardır.

[223] Dayfe, Selahaddin Eyyubi'nin kardeşi el-Âdil'in kızıdır. Bkz. Tülay Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011/6, s. 333-334.
[224] İbnü'l-Adîm, *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halab Selçuklularla ilgili Haltercümeleri*, s. 5-6.
[225] T. Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları", s. 335.

I. Alaeddin Keykubad'ın Mahperi Hatun'dan olan kızının evlenip evlenmediği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Mahperi Hatun'un Moğol tehlikesine karşı Kilikya Ermeni Baron'u Hatum'a kızı ve cariyeleriyle sığındığı, Hatum'un da hatunu Moğollara teslim edildiği bilinmektedir.[226]I. Alaeddin Keykubad Meşhed ovasında sefer hazırlığı yaparken küçük oğlu Kılıç Arslan'ı veliaht tayin ettiğini büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i Erzincan Meliki tayin ettiğini açıklamıştır. O gün önüne koyulan kuş yemeğini yedikten sonra sancıya tutuldu ve Keykubadiye Sarayına götürüldü. Celaleddin Karatay "*Benim işim sona erdi, kendimden ümidim kalmadı.*" dedi. Kemaleddin Kamyar'ın çağırılmasını ona söyleyeceklerinin olduğunu belirtmiştir. Kemaleddin geldikten sonra konuşma melekesini kaybetti ve işaretle anlatmaya çalıştı fakat anlatamamıştır.[227] Bayramın dördüncü günü 634 Şevval (1 Haziran 1237) pazartesi günü Alaeddin Keykubad vefat etmiştir.[228] Anonim Selçukname'ye göre sultanın büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev ile Sadeddin Köpek ile işbirliği içerisine girerek babasını zehirletmiş olabileceğini bu olayın içerisinde Mahperi Hatun'un da dahil olduğu yazar. Henüz 15 yaşında olan Gıyaseddin'in bu işi annesine danışmadan yapması mümkün değildir.[229]

1.10. II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)

I. Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra en büyük oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkmıştır. II. Gıyaseddin'in ilk evliliği Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı olan Thamara ile olmuştur. Melikliği döneminde sözlenip, tahta çıktığı zaman da evlenmişlerdir. Bu evliliğin temeli Alaeddin Keykubad döneminde atılmıştır. Selçukluların Gürcü kalelerine yapmış olduğu akınlardan çekinen Rosudan, iki ülke arasında barış sağlanmasından yanadır. Barışın sağlanması için Rosudan Emir Kemaleddin'e mektup yazarak "*Eğer Hazreti Sultan, sizin yaptıklarınızı öğrenirse, engin padişahlık merhametine rağmen suratı asılır. Bu işin aslını öğrenmenin peşine düşer. Bizim, Melikü'l-Ümera'nın merhametinden beklediğimiz odur ki, geri kalan beldelerimizi yakıp yıkmaktan, yağma ve talan etmekten kaçınması; barış talebimizi saltanat dergâhının huzuruna arz etmesi; Sultan bize iyilik yapmak istiyorsa, bunu evlilik akrabalığı kurarak göster-*

[226] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 191.
[227] E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)* s. 92-93; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 409.
[228] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 536.
[229] *Anonim Selçuknâme*, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 31.

mesidir. Bizim aklımızdan geçen, Selçuk sulbundan ve David soyundan[230] *gelen iffetli ve namuslu kızımızı, ülke komşuluğu ve memleket yakınlığı dolayısıyla Melik II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in evlilik haremine ve birleşme odasına sokmaktır.*"[231] Mektupta yazılan teklif Sultan Alaeddin tarafından kabul edilmiştir. Evlilik, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanata geçtiği yılda gerçekleşmiştir. İbn Bîbî bu evlilik için: "*Saltanat sırası kendisine gelen Keyhüsrev, padişahlık tahtına oturup, emir ve yasakları geçerli olunca, bu fani dünyada iş bitirmede eşi ve benzeri olmayan Müstefvi Şehabeddin Kirmani'yi, o iş için görevlendirdi. Sultan, onu çok miktarda hediye ve armağanla, göğün, güzelliğinden hayret ve şaşkınlığa düştüğü süs eşyalarıyla ve sınırsız denize benzeyen bir hazineyle yola çıkardı. Ahbaz ülkesine vardıkları zaman bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Vermeyi vaat ettikleri şeyleri teslim ettiler. Yapılacak diğer işleri de yapmak ve dönüş hazırlıklarını tamamlamak için birkaç gün orada kaldıktan sonra uğurlu bir günde açık bir talihle şehirden ayrıldılar. Keykubad'ın ruhunun şad olacağı bir görkem içinde zamanın Belkıs'ının tahtırevanının yanında Süleyman mekânlı ve Feridun yapılı Gıyaseddin'in huzuruna yöneldiler. Erzincan mahsuresine vardıklarında Şehabeddin, bir ulak'ı, cihan hatununun muazzam tahtırevanı üzerinde büyük bir görkemle gelmekte olduğunu duyurmak için önden gönderdi. Sultan Gıyaseddin, dostunun kafilesinin geldiğini duyunca bütün asker sahiplerine, emirlere ve memurlara geçtiği yollarda ve beldelerde Melike'yi merasimle karşılamalarını, müjdenin ve iyi haberin icaplarını yerine getirmekten bir an bile geri durmamalarını buyurdu. Sultan'ın emri üzerine şehirlerde eğlence kasırları kurdular. Öyle ki abidler* (ibadet edenler) *bile kendilerini eğlenceye kaptırarak, yüz yıllık ibadet kandilini, neşe taşıyla kırdılar. Beldelerin emirlerinin ileri gelenlerinin ve serverlerinin namuslu eşleri ve iffetli kadınları İslam melikesinin elini öpme şerefini kazanmak için sıraya girdiler. Son derece cömert ve iyi kalpli oluşundan dolayı saçtıkları her bir dirhem karşılığında Melike'den 100 dinar aldılar. Diğer yandan Sultan, doğu ufkundan doğup batı ülkesine hareket eden bir güneş gibi saltanat çetr'iyle mutluluk ve sevinç içinde güle eğlene Kayseri mahsuresine geldi. Orada Âdem'in yaratılış zamanından âlemin devirlerinin duracağı vakte kadar kimsenin görmediği ve görmeyeceği bir eğlence meclisi düzenledi. Parlak yıldızların ve gök cisimlerinin, rahiplerin lambaları ve kandilleri yanıp sönmeye başladığı, yunus balığı gibi kud-*

[230] Kraliçe Rosudan, Erzurum'da hüküm süren Selçuklu meliki Mugisüddin Tuğrul Şah'ın oğlu ile evlenmiş (1223) ve Prenses Thamara bu evlilikten olmuştur. Thamara'nın baba tarafından Selçuklu hükümdarlarının, anne tarafından ise Gürcü Kralı David'in soyundan geldiğini vurgulamıştır. İbn Bîbî, I, s. 423.

[231] İbn Bîbî, I, s.423-424; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 280; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Giyâsü'd-Din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009, s. 73.

ret dünyasında yüzüp, boğulmaya yüz tuttuğu zaman Sultan gerdek odasına ve vuslat yatağına gitti." demektedir.[232]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, yapılan evlilikte Rosudan'ın kızı olan Thamara'ya din değiştirmeye zorlanmamıştır. Thamara Konya sarayına giderken yanında papazı, mukaddes eşyası, hizmetçileri ve Gürcü Beyleri bulunmaktadır. Kraliçe Rosudan'ın kardeşi David'de[233] Thamara'nın yanında Konya'ya gelmiştir. Thamara bir süre sonra David'den kurtulmak istemiş onu zina yapmakla suçlamış ve Keyhüsrev'e tutuklatmıştır.[234] Adı Anadolu'da Gürcü Hatun olarak bilinmektedir. Kendisi daha sonra İslamiyet'i kabul etmiştir.[235] II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Gürcü Prensese âşık olmuştur, onun resmini akçe ve dinarlar üzerine resmettirmek ve ona halk arasında itibar kazandırmak istemiştir. Ancak devlet büyükleri bu hareketi uygun görmediğinden, dirhem ve dinarlar üzerine bir aslan ve onun üzerine de güneşin resminin yapılmasını ve bunun Gürcü Prensesinin talihine işaret sayılmasını uygun bulmuşlardır. Böylece sultanın istediği yapılmıştır.[236] Gürcüler ile Anadolu Selçuklular arasında yapılan bu evlilik siyasî anlam taşımaktadır. Fakat siyasî bakımdan beklenilen olumlu sonucu yaratmak yerine olumsuz sonuçlar doğurmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Gürcü Hatun'a fazla düşkün olduğundan hatunun adamları sarayda ve hükümet merkezinden güçlü nüfuza sahip olmuşlardır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev vefat ettikten sonra Gürcü Hatun, Müineddin Süleyman Pervane ile evlenmiştir. Pervane'nin bu evlilikten sonra siyasî anlamda gücü artmıştır. Gürcü Hatun Mevlânâ'nın müridi olmuştur. Bir dönem Gürcü Hatun'un Kayseri'ye gitme zorunluluğu doğmuştur. Mevlânâ'dan ayrı kalacağına çok üzülen sultan, sarayın ressamı olan Aynü'd-devle Rumi'ye Mevlânâ'yı kâğıda resmetmesi için hediyeler vermiştir. Ressam, bir kâğıda yüzünü çizmeye başladı ikinci kez baktığında yüzü değişiyor başka bir kâğıt üzerine bir resim daha yaptı fakat yine çehresinin değiştiğini görmüştür. Yirmi farklı kâğıda resim çizmiş fakat her bakışında resmin başka bir şekle büründüğünü görmüş. Adam ağlayarak dışarı çıkmıştır. Kâğıtları Gürcü hanıma götürmüşler. Gürcü Ha-

[232] İbn Bîbî, II, s. 37-38.
[233] David'in Rosudan'ın yiğeni olduğu da yazmaktadır. bkz. N. Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Giyâsü'd-Din Keyhüsrev ve Devri*, s. 150-151; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 435.
[234] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.94-95; Bir rivayete göre Rosudan, oğlunu kral yapmak David'i tahttan uzak tutmak için II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e mektup yazarak kızının yiğeni ile gayr-ı meşru ilişkisi olduğunu söylemiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev ise iftiraya inanarak David ve papazı haspe attırmış, karısını da döverek zorla Müslüman yapmıştır. Bkz. Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", s. 15; Fakat Thamara, Mevlâna Celadeddin Rumi ile dostane muhabbetlerde bulunmaktadır. Bu da onun zorla din dinini değiştirmediğini göstermektedir. Bkz. Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2008, s. 149-150.
[235] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 537-538; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 94.
[236] Ahmed bin Mahmud, *Selçuknâme*, s. 308.

tun, bütün o şekilleri sandığına koyup seferde ve hazarda yanında taşımıştır. Mevlânâ hazretlerinin şevki onu kapladığında, Mevlânâ derhal onun gözü önünde canlanmaktadır.[237] Yine bir gün Gürcü Hatun Müineddin Pervane'ye kırılmış, devlet büyükleri pervaneyi affetmesi için hatundan şefaatte bulunmuşlardır. Hatun da "*Yalnız bir şartla razı olurum, Pervane kendinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talakla yemin etsin*" demiş Pervane de bunu kabul etmiştir. "*Beni boşamanı istiyorum*" deyince Pervane ne yapacağını şaşırmış Mevlânâ'ya gitmiştir. Mevlânâ, "*Onun bu isteğini askıda bırak, hep veririm, veririm de dur*" demiş böylece mesele çözülmüştür.[238]

Pervane ile Mısır hâkimi Baybars Moğol tehlikesine karşı birlikte anlaşmaya varmışlardır. Baybars Moğolların üzerine sefer düzenlemiş ve zafer kazanmıştır. Bu zaferin ardından Pervane Kayseri'ye geçmiştir. Moğolların intikamından korkan Gürcü Hatun ile Pervane'den doğan kızı (Gürcü Hatun) ve dört yüz cariye ile devlet erkânını alarak Tokat'a gittiği bilinmektedir.[239]

I.Alaeddin Keykubad zamanında Moğol tehlikesine karşı Harzemşah hükümdarı olan Celaleddin ile ittifaka girilmiştir. Bu birliği güçlendirmek için Şiraz Atabeyi Ebu Bekir'in kız kardeşinden olan kızı ile Keykubad'ın oğlu Keyhüsrev'e verilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmemektedir.[240]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, daha babası döneminde biat altına alınan, Kırşehir'de yaşamasına izin verilen Kögonya Meliki Muzaffereddin'in kızı ile de evlenmiştir. Muzaffereddin; Sultan'ın, günlerini sefahat ve içki ile geçirdiğinden kızını vermekten kaçınmıştır. Ancak Sultan, ona olan saygısından kızamamış, hatta özür dilemiştir. Daha sonra Muzaffereddin'in kızı, padişahın kutlu haremine girmiştir.[241]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Haleb emiri Melik Nâsır'ın elçisi İbnü'l-Adîm, vaktiyle Alâeddin Keykubad ile yapılan ittifak antlaşmasının yenilenmesini talep etmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, ittifak antlaşmasını yenilemiştir. Aynı zamanda Tokat kadısı İzzeddin'i Haleb'e göndererek Melik Nâsır'ın kızı ile evlenmeyi ve kendi kız kardeşini de ona vermeyi teklif etmiştir. Söz konusu olan evlilikler gerçekleştikten sonra Selçuklu tabiiyetini kabul ettiği anlaşılan Haleb hükümdarı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev adına hutbe okutmuş, sikke bastırmıştır. Böylece Haleb Melikliği Selçukluların tabi-

[237] Ahmet Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri,* s. 348.
[238] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 353.
[239] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 562-563.
[240] İ. Akkoca, *Sultan I. Alâeddîn Keykubâd Zamanında Türkiye Selçuklu - Harzemşahlar Devleti İlişkileri*, s. 49.
[241] İbn Bîbî, I, s. 370-371; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 377.

iyetine girmiştir.[242] Bir rivayete göre Gıyaseddin Keyhüsrev'le evlenen kızın isminin Gaziye Hatun'dur. Bu hatunun annesinin cariye, babasının Halep hâkimi el-Aziz olduğunu belirtmektedir. Bu bilgiye göre Gaziye Hatun, Dayfe Hatun'un torunudur. Ayrıca en-Nâsır'ın da kardeşidir. Gâziye Hatun'nun nikâh akdi elli bin mihr karşılığında Halep'te yapılmıştır. Gâziye Hatun, daha sonra es-Said Fethuddin Abdulmelik b. es-Sâlih İsmail'le evlenmiş ve onun yanında vefat etmiştir.[243]

II. Gıyaseddin biri Konyalı zengin bir kız ile diğeri de Rum asıllı bir papazın kızı olan iki Hıristiyan kadınla daha evlenmiştir. Bunlardan Rum papazın kızının adını İbn Bîbî Berduliye olarak yazmaktadır.[244] Berduliye'nin II. İzzeddin Keykavus'un annesi olduğu bilinmektedir. Diğer Rum asıllı eşinden de Rükneddin IV. Kılıç Arslan doğmuştur. [245]

Berduliye Hatun, II. Gıyaseddin'in ölümünden sonra vezir Şemseddin İsfahânî ile evlenmiştir. Selçuklu tarihinde ilk kez bir vezir ölen sultanın eşi ile evlenmiştir. İbn Bîbî bu evliliği eleştirerek şöyle demiştir: "*Faydasız şeylerle uğraşmayı alışkanlık haline getiren, işleri yoluna koymak ve amaçlara ulaşmak için eğri ve doğru kararlar arasında bocalayan, "evet Vezir", "doğrudur Vezir" sözlerini kendilerine meslek edinen lüzumsuz kişiler ve cahil kafalılar, kendilerine menfaat sağlamak için Şemseddin İsfehani'yi II. Gıyaseddin'in karısıyla evlendirmeye kalkıştılar*."[246] Bu evlilik devletin büyük emirleri tarafından özellikle Şerafeddin Mahmud tarafından hoş karşılanmamıştır.[247] Fakat Vezir Şemseddin güçlü devlet adamlarını ortadan kaldırmış, Moğolların desteğini arkasına alarak Selçuklu hanedanlığına ortak olmak istemektedir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde İzzeddin Keykavus devlet erkanının desteğini alarak devletin başına geçmiştir. Kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile aralarında taht mücadelesi başlayınca vezir Şemseddin İsfahanî devleti yönetmeye başlamıştır. Akıbeti ise, 1249 yılında Konya'da Moğol askerleri tarafından öldürülmüştür.[248]

Berduliye Hatun'un oğlu II. İzzeddin Keykâvus'un, kayınpederi tarafından Enez kalesinden kurtarıldığı zaman, içleri kötülükle dolu bazı kimselerin Sultanın annesine

[242] Süleyman Özbek, "Türkiye Selçukluları-Eyyubiler Arası Siyasî Münasebetler Üzerine (1175-1250)", *Prof. İsmail Aka Armağanı*, Haz. Nejdet Bilgi, İzmir 1999, s. 447.
[243] T. Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları", s. 334.
[244] Muhammet Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler", *MAKÜSBED*, 4/7, 2012, s. 177; İbn Bîbî, II, s. 27.
[245] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 548; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 377.
[246] İbn Bîbî, II, s. 100.
[247] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 548; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 240 ; Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 355.
[248] İbn Bîbî, II, s. 12.

"Yolda Sultan'ın başına felaket geldi." demeleri üzerine bu kadının acı içinde kendisini kaleden aşağıya atarak öldüğünü belirtmektedir.[249]

İstanbul Lâtin İmparatoru Baudouin, İznik Rum Devleti'nin taarruzlarına engel olamamış, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e, Kösedağ Savaşı'ndan önce ittifak teklifinde bulunmuştur. Selçuklu sultanı bu teklifi Lâtin İmparatorunun kız kardeşi Elizabeth'in kızıyla evlenmek şartıyla kabul etmiştir. Hatta O, Baudouin'e yazdığı bir mektupta prensesin Selçuklu sarayında kendi dininde ibadetini rahatlıkla yapabileceğini, isterse yanında din adamı da bulundurabileceğini, kendi annesinin de babasının sağlığında iken, tam bir dinî serbestliğe sahip olduğunu bildirmiştir. Ancak ittifak ve evlilik, Kösedağ savaşı ve Selçuklu sultanının Latinler yerine Bizanslılarla anlaşmayı tercih etmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir.[250]

II. Gıyaseddin'in üç oğlu bulunmaktadır. Gürcü Hatun'dan (Thamara) II. Alaeddin Keykubad adında bir oğlu ki onu sağlığındayken veliaht tayin etmiştir, iki kızı dünyaya gelmiştir. Berduliye Hatun'dan II. İzzeddin Keykavus, Rum cariye ise IV. Rükneddin Kılıç Arslan dünyaya gelmiştir.[251]

II. Gıyaseddin'in Gürcü Hatun'dan olma iki kız çocuğunun isimleri, Aynü'l Hayat[252] ve Havendzade'dir. Pervane Havendzade'yi kendisinin Müstefvi yaptığı Mecdüddin Mehmed Erzincani ile evlenmiştir.[253] II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in bir de Selçuki adında bir kızının olduğu bilinmektedir. Ancak bu kızın kimden olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Büyükannesi olan Mahperi Hatun'un Kayseri'deki türbesinde kitabesi yer almaktadır.[254] II. Gıyaseddin'in II. İzzeddin Keykavus ile Bizans'a giden kızı vardır. Bu kızın Selçuki Hatun olup olmadığı bilinmemektedir.[255]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev Tarsus kuşatması sırasında Alaiyye'de içki içerken fenalaşıp ölmüştür. Bu dönemde Saadettin Köpek'in tuzakları nedeniyle Selçukluların gerileme dönemi başlamıştır. İbn Bîbî'nin anlattığı rivayete göre; Saadettin Köpek'in annesi Şehnaz Hatun, Konya şehrinin saygın ve efendi kişilerinden birinin kızıdır. Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev onun saçının kıvrımlarına tutulmuş, selvi boyuna ve erguvan görünüşlü yüzüne hayran olmuş, Leyla'nın karşısın-

[249] İbn Bîbî, II, s. 162.
[250] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 377-378.
[251] İbn Bîbî, II, s. 27, 100, 160; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 28.
[252] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, s. 915.
[253] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, s. 891.
[254] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 378.
[255] Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 129.

daki Mecnun'a dönmüştür. O yüzden onu kimseye göstermeden Sultan'ın sarayına götürmeye ona izzet ve ikramda bulunarak geri getirmeye başladılar. Saadettin Köpek'in annesi Şehnaz Hatun'u babasının evine götürdükleri zaman, annesi iki aylık hamile olduğunu, hileyle kendisini bakire gösterdiğini, büyük annesinin kurnazca planlarıyla, babasını, gelinin zifaf gecesi hamile kaldığına inandırdıklarını söylemektedir. Saadettin Köpek, "yedi ay sonra dünyaya geldim" diyerek Selçuk soyundan olduğunu iddia etmeye başlamıştır.[256]

1.11. II. İzzeddin Keykavus (1246-1249)

II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde İzzeddin Keykavus sekiz yaşındadır. Konyalı Hristiyan kadından olan oğlu Kılıç Arslan ve Gürcü Hatun'dan Alaeddin Keykubad beş- altı yaşlarındır. Keyhüsrev Gürcü Hatun'dan olma Alaeddin Keykubad'ı veliahtı tayin etmiştir. Bunun sebebi annesinin, Gürcü kraliçesinin kızı olması ve baba soyundan da Selçuklu hanedanlığına dayanması soy bakımından onu üstün kılmaktadır. Sultan vefat ettikten sonra çocukları küçük yaşta olduğu için emirler tarafından tahta kimin geçeceği ile mücadeleler ortaya çıkmıştır. Devlet erbabında en çok sözü geçen Şemseddin İsfahanî'dir. Celaleddin Karatay ve İsfahanî'nin desteği ile Keykubad yerine Keykavus'u tahta geçirmeye karar vermişlerdir. Bu sırada Burgulu Meliki olan Keykavus tahta çıkmak için hareket etmiştir.[257] Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'nde Moğolların etkisi artmış hatta sultanlar bile Moğol hükümdarlar tarafından seçilmektedir. Anadolu Selçuklu Devletinden bir heyet Göyük Han'ın huzuruna çıkarak Şemseddin'i hana şikâyet ettiler ve "Vezir eşrafı öldürdü. Vefat eden Sultanın karısı ile evlendi ve sizden izin almaksızın yeni bir sultan tayin etmek istedi." dediler. Bu şikâyetleri duyan Göyük Han sinirlenerek, izni olmadan seçilen ve yanına gelmeyen II. İzzeddin Keykavus'un tahttan inmesini, yerine kendi yanına gelen ona bağlılığını bildiren IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın hükümdar olmasını emretmiştir.[258]

II. İzzeddin Keykavus Altınordu hükümdarı Berke Han'ın kızı Urbay Hatun ile evlenmiştir.[259] II. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Urbay Hatun Anadolu'ya gelirken yolda karşılaştığı Frenk korsanları mallarını almıştır. Samsun'a oradan da

[256] İbn Bîbî, II, s. 29.
[257] Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 28.
[258] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 548.
[259] *Anonim Selçuknâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 54; A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981. s. 269

Amasya'ya giden Hatun, Toruntay'ın karısı Gürcü Hatun'da misafir kalmıştır. Bir ay sonra İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın kendisini yanına çağırmasıyla Abaka Han'ın yanına gitmiştir.[260] Urbay Hatun'un Mevlânâ'nın müridesi olduğu bilinmektedir.[261]

II. İzzeddin Keykavus'un Urbay Hatun dışında Saltuknâme'de, Mısır padişahının II. İzzeddin Keykâvus'a kızını verdiğini anlatmaktadır. Başka hiçbir kaynakta bu olaya rastlanmamaktadır. Muhtemelen II. İzzeddin Keykâvus'un şanını yüceltmek için söylenmiş olmalıdır.[262]

II. İzzeddin Keykâvus'un, Kılıç Arslan, Siyavuş, II. Mesud, Feramurz ve Geyumers olmak üzere muhtemelen beş erkek ve en az iki kız çocuğu vardır.[263] Bizans İmparatoru II. İzzeddin Kılıç Arslan ve oğulları Mesud ile Geyumers'i Enez kalesine hapsetmiştir. İstanbul'da alıkonan küçük oğlu Hristiyan yapılarak adı Melik Konstantin olarak değiştirilmiştir.[264] II. Keykâvus'un bir kızı Hıristiyanlığı seçmiştir, diğer bir kızı olan Hand Fatma Hatun'un da 1300-1301'de Süt Tekkesi inşa ettirdiği bilinmektedir.[265]

Bu dönemde Karamanoğlu Mehmet Bey Konya'yı ele geçirip II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia ettiği Alaeddin Siyavuş'u (Cimri) tahta oturttuktan sonra IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı ile evlendirmiştir.[266] II. İzzeddin Keykavus'un torunu olan, (Feramurz'un oğlu) III. Alaeddin Keykubad 1298 yılında tahta geçtiği bilindiğine göre Feramurz'un da en az bir evlilik yaptığı bilinmektedir.[267] II. İzzeddin Keykavus'un Bizans'ta kalan torunları Hristiyan olmuşlardır. Bizans'ta kalan torunlarına "Sultan Paleologi" denilmiştir. Torunları Bizans'ta önemli komutanlıklara gelmişler ve bir kısmı da toprak sahibi asiller olarak yaşamışlardır.[268]

Keykavus, Enez kalesinde altı yıl kaldıktan sonra kayınpederi Berke Han tarafından kurtarılmıştır. Berke Han tarafından damadına Kırım'da büyük bir malikâne verilmiştir ve sultan ölünceye kadar burada yaşamıştır.[269]

---

[260] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 598.
[261] Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 304.
[262] Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*, I, yay. Şükrü Halûk Akalın, Ankara 1988, s. 187-188.
[263] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 378.
[264] Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, s. 356; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 517.
[265] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 378.
[266] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 280.
[267] Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", *DİA*, XXXVI, (2009), s. 383.
[268] Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykavus Dönemi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/38, (2005), s. 252.
[269] A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 478-479.

1.12. IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1249-1266)

IV. Kılıç Arslan, Moğol Hanı Göyük Han'dan aldığı yarlık ile Sivas'ta hükümdarlığını ilan etmiştir. Emir Celaleddin Karatay sorunu çözmek için üç kardeşi birlikte sultan ilan etti ve üçü adına hutbe okutup, sikke bastırmıştır. Böylece bir dönem Anadolu'da müşterek saltanat devri başlamıştır. II. Keykubad'ın ölümünden sonra IV. Kılıç Arslan Kayseri'de kendini müstakil sultan ilan etmiştir (1254). II. Keykavus Moğol kumandanı Baycu ile yaptığı savaşta mağlup olunca IV. Kılıç Arslan Konya'da tahta çıkarılmıştır. Baycu Anadolu'dan gidince II. Keykavus tekrar tahta çıkmıştır. Mengü Han yarlığı ile ülke iki kardeş arasında ikiye bölünmüştür. II. Keykavus Bizans İmparatoruna sığınınca ülkenin tek hâkimi IV. Kılıç Arslan olmuştur.[270]

Rükneddin Kılıç Arslan'ın Gazalya Hatun, Fatma Hatun ve Gümeç Hatun adında üç eşi olduğu bilinmektedir. Bu hatunlardan birisinin Hristiyan olduğu ancak isminin ne olduğu bilinmemektedir.[271] İçerinden Gümeç Hatun Tokatlıdır. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesidir.[272] Gümeç Hatun, II. Mesut dönemi saltanat mücadelesinde torunlarından biri saltanata geçsin diye Karamanoğlu Güneri Bey ve Eşrefoğlu Halil Bey ile anlaşma yapmıştır.[273] Hatun Türkmen Beylerini arkasına alınca II. Mesut bu beyler ile mücadele edememiştir. Gümeç Hatun Konya'da bulunan tahta torunlarını oturtmuşsa da Argun Han tarafından Eskişehir Sivrihisar'a gönderilmiştir. Eflaki'de geçen bilgiye göre, Gümeç Hatun da Mevlânâ'nın müridelerinden birisidir. Bir gün Gümeç Hatun evinden akrabaları olan misafirlerini ağırlarken Mevlânâ'nın birden içeri girerek "Bu evden hemen çıkın" dediğini hepsinin koşarak evden çıktığını ve hemen ardından sofranın kemerinin yıkıldığını aktarmaktadır. Bu olaydan sonra Mevlânâ'nın ayaklarına kapanıp ihtiyacı olanlara sadaka vermiş ve şükür olarak arkadaşlarına yedi bin dirhem-i sultanî göndermiştir. [274] Yine bir gün Selçuklu kadısı Kemaleddin Mevlânâ'ya sema vermek için evine gelen misafirler için şeker satın almak ister. Konya'da şeker almaya gönderdiği adamları halis nebet şekerinden başka bir şey bulamazlar. Bunun üzerine Kemaleddin Tokatlı Gümaç Hatun'un yanına giderek durumu anlatır. Hatun on zembil nebet şekeri vermiştir. Kemalettin böyle kalabalık bir toplantının ihtiyacını bu kadar şeker şerbetinin nasıl karşılayacağını düşünürken, Mevlânâ kapıdan içeri girmiş ve

[270] Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", *DİA*, s. 382.
[271] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 379.
[272] Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 303. Gordlevski Gümeç adının sultanların ikinci eşlerine verilen bir sıfat olduğunu söylemektedir. Gordlevski aynı zamanda Selçuka Hatun'un da annesinin bu kadın olduğunu söylemektedir. Bkz. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 303.
[273] Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", s. 383.
[274] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 290.

"Kemâleddin daha fazla misafirler gelince şerbetin yetmesi için suyu artırırsın" buyurmuştur.[275]

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın Gümaç Hatun'dan III. Gıyaseddin Keyhüsrev adında bir oğlu olduğunu belirtmiştik. Bunun dışında Süleyman Şah adında bir oğlu daha olduğu bilinmektedir. [276] Sultanın Gazalya Hatun'dan olma kızını Karamanoğlu Mehmet Bey Siyavuş (Cimri) ile evlendirmek istemiştir. Gazalya Hatun çeyiz hazırlığı için dört ay müsaade istemiştir. Fakat Siyavuş'un tahttan indirilmesi sonucu bu evlilik gerçekleşmemiştir. Burada da görüldüğü üzere evliliklerin çoğu siyasî amaç ile yapılmaktadır.[277]

IV. Kılıç Arslan'ın Fatma Hatun'dan olan kızı Selçukî Hatun'u (Hüdavend) Abaka Han, oğlu Argun ile evlendirmiştir. Selçuklu hanedanı ile akrabalık bağı kurarak güçlenmek isteyen Moğol hâkimi Abaka Han bu evliliğin gerçekleşmesi için emir vermiştir. Süleyman Pervane, Emineddin Mikâil, vezir Fahreddin Ali, Selçukî Hatunla birlikte Tebriz'e gidip saraya hatunu teslim etmişlerdir.[278] İbn Bîbî bu evliliği şu ifadeler ile yazıya dökmüştür: "*Cihan padişahı Abaka yıldızlar eşiği olan bargâhından çıkan mübarek bir düşünceye, etkili bir emre, kadere benzeyen bir fermana ve yapılmasından kaçınılamayacak bir hükme göre, yaratılışı ve endamı güzel, yapısı meymenetli, huyu iyi, devrinin seçkini, zamanının gözdesi, iffeti ve namusuyla melikelerin örneği, Mümin kadınların şerefi olan Şehid Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın mübarek hareminin temiz iffetlilerinden ve parlak incilerinden biri, düşmanı bağlayan, dünyayı elde eden, ülke bağışlayan şehzadelerinden biriyle nikâhlanma mutluluğuyla şereflensin. Onun şerefiyle Selçuk hanedanını bayrağının mahçesi (mancik) ayyuka çıksın denmekteydi. Bu ikram ve iltifat üzerine Selçuki Hatun'un kardeşi Sultan III. Gıyaseddin'in dünya ve dünyadakiler üzerinde üstünlüğü ve azameti arttı. Şerefi göklerin doruğunu ve feleklerin zirvesini aştı. Mutlu ve sevinçli bir şekilde gece gündüz Melike-i muazzama Selçuki Hatun'un kutlu çeyizini hazırlayıp düzenlemeye koyuldular. Çeyiz işinin takip edilip tamamlanması görevini, kifayeti, dirayeti, faziletiyle dünyanın kırlarında ve şehirlerinde şöhret yapmış olan Sadr-ı kebir Kemaleddin İbn Rahat'a verdiler. O, kısa bir süre içinde içinde o hazretin beğenebileceği çeyiz eşyalarının hazırlığını tamamladı. Hazırlıklar tamamlanınca Sahib-a'zam, Pervane ve Naib Emineddin, kutlu gelin alayını teslim etmeye gö-*

[275] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 188.
[276] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 660.
[277] Cevriye Artuk, "III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 294.
[278] E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 379.

türdüler. O tarihte Merih ve Zühre kıranı birleşti. Geline sevgi ve şefkatle muamele edildi. O evlilikten herkese sevinç ve mutluluk geldi. Ondan dolayı Rum diyarı sakinlerinin güveni arttı."[279] Pervane ise "Mısırlıların bu kızı ele geçirmek istediklerini haber aldım. Onun için acele ederek onu buraya getirdim." diyerek Abaka Han'a teslim ettiği bilinmektedir.[280]

IV. Kılıç Arslan ve Pervane, Abaka Han'dan izin aldıktan sonra Sinop'u almak için Trabzon Komnenoslarının üzerine yürümüş ve Sinop'u almışlardır. Pervane IV. Kılıç Arslan'dan Sinop'u kendisine vermesini istemiştir. Ona karşı duramayan sultan Sinop'u Pervane'ye vermiştir. Fakat bir süre sonra Pervane sultanı rakip olarak görmüş Moğolların desteği ve Abaka Han'ın izni ile Aksaray'da şölen sırasında yemeğine zehir koydurtarak ve hemen sonra da yayın kirişi ile boğdurarak öldürtmüştür.[281]

1.13. III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284)

IV. Kılıç Arslan öldükten sonra yerine henüz 2-3 yaşında olan oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir.[282] II. Mesud dönemindeki saltanat mücadelesi sırasında III. Gıyaseddin'in annesi, sultanın iki çocuğunu Karamanoğulları ve Eşrefoğullarının yardımıyla tahta oturtmuştur. Böylece III. Gıyaseddin'in en azından bir evlilik yaptığı ve çocuklarının olduğu bilinmektedir. Fakat çocukları hakkında kaynaklarda pek bir bilgi bulunmamaktadır.

II. Mesud ile III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi arasında taht mücadelesi devam etmiştir. Meliklerin babaanneleri olan Hatun Mesud'tan önce davranarak Argun'un yanına gitmek için yola çıkmıştır. Torunlarından birini yanına almış, diğerini de Vukuvardi'nin yanında Konya'da bırakmıştır. Hatun yolculuk esnasında iken II. Mesud'un adamları Konya'ya gelip tahta II. Mesud'u oturtmuşlardır. Konya'da bulunan küçük meliki de II. Mesud'un annesinin yanına göndermişlerdir. Moğollar bu iki melikin III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait olmadıklarını söyleyerek babaannesinin yanında olan meliki öldürmüş, hatunu da Sivrihisar'a göndermişlerdir. II. Mesud'un annesinin yanında kalan melik de Konya'ya getirilerek II. Mesud tarafından öldürülmüştür.

---

[279] İbn Bîbî, II, s. 179, 183.
[280] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 597-598; C. Cahen, Abaka Han'ın kendisi ile Selçuk Hatun'un evli olduğunu yazmaktadır. Bkz. C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 272.
[281] A. Sevim–E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 480.
[282] Aksarayî, çocuğun altı veya on yaşında olduğunu yazmıştır. Bkz. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 66; C. Cahen ise III. Gıyaseddin'in yaşının 2-6 yaş arasında olduğunu ve Pervane'nin onun naibi gibi davrandığını belirtmiştir. Bkz. C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 266.

II. İzzeddin Keykavus'un Kırım'da vefat etmesinin ardından veliaht tayin ettiği oğlu II. Mesud Anadolu'ya gelmiştir.[283] Abaka Han, II Mesud'a Doğu bölgesinden bazı vilayetler vermiş fakat kendisini yanından ayırmamıştır. Abaka Han'dan sonra Ahmet Teküder ülkeyi III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Mesud arasında ikiye bölmüştür. İlhanlı Devleti'nde Ahmet Teküder'den sonra başa geçen Argun, ülkenin hâkimiyetini II. Mesud'a vermiştir. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i de adamları tarafından yayın kirişi ile boğdurtmuştur.[284]

1.14. II. Mesud (1284-1296/1302-1310)

II. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Anadolu'ya gelen oğlu Mesud, yukarıda bahsedildiği üzere öncelikle Abaka Han'ın huzurunu çıkmış daha sonra da İlhanlı tahtına oturan Argun tarafından Selçuklu sultanı ilan edilmiştir.

II. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Altınordu hükümdarı Mengü Timür Han, eski Moğol âdetlerine göre Mesud'u, hanın soyundan üvey anası olan Urbay Hatun ile evlenmeye zorlamıştır; Mesud da İslamiyet'e ve ahlaka aykırı olduğu için kabul etmemiş ve gemiye binip Anadolu'ya gelmiştir.[285] C. Cahen II. Mesud'un Gazi Çelebi adında bir oğlu olduğunu ve öldüğünde mezar taşında sultan II. Mesud'un oğlu olduğuna dair yazı bulunduğunu söylemektedir.[286] Gazi Çelebi'nin evlenip evlenmediğine dair bir bilgiye ulaşılmamıştır. II. Mesud'ın ikinci saltanat zamanı sönük geçmiş hatta kaynaklarda nasıl öldüğüne dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.[287]

1.15. III. Alâeddin Keykubad (1298-1302)

II. Mesud'un Gazan Han tarafından azledilmesinden iki yıl sonra II. İzzeddin Keykavus'un torunu Feramurz'un oğlu olan III. Alaeddin Keykubad tahta geçmiş ve Gazan Han'ın yanına giderek ona bağlılığını bildirmiştir. Bu sırada Gazan Han'a karşı Sülemiş isyanı çıkmış, Gazan Han isyanı bastırıp Sülemiş'i öldürmüştür.[288] Bu isyan sırasında III. Alaeddin Keykubad'ın Gazan Han'a bağlılığını bildirmesi Han'ın hoşuna

[283] Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 105.
[284] İbn Bîbî, II, s. 16.
[285] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 297; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 598.
[286] C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 360.
[287] Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Ankara 2010, s. 164.
[288] Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 226; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 380.

gitmiş ve Moğol hanedanlığından Hülagü'nün kızı ile sultanı evlendirmiştir.[289] III. Alaeddin Keykubad'ın halktan zorla para topladığı gerekçesiyle Moğol kumandanı Abuşga'ya şikayet etmişlerdir. Gazan Han huzurunda yargılanan sultan idama mahkûm edilmişse de eşi sayesinde idamdan kurtulmuş fakat İsfahan'a sürgüne gönderilmiştir. Ölene kadar burada kalmıştır.

1.16. V. Kılıç Arslan (1310-1318)

Osman Turan, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu olan Kılıç Arslan'ın 1310 yılında tahta çıktığını belirtmiştir. V. Kılıç Arslan'ın Melik Alaeddin adında bir oğlu olduğunu da oluşturduğu şecerede belirtmiştir.[290] Osman Turan'ın verdiği bilgilere bakılarak V. Kılıç Arslan'ın en az bir kez evlendiği söylenilebilir.

[289] İbn Bîbî, II, s. 17.
[290] O. Turan, *Selçuklular ZamanındaTürkiye*, şecere.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELÇUKLU TOPLUMUNDA EVLİLİK

2.1. Anadolu Selçuklu Devlet Adamlarının Evlilikleri

Anadolu Selçuklu Devlet'inde hiyerarşik sistem bulunmaktadır. Devlet adamları Sultan'ın güvendiği kişiler arasında seçilir. Vezirlerin ise tecrübeli olması gerekmektedir. Devlet adamlarının Sultanların eşleri ile evlilikleri çok sık görülmese de çalışmamızda örneklerine rastlanmıştır.

2.1.1. İl Arslan ile Ayşe Hatun'un Evliliği

Ayşe Hatun bilindiği üzere I. Kılıç Arslan'ın eşi, Tuğrul Arslan'ın da annesidir. I. Kılıç Arslan vefat ettiği sırada Musul'da bulunan Hatun Malatya'ya Emir Bazmış'ın desteği ile gelmiş ve oğlunu burada sultan ilan ettirmiştir. Daha sonra gücünü elde tutabilmek için Selçuklu emirlerinden İl Arslan ile evlenerek kendisine destek olan Bazmış'ı öldürtmüştür. Ancak İl Arslan Malatya halkına kötü davrandığı için oğlu Tuğrul Arslan ile onu hapsedip daha sonra Muhammed Tapar'a göndermişlerdir.[291] Daha sonra Ayşe Hatun Artuklu ailesinden Belek ile evlenmiştir.[292]

2.1.2. Müineddin Süleyman Pervane ile Gürcü Hatun'un Evliliği

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evli olan Gürcü Hatun, Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamara'dır. Thamara II. Gıyaseddin ile evlendikten sonra Anadolu'da ismi Gürcü

[291] İbnü'l-Esir, *el-Kâmi'l-fi't-târîh*, X, s. 345; Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 360-361. (1987); *Anonim Selçuknâme*, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, s. 37; Süryani Mihael, *Vekayiname*, I, s. 54;
[292] Süryani Mihael, *Vekayiname*, I, s. 54.

Hatun olarak bilinmektedir. Gürcü Hatun daha sonra Müslümanlığı kabul etmiştir.[293] Gürcü Hatun'a âşık olduğu bilinen II. Gıyaseddin sarayda hatunun adamlarına önemli makamlar vermiştir. Hatunun adamları güçlü nüfuza sahip olmuşlardır. Sultan vefat ettikten sonra Gürcü Hatun sarayın pervanesi olan Muînüddin Süleyman Pervâne[294] ile evlenmiştir.[295] Pervane'nin bu evlilikten sonra siyasî anlamda gücü artmıştır. Gürcü Hatun'un Pervane ile evli olduğu sırada Mevlânâ'nın müridi olduğu bilinmektedir.[296] Eflaki'nin aktardığına göre Gürcü Hatun Muîneddin Pervâne'ye kırılmış ve devlet büyükleri hatuna Pervâne'yi affetmesi için ricada bulunmuştur. O da "*Yalnız bir şartla razı olurum, Pervane kendinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talakla yemin etsin"* demiştir. Pervane kabul etmiş ve hatun kendisini boşamasını istemiştir. Bunun üzerine Pervane Mevlânâ'ya danışmaya gitmiştir. Mevlânâ "*Onun bu isteğini askıda bırak, hep veririm, veririm de dur"* diye tavsiyede bulunmuştur.[297] Konu bu şekilde çözülmüştür. Pervane ise Moğollara karşı Mısır hâkimi Baybars ile anlaşmaya varmıştır. Baybars Moğollara karşı düzenlediği seferi kazanınca Moğolların intikamından korkan Gürcü Hatun ve kızı, cariyeleriyle birlikte Tokat'a gitmiştir.[298]

2.1.3. Şemseddin İsfahânî ile Berduliye Hatun'un Evliliği

Berduliye Hatun, Rum papazının kızıdır.[299] II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlenmiş ve bu evlilikten II. İzzeddin Keykavus doğmuştur.[300] II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra Berduliye Hatun, vezir Şemseddin İsfahânî ile evlenmiştir. Tarihte ilk kez bir vezir, sultanın eşi ile evlenmektedir. Dönemin devlet adamları bu evliliği hoş karşılamamışlardır.[301] İbn Bîbî faydasız ve cahil kişilerin kendi menfaatleri için vezir ile sultanın karsını evlendirmeye çalıştırdıklarını söyleyerek bu kişileri eleştirmiştir.[302] Şemseddin, sultanın karısı ile evlenince güçlü devlet adamlarını ortadan kaldırmıştır. Berduliye Hatun'un oğlu II. İzzeddin Keykavus, babası vefat ettikten sonra devlet adamlarının desteği ile devletin başına geçmiştir. Kardeşi olan IV. Rükneddin Kılıç Ars-

[293] Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 537-538.
[294] Muharrem Kesik, "Muîneddin Süleyman Pervâne", *DİA,* XXXIV, (2002), s. 91-93; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXVI, Ankara 1997, s. 225-230.
[295] Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, *Târih-i Güzîde*, ed. Erkan Göksu, s. 120.
[296] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 348, 353.
[297] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 353.
[298] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 562-563.
[299] İbn Bîbî, II, s. 27
[300]Gregory Abû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 548; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri" s. 377.
[301] Gregory Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 548; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 240; Faruk Sümer, "Keykâvus II", s. 355.
[302] İbn Bîbî, II, s. 100.

lan ile taht mücadelesine girişince üvey babası olan vezir Şemseddin İsfahânî Moğolların da desteği ile devleti yönetmeye başlamıştır. Sonrasında ise Konya'da Moğol askerleri tarafından öldürülmüştür. [303] Belduriye Hatun'un akıbetine gelirsek, kötü niyetli kişiler, oğlu II. İzzeddin Keykavus'un başına felaket geldiğini söylemiştir. Hatun da duyduğu acının hüznü ile birlikte kendini kaleden aşağı atarak ölmüştür.[304]

2.2. Selçuklu Döneminde Halkın Evliliği

Anadolu Selçuklu döneminde yaşayan halkın evlilikleri, gündelik hayatın ayrıntılarına ışık tutmakla birlikte bilinmeyen birçok noktayı bizlere göstermektedir. Eski Türklerde evin sahibi kadındır. Bu durum Anadolu Selçuklular döneminde de devam etmiştir.

Selçuklu toplumunda ev, kadının en önemli yaşam alanıdır. Kadın sadece ev işleri ile değil, aynı zamanda gündelik ibadetleri ile de meşgul olmaktadır. Ev ekonomisine katkıda bulunacak çalışmalarda bulunuyordu. Bazı ailelerde ev işlerine yardımcı olan hizmetkârlar bulunmaktadır. Bu hizmetkârlar genel olarak cariyelerden oluşmaktadır.[305]

Sütanne kavramı günümüzde olduğu gibi Anadolu Selçuklu döneminde de ve onun öncesi Türk devletlerinde de vardı. Sütanne, eski Türklerde akraba sayılmaktadır. Saraylarda ise bu onur belli kadınlara verilmektedir.[306] Mevlânâ'nın babası Bahâ Veled'in Nesb Hatun adında sütannesinin olduğu bilinmektedir. Eflaki, bu kadının çok bilgin ve fetva ehli bir kadın olduğunu söylemektedir. Hatta bu kadın bazı kaynaklarda Bahâ Veled'in kız kardeşi olarak geçmektedir.[307] Eflaki'de geçen başka bir bilgiye göre Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in sütannesi olan Kiramana Hatun'un da bazı kerametleri olduğu söylenmektedir. Kiramana Hatun, Veled ve Alâeddin'in dini ilimler tahsil etmek üzere Şam'a gittiği ve bunun üzerinden de uzun bir süre geçtiği için çok üzülmektedir. Kiramana Hatun, o anda iki meleğin geldiğini ve kendisini Tanrı'nın huzuruna çağırdıklarını görmüş. "*İşim var gelemem, Bahaeddin'in ayrılık acısıyla meşgulüm*" demiştir. Bu iki melek gidip tekrar gelip "*Muhakkak gelmen lazımdır. Tanrı seni istiyor*" dediklerinde hatun, "*Ey gözlerim, siz böyle ağlayın! Ey dilim, inle! Ey ellerim ben Tanrı'nın huzuruna gidip gelene kadar işi bırakmayın, her biriniz kendi işinizle meşgul*

[303] İbn Bîbî, II, s. 12.
[304] İbn Bîbî, II, s. 162.
[305] Sedat Biçak, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, s. 48-50.
[306] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 249.
[307] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 73.

olun!" demiştir. Burada sütannesinin Sultan Veled'i çok özlediğini ve ona olan sevgisine şahit olmaktayız.[308]

Mevlânâ buluğa erince Şerefeddin Lâlâ'nın, güzellik, letafet ve ahlakta eşi olmayan Gevher Hatun adındaki kızına düğün yaparak Mevlânâ Celâleddin ile evlendirmişlerdir. Mevlânâ evlendiği sırada on sekiz yaşındaydı. Oğlu Sultan Veled ile bir meclise girdiklerinde onları kardeş sanıyorlardı.[309] Bu evlilik şimdiye göre mukayese edilirse kişilerin oldukça küçük yaşta evlendikleri çıkarımını yapmak yerinde olacaktır.

Tüm toplumlarda olduğu gibi Selçuklu Anadolu'sunda da soya önem verilmektedir. Seyyid Burhaneddin Hazretlerinin aktardığı bilgilerde de soyun önemli olduğu şöyle vurgulanmıştır; "*Benim Hudâvendigâr'ım ulu bir soydandır ve asil padişahtır. Onun veliliği de soyluğundan geliyor; çünkü onun büyükannesi Şemsü'l-Eimme Serhsî'nin kızıdır. Şemsü'l Eimme'nin şerif olduğunu söylerler. Anne tarafından soy kütüğü (nesebi) müminlerin emiri Ali-yi Murtzâ'ya (Tanrı onun yüzünü kerim kılsın) [Hz. Ali] ulaşır. Benim annem Belh hükümdarı Hârizmşah'ın kızıdır. Bu, onun görünen nesebini övmek için bildirdi. Böylece soy kütükçüleri ve bilgisiz münazara edenlere, onların ulu baba ve dedelerinin böyle bir dünya ve ahret padişahları soyundan ve temiz unsurdan süzülüp geldikleri bilinsin. Peygamber'in 'Irk dessastır' [aldatıcıdır] sözü gereğince onların temiz olan bu ırkına saygınlık göstersinler ve onu layık olduğu derecede yüceltsinler."*[310] Evlenilecek kişide aranılan nitelikler arasında soy üstünlüğü de önemli bir etkendir.

Mevlânâ'nın anlattığına göre günün birinde Belh'te çok zengin olan tacir biri vardı. Birden bire adam ölünce hayırsız oğluna emlak ve ev eşyası dışında, yüz bin altına yakın bir miras kalmıştı. Bu oğlan bir kadına âşık olmuş, bütün parayı bu kadına yedirmiştir. Nihayet bu oğlanın hiçbir şeyi kalmayıp bir ekmeğe muhtaç olunca yalancı sevgilisi de ona karşı mesafeli durmuştur. Ne kadar çalıştıysa kadın kendisine bağlanmamıştır. Oğlan kadından bir istekte bulunmuştur. "*Küçük su döktüğün sırada avret yerine bakmak istiyorum*" demiştir. Sevgili bu isteğini kabul etmiştir. Oğlan, kadın küçük su döktüğü sırada orayı gördüğünde bağırarak, hüngür hüngür ağladı. Ona ağlamasının nedenini sorduklarında, "*Yolunda kaybettiğim mallar mülkler ve atlardan burada hiçbir şey göremiyorum. Hepsi bu günah dolu yerde kaynayıp gitmiş, bunlardan hiçbir*

[308] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 608.
[309] Eflakki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 81; Sultan Veled ve Alâeddin bu hatundan dünyaya gelmiştir. Bkz. Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 281.
[310] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 118.

iz kalmamış, ne kadar baktımsa da onlardan bir iz göremedim." demiştir.[311] Anadolu Selçuklu toplumunda yaşayan insanların, ilişkilerde zaman zaman yanlış seçimler yaparak pişman oldukları da aşikârdır.

2.2.1. Karı-Koca İlişkileri

Karı-koca arasındaki sağlam bir ilişkinin temelini, karşılıklı sevgi, saygı, sadakat, hoşgörü ve anlayış oluşturuyordu. Karşılıklı sevgi ve saygının temelinde aranan özelliklerden birisi, istişareyle bir karara varılması ve müşterek hareket edilmesidir.

Karı-koca arasındaki ilişkilerde kadınların erkeklere yardımcı olduğunu, Mevlânâ'nın eşi Kira Hatun'un Mevlânâ'nın yırtılan feracesini, onun üzerinde dikmesinden görebiliriz. Bir elbiseyi insanın üzerinde dikerken ağza bir şey almak o dönemde bilinen bir âdettir. Örneğin bir yaprak, bir saman çöpü veya bir kâğıt parçası alınırdı. Böyle bir şeyi ağıza almadan dikmeyi çok uğursuz sayarlardı. Kira Hatun'un aklından "*Acaba Mevlânâ da mübarek ağzına bir şey aldı mı*?" diye içinden geçirmiştir.[312] Yine bir gün Sultan Rükneddin zamanında sultan, Erzincan'da tabip olan Alâeddin'e kendisi için macun hazırlamasını söylemiştir. Tabip bunun için üç bin dirhem sultaniyi harcayıp macunu hazırlamıştır. Tabibin çocukları kendisine "*Sen lütuf ve kerem sahibi bir adamsın, sana daima gelip giden dostlar bulunuyor. Onlar bu macunları görünce senden isteyecekler. Sen de herhalde her birine bir parça vereceksin. Bu suretle bunların birçoğu yok olup gidecek. Bunu için yapılacak iş şudur. Sen boş bir odaya girip kapan. Gelip gidenlerin senin evde olduğunu bilmemeleri için biz bu odanın kapısını dışardan kitleriz*" demişlerdir. Tabip Alâeddin ile karısı çocuklarının dedikleri gibi odaya kendilerini kilitleyip macunları hazırlarken birdenbire Mevlânâ hazretleri odada belirmiştir. Karı koca şoku atlattıktan sonra altın tasa koydukları bütün macunları Mevlânâ'nın önüne getirmişler ve Mevlânâ'ya onlardan mutlaka yemesi için ricada bulunmuşlardır. Mevlânâ parmaklarını onların üzerine koyup "*Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler, o dert bir an dinmez ve bu şiddetli acı durmaz*" demiştir. Bunun üzerine doktor ve karısı ağlamaya başlamıştır.[313] Bu olaydan sonra karı koca Konya'ya gidip Mevlânâ'nın tam bir müridi olmuşlardır. Karı kocanın birlikte

[311] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 185-186.
[312] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 235.
[313] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 298.

yaşadıkları bu olay birbirlerine yardım ettiklerini göstermesi bakımından bizim için önemlidir.

Erzincan hükümdarı Fahreddin'in, İsmetî Hatun adında bir eşi vardır. Eşinin iffetinin dünyada, zamanın Ayşe'si, Hatice'si olarak görüldüğü ve veliliği ile meşhur olduğu bilinmektedir. Gayb âleminden ona bir zatın geçtiği malum olmuştur. Hemen atına binerek Bahâ Veled'in arkasına koyulmuştur. Durumu öğrenen Fahreddin de eşi İsmetî Hatun'un arkasından gitmiştir. Erzincan, Akşehir yöresinden Bahâ Veled'e ulaşmışlardır. Bahâ Veled hazretleri de onları müritliğe kabul etmiştir. Hükümdar Fahreddin, Bahâ Veled'e Erzincan'da kalması için yalvarmış, Bahâ Veled de benim adıma medrese yaptırırsanız bir süre burada kalabilirim demiştir. Hükümdar bunun üzerine Erzincan Akşehir'de onun için bir medrese yaptırmıştır. Bahâ Veled dört yıl burada hizmet verirken de İsmetî Hatun burada onun hizmetinde olmuştur.[314] Buradan anlaşıldığına göre İsmetî Hatun vesilesi ile Mevlânâ'nın babasına orada medrese yapılmıştır. Erzincan Hükümdarı Fahreddin'in karısının peşinden gitmesi ona ne kadar düşkün olduğunu göstermektedir.

Mevlânâ'nın müridi olan kadınlar, gidecekleri yerler için önceden ondan izin almaktadırlar. Fahrü'n-nisâ adında bir kadın Melânâ'nın müridi idi. Kadının dostları "Muhakkak hacca gitmek gerekir" diye onu teşvik etmişler ve böylece onun içinde de hacca gitmek için önüne geçilmez bir istek uyandırmışlardır. Fahrü'n-nisâ da "*Mevlânâ hazretlerine bir danışıyım, çünkü onun izini ve emri olmadan benim hareket etmeme olanak yoktur. O ne buyursa, onu yaparım*" demiş ve kalkıp Mevlânâ'nın ziyaretine gelmiştir. O gece Fahrü'n-nisâ hazretleri Mevlânâ'nın evinde kaldı ve birlikte sohbet ettiler. Mevlânâ damın penceresinden, Fahrü'n-nisâ'ya yukarı gelmesi için işaret etti. Fahrü'n-nisâ medresenin damına çıkınca Mevlânâ "*Yukarıya bak, amacın gerçekleşmiştir*" diye buyurmuş ve Fahrü'n-nisâ, Kabe-i Muazzama'nın Mevlânâ'nın üzerinde döndüğünü bizzat gözleriyle hiçbir kuşkuya yer kalmadan görmüştür.[315] Mevlânâ gibi toplumun öncü kişilerin, kadınlar nazarında kocalarından bile daha önemli bir makamı vardır.

Bir gün Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun, eşi Hacı Şihâbeddin Ruganî-yi Karamîd'in cimriliğinden Mevlânâ'ya şikâyet ederek "*Bu kadar eşyası, malı köleleri ve cariyeleri olduğu halde aç ve çıplak duruyor*" demiştir. Mevlânâ bunun üzerine "*Eğer*

[314] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 79-80.
[315] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 259.

bu cimrilerin cimriliği olmasaydı, bu dünyaya ait mal ve eşya nasıl toplanırdı?" diyerek ve şu hikâyeyi anlatmıştır; Zengin, fakat cimri bir efendi vardır. Bir gün camiye gider ve oradayken birdenbire "*Acaba evde kandil külahsız mı kaldı?*" diye içine bir kuşku düşmüştür. Hemen kalkıp koşarak eve gelir ve cariyesine "*Kapı açma, kandilin külahını geçir de rüzgâr içindeki yağı tükenmesin*" demiştir. Cariye "*Kapıyı niçin açmayayım? Mademki bu kadar iktisatlı düşünüyorsun, camiden buraya kadar yürümekle ayakkabının eskiyeceğini düşünmedin mi?"* diye sormuştur. "*Mazur gör, buraya kadar yalınayak geldim, işte ayakkabılarım koltuğumun altında*" demiştir efendi. Bu hikâyeyi duyan Melike Hatun kocasını şikâyet etmekten utanmış ve susmuştur.[316] Karı koca arasındaki sorunlara bu ve buna benzer hikâyelerden şahit olmaktayız. Karı koca arasında geçen sorunlar arasında, kadınların kocalarından yerine getiremeyecekleri isteklerde bulunmaları da vardır. Bir aziz, karısını sevmektedir. Bir gün hanımı naz ederek "*Ey efendi, gel de senden ne istersem vereceğine dair talakla yemin et, yoksa boşanırım*" der. Kocası kabul eder. "*Yüce Tanrı'dan dünyada yarattığı her nimet ve nadir şeyi benim önümde hazır etmeni istiyorum*" der kadın. Kocası bu arzuyu yerine getirmekten aciz kalır ve Mevlânâ hazretlerine gelip olup biteni anlatır. "*Git Tanrı'nın kitabını elde et ve onu mendile sarıp karının eteğine koy; çünkü böylece dünyadaki yaş ve kuru nimetleri onun eteğine koymuş, dünyanın nadir şeylerini onun önüne hazır etmiş olursun. Çünkü "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, Kuran'da olmasın" (En'am, 6:59) buyrulmuştur. Böylece talak ve ayrılık asla vaki olmaz*" diye buyurmuştur Mevlânâ.[317] Evlilikte sorunlara örnek teşkil edebilecek ve aynı zamanda mahrem bir konu olan cinsel hayat, Mevlânâ ve eşi Kira Hatun arasında da geçmiştir. Kira Hatun Mevlânâ'nın ilgisinin azlığından, iltifat etmediğinden şikâyet etmiştir. Onda beşer sıfatından bir şeyler kalmadı mı diye düşünmeye başlamışken Mevlânâ o gece Kira Hatun'un şikâyetlerini gidermiştir. Bu velilerin beşeri sıfatlardan sıyrılmadığını fakat onların gönüllerinin ebedi lezzette olduğunu göstermektedir.[318]

Eflaki eserinde, Mevlânâ'nın karı koca arasındaki özel durumlara müdahale ettiğinden bahsetmektedir. Buna örnek olarak, Mahmude Hatun adında bir kadını bir azize vermişlerdir. Kadın damadın hoşuna gitmemiş, duhul yapmamıştır. Her ikisinin de gerdek evinde tutuldukları ve büyük bir iktidarsızlığın kapladığı görülmektedir. Birden bire Mevlânâ hazretleri gerdek evinin kapısından içeri girdi; "*Mübarek olsun*" deyip birkaç

[316] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 283.
[317] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 353.
[318] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 364.

dinar attı ve "*Hayır, hayır Mahmude tutucu ve bağlayıcı değildir. Mahmude 'de tutukluk ne arar*" demiştir. Hemen o anda her ikisinde de bir açılma baş gösterip tutukluk ortadan kalktı. Sonra birkaç defa muamelede bulundular ve neticede birleşme gerçekleşmiştir.[319]

Mevlânâ'nın kerametleri anlatılırken buna büyük bağ ile bağlandığı dostu Şems'in de kerametlerine de değinilmiş ve Şems'in karısı ile ilgili sorunlarından da bahsedilmiştir. Şems-i Tebrizi'nin eşinin adı Kimya'dır. Kimya Hatun, bir gün Şems hazretlerine kızıp Meram bağları tarafına gitmiştir. Mevlânâ hazretleri medresenin kadınlarına Kimya Hatun'u bulmalarını istemiştir. Bunun üzerine kadınlardan bir grup onu aramaya hazırlanırken Mevlânâ da Şems'in yanına girmiş, Şems'in Kimya Hatun ile konuşup oynaştığını görmüştür. Mevlânâ bu manzarayı görünce şaşırmıştır. Halbuki medresenin kadınları Kimya Hatun'u aramaya çıkmamışlardır. Karı kocanın konuşmasına engel olmamak için medresede aşağı yukarı dolaşmıştır. Sonra Şems ona "İçeri gel" diye seslenmiştir. Mevlânâ içeri girdiğinde Şems'ten başkasını görmemiş bunun sırrını sormuştur. Şems de "*Yüce Tanrı beni o kadar sever ki istediğim şekilde yanıma gelir. Şu anda da Kimya şeklinde geldi*" diye buyurmuştur.[320] Yine bir gün Kimya Hatun Şems'in izni olmadan Mevlânâ'nın oğlu olan Sultan Veled'in büyükannesi ile gezmek için bağa gitmişlerdir. Şems eve geldiği zaman eşini göremeyince çok kızmıştır. Kimya Hatun eve gelince hemen boynu tutulmuştur. Üç gün boyunca feryat figan ederek vefat etmiştir. Şems de Kimya Hatun'un ölümünden yedi gün geçtikten sonra şaban 644'te (Aralık 1246) tekrar Şam'a gitmiştir.[321] Örnek olayda Şems'in izni olmadan Kimya Hatun'un dışarı çıkması, evlilikte kadının üzerinde kocasının hakları olduğu gösteriyor.

Yukarıda bahsi geçen olaya bir örnek de Mevlânâ ve eşi arasında geçmiştir. Konya hatunları, bir gün toplanıp Mevlânâ'nın eşi Kira Hatun'a geldiler. Kira Hatun'a ünlü bir Derviş'in marifetlerini seyretmek için kendileriyle birlikte Karatay Medresesi'ne gelmesini rica etmişlerdir. Kira Hatun'da onların ısrarlarına dayanamamış Mevlânâ'dan izin almaksızın onlarla birlikte gitmiştir. Tesadüfen o gün de Mevlânâ bütün dostlarıyla birlikte Meram Mescidi'ne gitmiştir. Akşamüzeri dönüp geldiğinde bu olayı duymuştur. Kira Hatun'a fena halde kızarak yüzüne sert sert bakmış ve "Ne de soğuk" demiştir. Bunun üzerine Kira Hatun yere düşüp bayılmıştır. Bir süre böyle yerde

[319] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 363.
[320] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 484-485.
[321] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 487.

kaldıktan sonra kendine gelir ve titreyerek ayağa kalkar. "*Ben hiç gitmek istemiyordum. Fakat Konya Hatunları (rica ve ısrarlarıyla) beni utandırdılar. Allah aşkına bana şefaat et. Hüdavendigar'ın gazabından beni kurtar*" diye ağlayarak Mevlânâ'nın ayaklarına kapanmıştır. "*Ok yaydan çıkmıştır. Yalnızca öteki dünyanın zahmetlerinden selamette kalabilir ve Tanrı'nın rahmetine kavuşanların rahmetinden yoksun kalmaz*" diye buyurmuştur Mevlânâ. Bunun üzerine Kira Hatun'un vücuduna geçmeyecek bir hastalık oluşmuştur. Bu hastalıktan sonra sürekli titremiş ve üşümüştür. Yaşadığı sürece de vücudu asla ısınmamıştır. Bütün doktorlar onu iyileştirememiş hastalığına çare bulamamışlardır. Temmuz ayında bile, Bartas şehrinden gelme kürkünü giyer, başına ipek bir başörtüsü örter, daima evde oturur ve önünden mangalı hiç eksik etmemektedir. Gündüzleri de mum yakarak oturmaktadır. O halde kendisinden birçok keramet ortaya çıkmıştır, herkesin içindeki sırları söylemeye başlamıştır. Şehrin ulu kişileri ve hatunları ona inanıp müridi olmuşlardır. Ömrünün sonuna kadar oturduğu köşeden ayrılmamış sadece geceleri hamama gitmiştir. Evlatları olan Sultan Veled ve Hüsameddin Çelebi ona saygı gösterip analık hakkını yerine getirmişlerdir.[322]

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in Fatıma Hatun ile evliliği şu şekilde olmuştur; Sultan Veled buluğa erince Mevlânâ onu Şeyh Selahaddin'in kızı Fatıma Hatun'u ona nikâhlamıştır. Mevlânâ hazretleri, Fatıma Hatun'a daima yazmayı ve okumayı öğretirmiştir. Yine bir gün "*Fatıma Hatun benim sağ gözüm, kız kardeşi Hediye Hatun da sol gözümdür. Fatıma Hatun ve kız kardeşinin dışında, beni ziyaretle şereflenen bütün yüzleri kapalı kadınlar, yanıma yüzleri yarı açık olarak, onlar ise yüzleri tamamen açık olarak gelirler*" diye buyurmuştur. Mevlânâ, arkadaşlarına Fatıma Hatun için; "*Fatıma Hatun'u bizim Bahaeddin'e nikâhlayınca bütün Tanrı'ya yakın melekler ve cennet-i ala hurileri şenlikler yapıp nakkareler çaldılar. Hepsi sema ederek birbirlerini bu evlenmeden ötürü kutladılar*" demiştir. Mevlânâ onların evliliklerinin ilk gecesinde şu gazeli okumuştur:

Mübarek olsun dünyada güvey olmamız,

Kıydı nikâhımızı göklerdeki Tanrımız.

Bizim Mevla'mızın devleti sayesinde açıldı gönüllerimiz.

Nefisler birbirleriyle çiftleşti, gitti gam ve kederimiz.

Zifaf gecesi de şu gazeli buyurmuştur:

[322] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 359-340.

Ey Tanrım! Bütün düğün gecelerinin,

Kadir gecesinin, Ramazan gecesinin, bayramların,

Adem ile Havva'nın Yusuf ile Yakup'un birleşmesinin,

Cennet temaşasının ve daha bunu gibi

Hatırlanması mümkün olmayan bütün kutlukları

Yalnızca bizim şeyhimiz ve büyüğümüzün

Sevinç ve saadetine feda olsun.

Bunlar sütle bal, şekerle helva

Gibi tatlı ve uygun bir hayata kavuşsunlar.

Tebarekenin kutluluğu, bu duaya amin

Diyenlerin nedimi ve sakisi olsun.

Fatıma Hatun çoğu günler oruç tutar, geceleri de ibadetle meşgul olur. İki üç günde bir iftar eder. Yemeğini fakirlere, yetimlere ve dul kadınlara verir. Muhtaçlara gömlek ve hediyeler bağışlar; daima az yer, az uyur, az konuşur.[323] Mevlânâ evlenilecek bir kadında aranan özellikleri sıralamıştır.

Bu evlilikten sonucu Arif Çelebi doğmuştur. Fakat her evlilikte olduğu gibi Fatma Hatun ile Sultan Veled'in evliliğinde de sorunlar olmuştur. Bu sorunları gidermek için Mevlânâ oğlu Veled'e mektup yazmıştır. Mektubundan gelini Fatma Hatun'a saygı göstermişini onu yanında tutması gibi konulara değinmiştir. Bu mektupta "*Bugün sen oğlumuzun nikahında bulunan ve hakkında "Zekeriyâ ona kefil oldu" (Âl-i İmrân, 3:37) ayeti sana, seni denemek için teslim edilen şehzademiz, gönül ve gözümüzün, bütün dünyanın gönül ve gözünün aydınlığı Fatıma Hatun'un gözetilmesi için (şunu) vasiyet ediyorum: Umulur ki oğlumuz ona haksızlık etmez. Bir an bile kadının gönlüne "babamın ölümünden sonra vefasızlık ediyorlar" diye bir düşüncenin girmemesi için oğlumuz ona hiçbir zaman bilerek ya da bilmeyerek kötü bir harekette bulunmaz ve ona karşı olan gözetme görevini de bırakmaz. O kadın, cevherinin temizliğinden şehzadelik unsurundan ve tevarüs ettiği sabırdan dolayı şikâyette bulunmaz; çünkü:*

Ördek yavrusu dün doğmuş olsa bile

[323] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 540-542.

Deniz suyu ancak onun göğsüne kadar çıkar.

Bu babamın kendinin ve bütün kabilenin ebediyete kadar sürecek olan yüz aklığı için Fatma Hatun'un gönlünü aziz tutasın. Her gün ve geceyi, düğün günü ve gecesi gibi bilesin. Sen onu gönül ve can tuzağıyla avlamaya çalış. Onun avlandığını ve artık avlanmaya ihtiyacı kalmadığını sanma; çünkü bu işi yüzeysel görenlerin mezhebidir. Bunlar hakkında Kuran'da "Onlar, dünya hayatının dış yüzünü bilirler" (Rum, 30:7) diye buyrulmuştur. [324]

Sultan Veled'in gençliğinin ilk yıllarında Şeyh Salâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun'dan birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunların çoğu aşağı yukarı altı aylık, on aylık ya da bir yıllıkken ölmüşlerdir. Veled ve Fatıma Hatun çocuk hasreti çekmektedir. Bir gece Mevlânâ Sultan Veled ve Fatıma Hatun'un odasında belirmiş ve "Bahâeddin, orada ne kaybettin, ne arıyorsun? Yoksa Ârif'i mi arıyorsun? Umarım ki ümidin boşa çıkmaz" diye söylemiştir. Bu geceden sonra Fatıma Hatun, Ârif'e hamile kalmıştır.[325] Fâtıma Hatun'a Ârif'in doğacağına dair Mevlânâ'nın işaretini müjdelendiğinde Fâtıma Hatun sevincinden bu çocuğu karnında koruyup yetiştirmeye çalışmıştır. Ağır yemeklerden sakındı, kurbanlar kesti, ihtiyacı olanlara sadakalar dağıtmıştır. Ârif Çelebi dünyaya geldikten sonra Mevlânâ, Fâtıma Hatun'un başına altın dinalar sermiş, sonra çocuğunu görmek istemiştir. Onu Fâtıma Hatun'un elinden alıp kendi mübarek gömleğine sardı ve yerine koyup götürmüştür. Yeri ise Kirake Hatun'un annesi Lâtife Hatun'dur. Çocuğun gömleğinin ucuna da sarrafların hiç görmediği birkaç altın bağlamıştır. Kirake Hatun bu parayı uğur sayarak yıllarca saklamıştır. Kızları Mutahhare ve Şeref Hatun'un çeyizlerinin sermayesinin de bu altınlar olduğu söylenmektedir.[326]

Her dönem olduğu gibi Anadolu Selçuklu zamanında da yoksulluk yüzünden karı kocanın arasının açıldığı görülmektedir. Bir bedevinin karısı yoksulluktan yiyecek ekmeklerinin olmamasından dolayı kocasına şikâyette bulunmuştur. Bedevi ise karısına sabretmesi gerektiğini yoksulluğun da bir fazilet olduğunu söylemektedir. Karı koca kavgaya tutulmuştur. Kocası karısına "*Gençken daha kıymetliydin; şimdi altın istiyorsun, hâlbuki sen önceden altındın. Üzümlerle dolu bir asmaydın; nasıl oldu da kesada uğradın; üzümün tam olacakken bozulup gittin? Eşlerin birbirine benzemesi lazım.*

[324] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 550.
[325] Fâtıma Hatun'un Veled hazretlerinden on iki, on üç çocuğu olmuş ve hepsi de ölüp kendilerinden öncekilere kavuşmuştur. Hatun gebe kalınca, doğan çocuklarının kısa bir süre sonra öleceklerinden korkarak, karnındaki çocuğu düşürmek için türlü ilaçlar içerek doğru olmayan hareketlerde bulunmaktadır. Bkz. Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 613.
[326] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 614.

Ayakkabı ve mestin çiftlerine bak. Ben sağlam bir yürekle kanaat yolunda gidiyorum; sen niye kınama yolunu tutuyorsun?" demiştir. Karısı ise buna karşılık bağırarak "*Artık bundan fazla senin afsununu istemem. Yürü git bu davadan bahsetme; kibir ve azamete dair saçma sapan şeyler söyleyip durma! Ey örümcek ağı gibi evi olan! ne vakte kadar dava, çalım; ne vakte kadar kibir, azamet? Yürü, bana eşim, deme, az koltukla. Ben insafın eşiyim, hilenin değil. Neden padişahtan, beyden dem urup durmaktasın? yoksulluktan havada sivri sineği bile avlamaktasın. Bir kemik parçası için köpeklerle dalaşmakta, içi boş ney gibi inleyip durmaktasın. Bana öyle horlukla kötü kötü bakma ki damarlarının içinde dolaşan sırları söylemeyeyim. Kendi aklını benden fazla görüyorsun; ya şu az akıllı olan beni nasıl gördün."* demiştir. Kocası buna karşılık karısına yoksulluğu kınamamasını söylemiştir. Kadın ağlamaya başlamıştır. "*Ben senin karın değil, ayağının toprağıyım. Cismim, canım, nem varsa senindir; hükümde senin, ferman da! Yoksulluk yüzünden sabrım tükendiyse Bu da kendim için değil, senin için. Canım sana kurban olsun. Ne olurdu ruhun buna, buna vakıf olsaydı. Fakat sen, hakkımda böyle kötü zanna düşünce candan da usandım, tenden de. Canımda da sen varsın gönlümde de sen. Öyle olduğu halde bu kadarcık bir şeyden dolayı benden ayrılmaya kalkışıyorsun. Kudret senin elinde ayrılabilirsin; fakat senin bu niyetine karşılık candan özür dilemekteyim. O zaman hatırla ki ben put gibi güzeldim, sen de karşımda puta tapan şamana benzerdin. Bu kul, sana tabidir; gönlü, senin dileğine göre aydınlanmış, yanmıştır. Neyi "pişir hazırla dersen "pişti, yandı bile" derim. Ben senin ıspanağınım. İster ekşili pişir, ister tatlı. Küfür söylemiştim işte imana geldim. Can ve gönülle hükmüne tabi oldum. Kılıçla kefeni huzuruna koyuyorum; önüne boynumu uzatıyorum; vur. Gönlündeki o özür dileyicim senin huyundur. Ona güvendiğimden gönlüm, kendisine suç aradı. Ey ahlakı yüz batman baldan daha güzel, daha tatlı olan kızgın adam! sen bana gönlünden ve gizlice merhamet et*." Diyerek kadın pişman olmuştur. Kocası da söylediklerine pişman olmuştur. "*Ayrılıktan vazgeçtim. Hüküm senin. Kılıcı kından çek, emret. Senin uğruna feda olayım çünkü seni seviyorum*." Demiştir. Bu yoksulluğa bir çare bulabilmek için kadın bedeviye sultanın yanına gitmesini ve onlara yardım etmesini söyler. Bedevi hilafet makamına bir bahane ile gitmesi gerektiğini söylemiştir. Bedevi Bağdat'ta su kıtlığı olduğunu sanmaktadır ve sultana verilebilecek en güzel hediyenin yağmur suyu olduğunu düşünür. Yağmur suyunu keçeye sarılı olan testiye karısı ile birlikte doldururlar. Hâlbuki ne karısı ne de kendisi yol üzerinde Dicle nehrinin oldu-

ğundan haberdarlardır. Bağdat'a gelen bedevi cahilliğinden utanmış olsa da sultan onun hediyesini kabul edip testinin içini altın ile doldurarak bu karı kocayı mutlu etmiştir.[327]

Arif Çelebi'nin aktardığına göre babası Sultan Veled çok hastadır annesi Fatıma Hatun kocasının başucunda beklerken Sultan Veled Fatıma Hatun'dan helallik istemiştir. Fatıma Hatun da bunun üzerine ona "*Hayır, hayır göçmek sizden uzak olsun. Siz girmeyecek ve çok iyi olacak, bundan sonra iyi bir hayat geçireceksiniz. Ben sizden önce öleceğim ve siz mübarek elinizle beni mezara koyacaksınız. Üzülmeyin ve mübarek gönlünüzü de hoş tutun. Belki de iki kadın daha alacaksın. Onların birinden sevgili bir oğlun, diğerinden de iki güzel çocuğun olacak. İşte yakın gözüyle, her üç çocuğun senin etrafında oynayarak, baba, baba diyerek koşuştuklarını ve cilveler yaptıklarını görüyorum."* demiştir. Sultan Veled iyileşmiş ve bundan bir yıl sonra bir yıl geçince de Nusret Hatun'dan Âbid Çelebi, Sünbüle Hatun'dan da Emîr Zâhid ve Sultan Vâcid adında oğullarının dünyaya geldiği söylenmektedir.[328] Sultan Veled'in hem Nusret Hatun hem de Sünbüle Hatun ile evli olması çok eşliliğin olduğunu göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Mesnevide anlatılan hikâyelere baktığımızda evli çiftler arasında aldatma olayı yaşandığı da görülür. Bunlardan birine örnek teşkil edecek hikâyeyi anlatmak gerekirse, Kunduracıya âşık olmuş olan evli bir kadının kocası işteyken onu aldatarak kunduracıyı eve almasıdır. Kocası karsından şüphelenmiş ve o gün eve erken gelmiştir. Eve geldiğinde karısı sevgilisinin üzerine kendi çarşafını giydirmiş fakat adamın kadın kılığına girmeye çalışsa da erkek olduğu belli olmaktadır. Kocası komşulara rezil olmamak için ses çıkarmadı ve kadın kocasını kandırdığını zannederek "*Bize akraba olmak istiyor. İyi bir kadın ama içini Tanrı bilir artık. Kızı görmek istiyordu ama tesadüf bu ya, kız da mektepte. Fakat ister un olsun, ister kepek, onu canla gönülle gelinliğe kabul ederim dedi. Öyle bir oğlu var ki şehir de misli yok. Güzel, anlayışlı, çevik, hem de iyi bir geçimi var*." demiştir. Burada şu noktaya da değinmek gerekir ki Selçuklu Anadolu'sunda kızların mektebe gittiği belirtilmiştir. Kocası kendilerinin yoksul olduğunu evlilikte iki tarafında birbirine denk olması gerektiğini kızının bir çeyizinin bile olmadığını o yüzden bu işin olmayacağını söylemiş, karısı ise güya kadının paraya pula önem vermediğini inanışının sağlam olduğunu ve onun için tek önemli şeyin namus ve iffet olduğunu söylemiştir. Kocası fakirliklerini tekrar dile getirmişse de kadın yeniden çeyiz isteme-

[327] Mevlânâ, *Mesnevi*, I, s. 223-284.
[328] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 605.

diklerini mala mülke doymuş bir kadın olduğunu temizlik ve namus aradığını söylemiştir. Bunun üzerine kadının kocası dayanamayıp "*Zaten çeyizimizi, malımızı gördü. Gizli aşikâr neyimiz varsa onları da hep görür. İşte daracık bir evimiz, bir kişi sığacak kadar bir yerimiz var. Öyle dar ki orada bir iğne bile gizlenemez. Temizliğe kapalılığa, zahitliğe gelince o bunu zaten bilir. Kızın namuslu olduğunu babanın anlatması şart değil ya. Nasıl olduğu esasen onca aydın gün gibi meydandadır. Senin de yanlışın meydana çıktı, rezil rüsva oldun. Bari az söyle; bu hikâyeyi onun için anlattım. A davada ayak direyip duran, senin anlayışın, hüküm çıkarışın da bundan ibaret işte! Sen de sofinin karısı gibi hainsin, kötülükte hile tuzağı kurmuşsun! Bu suretle her yüzü yunmadık pis kişiye temizliğini anlatır durursun. Kendinden utanırsın da Tanrı'dan utanmazsın*" diyerek kendini daha fazla tutamamıştır.[329]

Bir gün Çelebi padişahın hanımı İltirmiş Hatun'un çadırına geldiğinde Kuran ve bazı gazellerin okunmasının ardından, Çelebi semâya başlamıştır. Çok güzel birkaç rubai okumuştur. Sonunda İltirmiş Hatun birçok hediye ve elbiseler verip onun müritlerinden oldu. Şeyhülislamın oğlu da onun müritleri sırasına geçti ve Çelebi'yi kendisine damat yapmak istediyse de Çelebi buna razı olmamıştır.[330] Çelebi ile ilgili anlatılan bir hadise de şöyle olmuştur; Kirake Hatun Tokat şehrinde Çelebi'ye haddinden aşırı saygı göstermektedir. Sultanın karısı Gumac Hatun,[331] Muineddin Pervâne'nin kızı Hâvendzâde ile Şarapsâlâr'ın, Müstevfî'nin ve daha başkalarının kızları gibi ileri gelen hanımlar "*Anneye oğlunun önünde baş koymak, ona bu derece değer vermek düşmez, çünkü eğer talihli bir oğuk annesini değerli tutsa, onun önünde baş koysa ve onun elini öpse işte bu yerinde bir hareket olur ve bunu caiz görmüşlerdir*" diye Kirake Hatun'u ayıplamışlardır. Kirake Hatun cevap niteliğinde "*Ben Ârif'i gördüğüm zaman onu Mevlânâ sanıyorum, o halin ışığı benim canıma yansıyor ve o ışığın parlaklığına dayanamıyorum. Bu yüzden onun önünde baş koyuyor ve ben onu oğlum yerinde değil, belki şeyhim yerinde görüyorum. Hudâvendigâr hazretleri beni ona havale etmiştir*" demiştir.[332] Gönlünü Ârif Çelebi'ye kaptıran bir kadın vardır. Bu kadın Konya şehrinde oturmaktadır. Son derece güzel olan kadına Avriya'nın kızı derler, çok zengindir. Sürekli Ârif Çelebi'yi düşünmektedir. Kendi malını mülkünü terk edip Ârif Çelebi'nin yanına gitmiştir. Parası, gelirleri, köylerden neyi varsa hepsini Çelebi'nin uğruna feda etmiştir. Uzun zaman bu hasret içinde yaşamıştır. Bir gün uygun olmayan bir hareketi ve ayıpla-

[329] Mevlânâ, *Mesnevi*, III, s. 14-19.
[330] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 627.
[331] Rükneddin Kılıç Arslan'ın eşidir. Bkz. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, s. 303.
[332] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 655.

nacak bir hali gerçekleşmiştir. Bu yüzden Çelebi'nin kalbi bu davranıştan incinmiştir. O gece sarığının kenarından bir peçe kadar yırtıp ona vermiştir. "Ölmek lazımdır" demiştir Çelebi. Bunun üzerine Avriya'nın kızı yalvarıp yakarmış, fakat çabaları boşa çıkmıştır. İkinci gece kadını şehit etmişlerdir. O gün Çelebi şu rubaiyi söyledi:

Üzüntü ve keder, onun yaşıyla sabır elinin

Yaptığı her gömleği yırttı.

Dün onun yüzü güzellikte ateşin şerefiydi,

Bugün ecel rüzgârı onu toprak yaptı.[333]

Kadınlar iffetine ve namusuna zarar getirecek hareketlerde bulundukları zaman bunun bedeli ölüm ile cezalandırılmak olduğu bu gibi örnekler ile karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2. Gayrı Meşru İlişkiler

Selçuklu Anadolu'sunda da ahlaka aykırı davranan kadınlar bulunmaktadır. Toplumda zinaya karşı sert bir tutum vardır. Bunu Eflaki'nin anlattığı şu olaydan anlayabiliriz; Kira Hatun vefat ettiğinde cenazesi taşınırken, cenaze birdenbire kendiliğinden yürümeye başlamıştır. Türbenin içine cesedi gömdükleri andaysa o nurlu türbenin içi beyaz bir nurla tamamen dolmuş; birçok kişinin akılları başlarından gitmiştir. O gece keşif sahibi bir aziz, Kira Hatun'u, ona cenazesinin neden durduğunu sordu. "*Dün bu kapıda zina suçlamasıyla bir kadın ve bir erkeği taşlamışlardı. Bana merhamet geldi, onları bu azaptan kurtarıp Rahman'ın rahmetine ulaştırdım. Cenazenin durmasının nedeni buydu*" diye buyurmuştur Kira Hatun.[334]

Mevlânâ, hanların içinde cariyeleri ile birlikte bulunan ahlaka aykırı davranan kadınların da hayatını değiştirmiştir. Buna misal bir olaydan söz edecek olursak; Vezir Ziyaeddin'in hanında Tavus adında harp çalan bir hanım vardır. Sesi güzel olan kadın, gönül kapıcı ve benzeri az bulunur bir kadındır. Saz çalmasındaki maharetinden ötürü bütün âşıklar ondan etkilenmektedir. Tesadüfen bir gün Mevlânâ o hana girip Tavus hanımın odasının karşısında oturmuştur. O sırada Çengi Tavus cilve yaparak Mevlânâ'nın huzuruna gelip baş koydu, sazını Mevlânâ'nın eteğine vurup onu kendi hücresine davet etti. Mevlânâ daveti kabul edip sabahın erken saatlerinden akşam na-

[333] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 671.
[334] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 579-580.

mazına kadar onun odasında namaz ve niyazla meşgul oldu. Sonrasında mübarek sarığından bir miktarı kesip Tavus hanıma verdi. Bu kadının bir de cariyeleri bulunmaktadır. Mevlânâ cariyelerine de kırmızı dinarlar bağışlayarak handan ayrılmıştır. Aynı gün sultanın hazinedarı Şerafettin, o hana uğramıştır. Tavus hanıma âşık olmuştur. Emin adamlar gönderip Tavus'u hamama gönderdi, sonra da onunla evlendi. Burada Tavus hanımı hamama göndermesi, o dönemde evlenilecek olan kadınların öncelikle hamama götürülüp bir kusuru var mı diye bakılması bakımından önemlidir. Tavus hanım başlık olarak elli bin dinar edip haddi hesabı olmayan hizmetlerde bulunmuştur. Zifaf gecesi ona "*Şimdiye kadar sende bu güzellik dilberlik yoktu. Bu günlerde seni zamanın Rabia'sı ve Züleyha'sı gibi görmemin sebebi nedir? Bundan önce olduğun gibi değil misin? Bu güzellik ve süs nereden geldi?*" diye sordu. Hanım Mevlânâ'nın kedisini şereflendirdiğini söyleyerek Mevlânâ'nın verip de başına bağladığı sarık parçasını göstermiştir. Hazinedar memnun olup Mevlânâ hazretlerine teşekkür sunmuş ve mürit olmuştur. Çengi Tavus Hatun bu olaydan sonra açık kerametler göstermeye, insanların içindekilerden haber vermeye başlamıştır. Hatun, bütün cariyelerini azat edip evlendirmiştir. Mevlânâ'nın uğradığı o mübarek han da Müslümanların hamamı olmuştur. Bu hamamın adı Nakaşlı Hamam'dır.[335] Bir diğer örnek teşkil edecek olaydan bahsetmek gerekirse, Yukarıda bahsedilen Tavus Hatun'un hikâyesi gibi Sahib Isfahanî'nin hanında çok güzel olduğu söylenen bir kadın ve onun yanında da çalışan birçok kız vardı. Bir gün Mevlânâ bu hanın önünden geçerken bu kadın handan çıkıp koşmuş, baş koyup Mevlânâ'nın ayaklarına kapanmıştır. Mevlânâ'ya yalvarıp yakarmıştır. Kadının etrafında bulunan kızlar da vefat etmiştir. O dönem devrin büyükleri, Mevlânâ'nın ahlaki kaidelere uymayan kadınlarla bu kadar yakınlaşmasını eleştirmiştir. Bu karşılık Mevlânâ "*Bu kadın olduğu gibi hakaret ediyor ve olduğu gibi, ikiyüzlülük göstermeden görünüyor. Eğer sen de erkeksen, onun gibi ol. İçin dışın bir olması için ikiyüzlülüğü ve iki renkliliği bırak. Eğer için dışın bir olmazsa işin bâtıldır, boştur*." demiştir. Sonunda bu güzel kadın, tövbe etmiş, emrinde bulunan kızları da serbest bırakmıştır. Mevlânâ'ya mürit olup çok hizmetlerde bulunmuştur.[336] Zina suçlamasıyla bir kadın ve erkeğin Çaşnigir kapısı denilen yerde taşlanarak öldürüldüğünden bahsedilir.[337] Mesnevi'de bir eşek ile cinsi münasebette bulunan hizmetçi kadın ve hanımının akıbeti ayrıntılı bir şekilde anlatılır.[338] Toplumda infiale sebep olan bir diğer davranış da tecavüze yeltenmek-

[335] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 315-316.
[336] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 431.
[337] Sedat Biçak, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, s. 87.
[338] Mevlânâ, *Mesnevi*, V, s. 110-117.

tir. Malatya'da Ermeni bir papaz nişanlı bir genç kızı kiliseye götürmüş ve ona tecavüz etmiş. Tecavüz ettikten sonra kızı bir yere gömmüş. Yapılan tahkikat sonrası suçunu itiraf etmek zorunda kalan papazın cezası; derisi yüzülmüş, azası kesilmiş ve cesedi yakılmıştır.[339]

2.2.3. Eğitim ve Öğretim Hayatı

Kız çocuklarına temek eğitim aileleri tarafından verilmektedir. İlmiye sınıfına mensup ailelerin kız çocuklarında eğitim faaliyetleri vardır. Akşehirli Nasreddin Hoca Mezarlığı'nda bulunan ve tahmini olarak 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Davud kızı Ayşe adlı bir hanıma ait mezar taşlarında yer alan kabartmada kadın başı sarıklı, rahle önüne oturmuş, kitap okur bir surette resmedilmiştir. Böylelikle ilmiye sınıfından bir aileye mensup bulunduğu, tahsil gördüğü ve ilimle meşgul olduğu anlatılmak istenmiştir.[340] Kadınların evlendikten sonra da dini eğitimlerine devam ettiği görülmektedir. Mevlânâ'nın öğrencilerinden olan Arif Çelebi'nin annesi olan Kirake Hatun'un, "Yeni gelin olmuştum muallimim de Mevlânâ hazretleri idi" demesinden bunu anlamaktayız.[341] Mevlânâ hazretleri, Fatıma Hatun'a daima yazmayı ve okumayı öğretirmiştir.[342]

2.2.4. Cariyeler

Toplumda cariyeler de evin hanımının yanında önemli bir konum arz etmektedir. Cariyelere verilen öneme örnek bir olay vermek gerekirse; Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun kendi cariyesini azarlamıştır. Mevlânâ birden bire kapıdan içeri girip "*Onu niçin dövüyor ve niçin incitiyorsun? Acaba o hanım, sen de cariye olsaydın ne yapardın? İster misin ki, bütün dünyada Tanrı'dan başka kimsenin kölesi ve cariyesi yoktur, diye bir fetva vereyim. Gerçekte onların hepsi bizim kardeşimiz ve hemşerimizdir. Çünkü hem Tanrı 'Tanrı sizi bir nefis gibi yarattı ve dünyaya getirdi' (Lokman, 31:28) buyurmuştur*" diyerek kızına bağırmıştır. Bunun üzerine kızı tövbe edip azarladığı cariyeyi azat etmiştir. Melike Hatun bu olaydan sonra hayatta bulunduğu sürece de köleleri ve cariyeleri incitmeyip Peygamberin sünnetine uymuştur.[343] Cariyeler genelde toplumda

[339] Sedat Biçak, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, s. 87.
[340] Sedat Biçak, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, s. 68.
[341] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 335.
[342] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 540-542.

[343] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 336.

varlıklı kişilerin evinde bulunmaktadır. Bu kişilerden biri olan Hoca Mecdeddin Meragî'nin de bir Rum cariyesi vardır. Mevlânâ hazretleri ona hep "Sıddıka" demiştir. O cariye de sık sık "*Yeşil nur gördüm; kırmızı nur gördüm; kara nur gördüm, falan meleği gördüm ve filan velinin, yok filan peygamberin nuru bana göründü*" diyerek kerametlerden bahsetmektedir. Mecdeddin Meragî de "*Yazıklar olsun! Evin cariyeleri gayb âleminin suretlerini görüyor da bir göremiyoruz*" diye cariyesini kıskanmaktadır. Bir gün kalkıp Mevlânâ bu durumdan bahsetmiştir. Mevlânâ da: "*Evet nur, gözlerin karası içindedir. O, gözlerin bazılarını güzellere seyre daldırır, bazılarını da evdeki maşuka götürünceye kadar ismet ve iffetle korurlar. Çünkü o, yolda dışarıdaki güzellerle meşgul olmayıp her birine bakarsa evdeki örtülü hanım efendisinin gözünden saklanır. Böylece Tanrı kime bir kapı açtı, tecelli etti ve gaypta olanı gösterdiyse, o bu hale tutundu ve saplanıp kaldı. "Benim şanım ne kadar büyüktür*" *ve daha başka sözler söyleyenlerin hali gibi. Bazısı da Tanrı'ya yakınlaşmak ve O'nu özel bir biçimde görmek iyiliğine kavuşmak için ne kadar çalışsa çabalasa ona hiçbir şey görünmez*." demiştir.[344]

Mevlânâ Mesnevi'sinde, dönemin sultanının sarayında bulunan bir cariyenin hastalanmasını bu hastalığın sebebinin de aşk acısı olduğunu anlatmaktadır. Âşık olan cariye adamla kavuşmak için yataklara düşmüştür. Telaşa kapılan sultan doktor çağırır, doktor ise tek devanın kadını aşkı ile kavuşturmak olduğunu söyler. Adam Semerkand'da bir kuyumcudur ve evli çocukları vardır. Sultan kuyumcu adamı altın ve paralar ile kandırarak yanına getirtir. Çoluğunu çocuğunu bırakarak sultanın yanına gelen tacir, cariye ile evlenir. Cariyenin altı ay kadar hevesini alıp iyileşmesinden sonra sultan doktordan taciri zehirlemesini emreder. Doktor kuyumcuya zehirli şerbeti içirir, kuyumcu hastalanır ve çirkinleşmeye başlar. Cariye adamdan tamamen soğumuştur. Adam vefat etmiştir.[345] Böylece evliliğin ve cariyenin aşkının dış görünüşündeki beğenme ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Yine Mesnevi'de geçen bir bilgiye göre sultanın sarayındaki kadınların cilveli olduğu, ama onunla ilişkide bulunma hakkının sadece sultana ait olduğunu aktarılmaktadır.[346]

[344] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 428.
[345] Mevlâna, *Mesnevi*, I, s. 14-22.
[346] Mevlâna, *Mesnevi*, I, s. 141.

2.2.5. Toplumda Kadının Yeri

Toplumda evlilik konusu işlenirken burada değinmemiz gereken bir diğer konu da Selçuklu toplumunda kadının yeri ve değeri, aile içerisinde anne oğul arasındaki ilişkiyi değerlendirmek gerekmektedir. Mevlânâ döneminde yaşamış bir adamın annesini öldürmesi halk tarafından kınanmıştır. Halkın aşırı tepki gösterip hesap sorması neticesinde, öldüren kişi annesini neden öldürdüğünü açıklamıştır. Annesinin toplumun ahlak kurallarına uymayan davranışlarda bulunduğunu, her gün farklı bir erkekle ilişkide bulunduğunu itiraf ederek onu bu sebepten ötürü öldürdüğünü anlatmıştır.[347] Yine bu olaya benzer kadınların toplum içerisinde ahlakının bozuk olduğunu gösteren bir olayı daha örnek göstermek gerekirse, sultanın Delkak adında bir maskarası vardır. Delkak, Seyyid ile konuşurken Seyyid'in neden kötü bir kadını kendine eş aldın hemencecik söyleseydin sana namuslu bir kız alırdık demesi üzerine Dekak "*Dokuz tane namuslu, temiz kadın aldım, hepsi kötü kadın oldu. Derdimden eridim, bittim. Bunun üzerine bu hiçbir işe yaramaz kötü kadını aldım. Görelim, bakalım, bunun sonu ne olacak*?" demiştir.[348] Selçuklu toplumunda kadının değerini anlatan önemli bir söz Mesnevi'de geçmektedir. Sokakta ulu bir veliyi deli zanneden adam onunla dalga geçmek için o sokakta oturan kadınlardan birini almak istediğini hangisinin ona layık olduğunu sormuştur. Veli ise şöyle der; "*Dünyada üç türlü kadın vardır. İkisi zahmet ve minnetten ibarettir, biri daima hazinedir. Onu alırsan tamamıyla senin olur. İkincisinin yarısı senin olur, yarısı senden ayrı kalır. Üçüncüsü ise hiç sana mal olmaz. Bunu duydun ya. Hadi şimdi yürü, ben gidiyorum. Sen de durmada da atım seni tepelemesin. Yoksa bir düştün mü, bir daha kalkamazsın*" Şeyh sopasını sürüp çocukların arasına katılır. Genç adam veliye tekrar seslenip bu üç çeşit kadının kimler olduğunu sorar. Şeyh yine onun yanına at sürüp der ki; "*Bakir, tamamıyla sana mal olur, gamdan kurtulursun. Yarısı senin olan da duldur. Fakat hiçbir suretle sana mal olmayan, evladı olan kadındır. İlk kocasından evladı olursa sevgisi de, bütün hatıraları da oraya gider*"[349]

Yaşı ilerlemiş erkeklerin genç kadınlar ile evlenerek çiftlerin arasında yaş farkının fazla olduğu görülmektedir.[350] Karı koca arasındaki üsluba değinmek gerekirse, medresede hoca olan bir adam vardır bu hocanın dersinden tüm öğrenciler korkar ve dersine girmek istemezler. Bunun için hocaya oyun oynayıp onun hasta olduğunu söy-

[347] Mevlânâ, *Mesnevi*, II, s. 71-72.
[348] Mevlânâ, *Mesnevi*, II, s. 217.
[349] Mevlânâ, *Mesnevi*, II, s. 224-225.
[350] Mevlânâ, *Mesnevi*, III, s. 129.

lemişlerdir. Hoca da telaşlı bir şekilde eve gelip karısına kendisinin hasta olduğunu onun hastalığını fark etmediği için kızmıştır. Kadın kocasına "*A hocam, senin bir şeyin yok. Bu endişen manasız ve saçma bir vehimden ibaret*" demişse de adam kadına inanmayıp "*Zaten daima bana buğuz etmede, daima bana kin gütmede, benimle inat edip durmadasın sen. Yatağı yay, yorganı getir, ben yatayım hele başım ağırlaştı*" demiştir.[351] Hoca öğrencilerinin söylediği söze inanıp karısına itibar etmemiştir.

Evliliklerde soy sop kavramı da önemlidir. Gelin alınacak kızın iyi bir soydan olması ehemmiyet taşımaktadır. Padişah temiz ve riyasız soydan gelen bir kız ile oğlunu nikâhlamak istemiştir fakat kızın maddi durumu çeyizini hazırlamaya elverişli değildir. Padişahın eşi buna karşı çıkarak "*Nerde onda çeyiz olarak verecek şehir ve kaleler yahut saçı*[352] *olarak saçacak inciler, paralar, pullar*" demiştir. Burada da evelenecek kızın çeyizinin hazır ve çok olmasının gerekliliğini görmekteyiz. Padişah kızın önemli olan iyi huyu ve temiz soydan gelmesidir diyerek kızı şehzade ile nikâhlamıştır.[353] Fakat bir süre sonra şehzadeye ihtiyar bir büyücü âşık olmuştur. Şehzadeyi büyü ile kendine âşık etmiştir. Şehzadenin babası oğlunun o büyücünün elinden kurtulması için çok dua etmiş ve duaları kabul olmuştur. Şehzade düştüğü gafletten uyanarak babasının ayağına gelip af dilemiş. Padişah sevincinden şenlikler düzenledi. Daha sonra oğluna şanlı bir düğün yapmıştır. Koca karı büyücü de kederinden ölmüştür. Düğünden sonra gelini gören damat, gelinin güzelliğinden etkilenerek heyecana kapılıp bayılmıştır.[354]

2.2.6. Evlilik Öncesi Hazırlıklar

Anadolu Selçuklu toplumunda çeyiz oldukça önemlidir. Çeyizi olmayan kız evlenememektedir. Çeyiz ile ilgili geçen olaylardan biri; Mevlânâ'nın kerametlerinden olan timsahla olan konuşması aktarılmaktadır. Hayvan Mevlânâ'ya baş koydu ve Kira Hatun'a çok parlak, delinmemiş birkaç dizi inci verip gitmiştir. Kira Hatun da bu incileri kızı Melike Hatun'a hediye etmiştir. Bu incileri Melike Hatun'un çeyizi arasına koymuşlardır.[355] Çeyiz evlenilecek kızlar açısından büyük bir öneme sahiptir. Çeyizi yapmak ise maddi anlamda güç gerektiriyordu. Şeyh Selahaddin'in Hediye adında bir kızı vardır. Bu kızı kocaya vermek istedikleri zaman, Şeyh Selahaddin'in kız çocuğuna ve-

[351] Mevlânâ, *Mesnevi*, III, s. 147,148.
[352] Eski Türk geleneklerinden biri olup Orta Asya Türklerinde saçuv olarak bilinmektedir. Bkz. Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 267.
[353] Mevlânâ, *Mesnevi*, IV, s. 266.
[354] Mevlânâ, *Mesnevi*, IV, s. 266-270.
[355] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 462, 453.

rilmesi adet olan çeyiz namına hiçbir şeyi yoktur. Hediye Hatun Mevlânâ'nın harem dairesinde yaşamaktadır. Büyüyüp de buluğa erişince Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ile Çelebi Hüsameddin onu kâtiplerin sultanı hattat Mevlânâ Nizamettin'e vermek istemişlerdir. Fakat kızın çeyizi ve bir serveti olmaması evliliğin gerçekleşmemesinde bir engel oluşturmaktadır. Bu durumu Mevlânâ'ya arz ettiler. Mevlânâ, Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun'u çağırtmıştır. Bu Usta Hatun bilgili bir üstat, sultanların kızlarının hocası ve veliyyedir. Mevlânâ Usta Hatun'a "*Kızım Gürcü Hatun'a git, benden selam söyle ve Hediye Hatun'un bu halini anlat ona yardım etsin. Emirlerin hatunları ve kendi kızları gayret etsinler, ona çeyiz hazırlasınlar. Her biri bu Hediye Hatun'a bir hediye versin ve böylece Şeyh Selahaddin'in inayetine mazhar olsunlar. O sultanın himmeti de onların dinlerinin ve dünyalarının koruyucusu olsun*" diye emir vermiştir. Bunun üzerine Usta Hatun saya gitmiştir. Bütün kerem sahibi kadınlar bu isteğe saygıyla baş koydular. Mevlânâ'nın bir iltifatına nail olmak ve böyle hayra vesile olmak istediler. Cihan'ın melikesi Gürcü Hatun hemen kendi hazinedarına emir vermiştir. Birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırlatmıştır. Yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlık, altın işlemeli külah ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler vs topladılar. Kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini tepsi, kazan, bakır ve çini kaseler, havanlar, şamdanlardan oluşan tam bir mutfak takımı hazırladılar ve herkes derecesine göre bir şey vererek tam bir çeyiz toplamışlardır. Hepsini Usta Hatun'a teslim ettiler ve sonra sultanın katırlarına yükleyerek Mevlânâ'nın medresesine getirmişlerdir. Söylenir ki, sadece yetmiş bin dirhem-i sultanî kıymetinde altın eşya vardır. Mevlânâ gelen çeyizlere çok sevinmiştir. Şeyh Selâhattin'in gönlü de bundan son derece hoş olmuş ve hediyeleri verenlere dualarda bulunmuştur. Mevlânâ hazretleri çeyizi ikiye bölmelerini, yarısını Arif Çelebi'nin annesi Fatıma Hatun'a, yarısını da Hediye Hatun'a vermelerini emretmiştir. Çeyizleri hazırladılar ve Hediye Hatun'u Nizameddin Hattat'a nikâhlamışlardır. O gün büyük bir düğün olmuştur. Konya halkı bile bu düğünü unutmayıp dilden dile anlatmışlardır. Mevlânâ düğün günü şu gazeli söylemiştir:

Bu düğün bize kutlu ve mutlu olsun.

Bu zevç ile zevce daima

Süt ile şeker, şarap ve helva gibi

Birbiriyle hoş kaynaşsınlar.

Bizim için bu evleneme hem yaprağından,

Hem yemişinden bizi faydalandıran hurma ağacı gibidir.

Bu evlenme bugün ve yarın cennet hurileri gibi

Ebediyen saadet yüzü göstersin.

Bu evlenme hem bu dünya hem de öteki dünyada

Tanrı'nın bir rahmet belirtisi ve devlet tevkisi olsun.

Bu evlenme ay ve yeşil gökler gibi iyi olsun.

Sustum, çünkü bunun vasfı söze sığmaz.

Çünkü bu düğünün sevinci bizim ruhumuza sinmiştir. [356]

Düğün yapmak çoğu zaman insanları ekonomik anlamda sıkıntıya sokmuştur. Zamanın birinde bir adam düğün yapmış ve maddi olarak sıkıntıya düşmüştür. Onun bu hali Melânâ hazretlerine malum olmuştur. Mevlânâ da kendi haremine giderek eşi olan Kira Hatun'dan altı Mısır dinarı borç almış ve bu adamı utandırmadan ona vermiştir.[357]

Şeyh Selâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun'un üç akıllı ve kuvvetli çocuğu olmuştur. Bunlardan biri Celâleddin Emîr Ârif Çelebi, diğer iki kızdan büyüğünün adı Mutahhare Hatun, küçüğünün ise Şeref Hatun'dur. Mevlânâ bu iki kızdan birine Âbide, diğerine Ârife adını vermiştir. Bunların her ikisi de keramet ve velilik sahibidir. Rum ülkeleri kadınları bu iki kıza mürid olmuşlardır. [358]

Ârif Çelebi büyüdükten sonra Sultan Veled onu evlendirmek istemiş fakat Arif Çelebi bu fikre sıcak bakmadığını söylemektedir.[359] Fakat bir sabah Mevlânâ Ârif Çelebi'ye "Sana müjde olsun, gayb âleminden gerçekleşen bu işarete göre senin iki çocuğun olacak. (Bunun için) benim sözümü kabul edip evlenmeye razı olsun" demiştir. Bunun üzerine Ârif Çelebi hemen evlenmiştir. Çelebi'nin bu evlilikten iki çocuk olmuştur. Geleneklere göre doğan çocuğun ismini hanenin büyükleri koymaktadır. Sultan Veled büyük çocuğa Emîr Âlim, küçüğüne de Emîr Âdil adını; büyüğüne Bahâeddin, Emîr Âdil'e de Muzaffereddin lakabını vermiştir.[360] Burada görüldüğü gibi bazı evliliklere ise kutsiyet atfedilmiştir.

---

[356] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 545-547.
[357] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 293-294.
[358] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 721.
[359] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 624.
[360] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 325.

Hüsameddin Çelebi'nin eşi vefat ettikten iki yıl sonra, Çelebi tekrar evlenmek istemiştir. Bunun için şeyhi Mevlânâ'dan onu evlendirmesini istemiştir.[361] Buradan anlaşıldığına göre insanlar, evlilik için saygıdeğer gördükleri kişilerin fikirlerine danışıp onlardan vesile olmalarını istemektedirler.

[361] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 558.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELÇUKLU TOPLUMUNDA EVLİLİK ÂDETLERİ

Evlenme, Uygurlar zamanında 'kavuşmak' anlamında, Anadolu'da ise 'duman kurma' demektir. Ocak ise ev ve yuvanın sembolüdür.[362] Koca evine gelen kız artık kocasına ve kocasının ailesine bağlanmıştır.[363] Eski Türkler, kadının koca evindeki bağı gevşemesin diye annesinin evine çok giden gelinlere 'misafir gibi' denmişlerdir.[364]

3.1. Eş Seçimi

Eski Türk geleneklerinde kız ile erkek anlaşmış olsalar bile kız ve oğlan aileleri aracıların yardımını istemişlerdir. Evlenme antlaşmasının olması için büyüklerin bir araya gelmesi gerekmektedir.[365] Ortaçağ İslam dünyasında evlilik genellikle siyasî ilişkileri geliştirmek için yapılırdı. Ancak bu durumun dışında yapılan evlilikler de görülmektedir. Bu örnek olarak, Sultan II. Kılıç Arslan'ın kızı olan Selçuka Hatun Mekke'yi ziyaret için giderken Bağdat'a uğradığı sırada Halife Nasır'a hatunun güzelliğinden bahsedilmiştir. Halife, Selçuka Hatun ile evlenmek istemiş fakat evli olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Daha sonra Selçuka Hatun'un eşi Nureddin Muhammed vefat edince sultan halife ile evlenmiştir.[366] Halife'nin, güzelliği için Selçuka Hatun ile evlenmek istemesi siyasî olarak yapılan evliliklerin dışında durum ihtiva etmiştir.

Genellikle siyasî konumundan dolayı eşini seçen sultanlar dışında evleneceği kişinin dış görünüşünden etkilenerek o kişi ile evlenmek isteyen sultanlar, kraliçeler, hatunlar olabilmektedir. Gürcü Kraliçesi Thamara'nın II. Kılıç Arslan'ın oğlu Rükneddin

[362] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 253.
[363] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 112-122.
[364] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 254.
[365] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 255.
[366] Gregory Ebu'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 519; İbn Saî, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyetlerine Dair Çeviriler I*, Abdulhalik Bakır, s. 251-253.

Süleyman Şah'ı ressamların çizdiği resimlerden beğenerek onunla evlenmek istemesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. II. Kılıç Arslan'a mektup yazarak Rükneddin Süleyman Şah ile nikâh akdetmek istediğini söylemiştir. Fakat II. Kılıç Arslan'ın oğlu bu duruma şiddetle karşı çıkmış ve evlilik gerçekleşmemiştir.[367]

Siyasî evliliklerde eş seçimine örnek olarak I. İzzeddin Keykavus'un amcası Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun ile evlenmesi gösterilebilir. I. İzzeddin Keykavus eş seçimi yaparken devlet büyüklerine danışmış bunun sonucu Behramşah'ın kızı ile evlenmeye karar vermiştir.[368]

I. Alaeddin Keykubad yaklaşan Moğol tehlikesine karşı Eyyûbiler ile ilişkileri düzelterek Moğollara karşı güç kazanmak için Melik Adil'in kızı ile evlenme düşüncesini Hokkabazoğlu Naib Seyfeddin'e açmıştır. Seyfeddin de sultanın bu düşüncesini desteklemiştir. Kıymetli eşyalardan, taçlardan, paralardan yeteri kadar alıp Şam'a doğru yola çıkmış fakat yolda hastalanarak vefat etmiştir. Kız isteme görevini tamamlamak için göreve Emir Şemseddin Altunaba göreve devam etmiştir.[369]

Eş Seçimi her zaman erkek tarafından değil kız tarafından da yapıldığını kaynaklardan öğreniyoruz. Gürcü Kraliçesi Rosudan kızı Thamara'yı I. Alaeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlendirmek istemiş ve I. Alaeddin'e, kendi ülkelerinin yakılıp yıkılmaması, huzurun sağlanması için bu evliliğin yapılması gerektiğini bildiren bir mektup yazmıştır. Sultan ise bu teklifi kabul etmiş. II. Gıyaseddin tahta geçince de Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamara ile evlenmiştir.[370]

Eş seçiminde evlenilecek kişinin soyunun sopunun iyi bir aileden gelmesi, iyi huylu olması gerektiği Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde belirtilmiştir.[371] Moğollarda eş seçimi de Anadolu Selçuklu hükümdarlarının çoğunda olduğu gibi siyasî sebeplerden kaynaklanmaktadır. Hülagü, Bizans imparatorunun kızını almak için elçi göndermiştir. Elçi kız ile yolda geliyorken Hülagü'nün ölüm haberini almıştır. Fakat kız, İstanbul'a dönmeyerek Abaka'nın yanına gitmiş ve ona zevce olmuştur.[372]

---

[367] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 278. Gürcü kaynaklarında bu durum farklı şekilde anlatılmıştır. Gürcü kaynaklarında Süleyman Şah'ın Thamara'ya aşık olduğunu ve evlenme talebinin Süleyman Şah'tan geldiğini, Kraliçenin nikah için öne sürdüğü din değiştirme hadisesini bile kabul ettiği şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bkz. S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 82.
[368] İbn Bîbî, I, s. 192-193.
[369] İbn Bîbî, I, s. 310-311.
[370] İbn Bîbî, I, s. 143-144.
[371] Mevlânâ, *Mesnevi*, IV, s. 266.
[372] Ebul Ferec, İbnülibri, *Tarihi Muhtasarüddüvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, s. 47.

3.2. Nişan

Nişan,[373] bir kızla evlenme niyeti olan erkeğin, bunu belgelemek üzere vermiş olduğu yüzük, işaret ve adaylık göstergesidir. Evlilik öncesi yapılan törenlerden olan nişan, kaynaklarda karşımıza anlaşma neticesi olarak da çıkmaktadır. Nişan, evlenmeleri câiz olan iki kişinin birbiriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaat etmesidir.[374] Nişan, Eski Türk geleneklerinden beri devam eden, evlenmek için bir vaattir. Dede Korkut'ta Bey Berek, nişanlısı Banu Çiçek'e bir yüzük takmıştır. Nişan yüzüğü kutlu sayılmaktadır. Dede Korkut'ta nişan törenine aynı zamanda küçük düğün de denilmiştir.[375]

Anadolu Selçuklu dönemine geldiğimizde ise, II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun ile evlenmek isteyen Halife Nasır, sarayın ihtiyar kadınlarını Selçuka Hatunla nişanlanmak üzere hatuna gönderdiği görülür.[376] II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamara ile nişanlı olduklarını, II. Gıyaseddin tahta geçince de evlendikleri bilinmektedir.[377]

3.3. Çeyiz

Çeyiz, baba malından kıza düşen paydır. Eski Türk geleneklerinde kız, çeyiz payını alıp gittikten sonra baba evinde miras hakkı bulunmamaktadır. Gelin giden kızın çeyizine sep denilmektedir.[378]

Selçuklular zamanında Anadolu'da evlilik âdetlerinin içinde yer alan çeyiz, bugün olduğu gibi o dönemde de önemli bir gelenekti. Bu konuda Selçuklu Anadolu'sunda ilk kayıtlar II. Kılıç Arslan'ın İzzeddin Saltuk'un kızı ile evlilik girişiminde karşımıza çıkmaktadır. Kaynaklar, çeyizde nelerin olduğunu söylemeseler de gelin alayının içerisinde çeyizin olduğunu bilmekteyiz. Ayrıca buradan da anlaşılıyor ki çeyiz, muhtemelen şatafatlı bir alay ile baba evinden gelinin yeni evine taşınmaktaydı. [379]

Anadolu Selçuklularında çeyiz olarak şehir ve kalelerin verildiği kaynaklara yansımıştır. Örneğin, II. Kılıç Arslan, kızı Selçuka Hatun'un Artuklu emiri Nureddin

[373] Mehmet Kanar, "Nişan", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 2003, s. 1160; İsmail Parlatır, "Nişan", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* s. 1301.
[374] H. İbrahim Acar, "Nişan", *DİA*, XXXIII, (2007), s. 152-154.
[375] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 266-267.
[376] Gregory Ebu'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 519.
[377] İbn Bîbî, I, s. 423.
[378] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 263-264.
[379] İ. Akkoca, *Sultan I. Alâeddîn Keykubâd Zamanında Türkiye Selçuklu-Harzemşahlar Devleti İlişkileri*, s. 12.

Muhammed ile evlenmesi üzerine emire Malatya ve civarındaki kaleleri çeyiz olarak vermiştir.[380] Daha sonra Selçuka Hatun ile Nureddin Muhammed'in arasının bozulması üzerine II. Kılıç Arslan kızının çeyizi olan Malatya ve civarındaki kaleleri damadından geri istemiştir.[381] Çeyiz olarak verilen yerler aslında siyasî olarak güç teşkil etmektedir.

I. İzzeddin Keykubad ile Behramşah'ın kızı Selçuk Hatunun evliliğinde çeyizinin içerisinde neler olduğu dönemin kaynağı İbn Bîbî'nin eserinde geniş yer tutmuştur. Behramşah'ın çeyiz hazırlığı için üç ay müsaade istemiştir. Üç ay içerisinden çeyizi hazırlanan hatunun çeyizinde; kumaşlar, kıymetli taşlardan oluşan halhallar, mücevherlerle süsleme, mücevher işlemeli başörtüler, yüzükler, küpeler, sırmalı elbiseler, altın ve gümüş kaplar, kıymetli kitaplar, Hoten ve Çin kokuları, erkek ve kadın köleler, altın nallı katırlar bulunmaktadır.[382]

I. Alaeddin Keykubad'ın kızı Melike Hatun ile Dayfe'nin torunu en-Nâsır'ın nikâhından Dımaşk'a gelen Melike Hatun'un çeyizinin çok fazla olduğunu söylenmektedir. Hizmetinde beş yüz atlının ve Subaşının olduğu belirtilmektedir. [383]

Karamanoğlu Mehmet Bey, IV. Kılıç Arslan'ın Gazalya Hatundan olma kızını Siyavuş ile evlendirmek istemiştir. Gazalya Hatun çeyiz için dört ay müsaade istemiştir. Fakat Siyavuş'un tahttan indirilmesi sonucu evlilik gerçekleşmemiştir.[384] Çeyizin evlilikte ne kadar önemli olduğunu, çeyiz olmadan evlilik olayının gerçekleşmediğini görmekteyiz.

Abaka Han, IV. Kılıç Arslan'ın Fatma Hatun'dan olan kızı Selçukî Hatun'u oğlu Argun ile evlendirmek istemiştir. Evliliğin gerçekleşmesi için Selçukî Hatun'un çeyizinin tamamlanması gerekmektedir. Bu iş için Kemaleddin İbn Rahat görevlendirilmiştir. Çeyiz hazırlıkları için önemli kişilerin görevlendirildiğini de görmekteyiz.[385]

Anadolu Selçuklu Döneminde halkın çeyiz algısına baktığımız zaman çeyizi olmayan kız evlenememektedir. Şeyh Selahaddin'in Hediye adında bir kızı vardır. Şeyh Selahaddin kızını evlendirmek istemiş fakat çeyizi olmadığı için evlendirememiştir. Aynı zaman Hediye Hatun Mevlânâ'nın hareminde yaşamaktadır. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ile Çelebi Hüsameddin onu Hattat Mevlânâ Nizameddin'e vermek istemişlerdir. Kızın çeyizinin olmadığı için durumu Mevlânâ'ya arz ettiler. Mevlânâ da Usta

[380] Z. Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 248.
[381] R. Ataoğlu, "Artuklu-Eyyûbi İlişkileri", s. 209.
[382] İbn Bîbî, I, s. 194-195.
[383] T. Yürekli , "Eyyubi Ailesi Kadınları" s. 335.
[384] C. Artuk, "III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", s. 294.
[385] İbn Bîbî, II, s. 179, 183.

Hatun'u yanına çağırmıştır. Bu hatun sultanların kızlarının hocasıdır. Hatunu, Gürcü Hatun'a göndererek çeyiz için yardım etmesini istemiştir. Gürcü Hatun Mevlânâ'nın müridelerinden olduğu için cömert davranmıştır. Yardım olarak gönderilen çeyizin içinde; birkaç takım elbise, her cinsten bir kat çamaşır, yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli inci, yüzük, gerdanlık, nefis yüz örtüleri, altın işlemeli külah, kıymetli bilezikler, halılar, seccadeler, sini tepsi, kazan, bakır, çini kaseler, havanlar, şamdanlar, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri bulunmaktadır. Mevlânâ çeyizi ikiye bölmelerini söylemiştir. Yarısı Arif Çelebi'nin annesi Fatma Hatun'a, yarısı da Hediye Hatun'a verilmiştir. Böylece çeyizi hazırladılar ve Hediye Hatun'u Hattat Nizameddin ile nikâhlamışlardır.[386]

Daha önce evlilik için çeyizin olmazsa olmaz bir âdet olduğunu belirtmiştik. Fakat bunun aksine çeyizin önemli olmadığı durumlar da görülmektedir. Buna örnek olarak; Dönemin padişahı temiz bir soydan gelen kız ile oğlunu nikâhlamak istemektedir. Ama kızın maddi durumu olmadığı için çeyizi yoktur. Padişahın eşi bu duruma karşı çıkarak evlenmelerini istemese de padişah, önemli olanın kızın iyi huylu, temiz bir soydan gelmesi olduğunu söyleyerek oğlunu bu kız ile evlendirmiştir.[387]

3.4. Kalın

Kalın, kız ailesine verilen, aile malıdır. Kalın, Türk aile hukukunun temelini teşkil etmektedir. Ödenen kalında, oğlan ailesindeki, bir payı ve miras hakkı vardır. Kalını verilen gelin, erkek ailesinin bir üyesi olmuş demektir. Bu da gelin ve çocuklarının miras hakkını doğurmuştur. Bundan dolayı büyük kardeş ölünce karısı, küçük kardeşe düşmektedir. Kalının kıza verilmesinin arka planında ailenin bölünmez kutsallığı, aledeki ekonomik ve politik nedenler yatmaktadır.[388] Eski Türk geleneklerine baktığımız zaman hiç evlenmemiş olan kızları sadece kalın veren alabilirdi. Para ile alınabilen şey cariye yahut kadındır.[389] Kalın, babanın oğullarına verdiği evlenme payıdır. Bu başlık ile karıştırılmamalıdır. Başlık evlenme sırasında kız ailesine verilen bir hediyedir. Baba malından kızlara da pay düşmektedir ki bunun adına çeyiz denilmektedir. Oğul, babadan kalın hakkı isteyebilir. Anadolu'ya gelindiğinde ise kalın, kız ailesine verilen süt hakkı haline dönüşmüştür. Kalının miktarının fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Böylelikle belli bir ölçüde boşanmaları da önlediği görülmektedir. Az önce bahsedildiği gibi

[386] Eflâkî, *Arfilerin Menkıbeleri*, s. 545-547.
[387] Mevlânâ, *Mesnevi*, IV, s. 266.
[388] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 256-258.
[389] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 251.

kalın oğlan tarafının malı ve sermayesidir. Oğlan kadını boşadığında vermiş olduğu kalın kadında kalmaktadır. Böyle bir zarara erkek tarafı hoş bakmaz.[390] Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan, kendi eşinin o öldükten sonra bir Selçuklu prensi ile evlendirilmesi için gösterdiği istek, devletin ve malın bölünmemesi içindir.[391] Anadolu Selçuklu sultanlarından I. İzzeddin Keykavus, Fahreddin Behramşah'ın kızı olan Selçuk Hatun'un evliliklerinde sultanın kız isteme töreninde Behramşah'a 100 bin dinar başlık olarak kalın vermeyi kabul ettiği bilinmektedir.[392]

Çeyiz kavramının geçtiği hadiselerden biri de, Mevlânâ'nın kerametleri anlatılırken timsahla konuşmasından bahsedilmiştir. Timsah, Kira Hatun'a birkaç dizi inci vermiş, Kira Hatun da bunu kızı Melike Hatun'un çeyizleri arasına koymuştur.[393]

3.5. Mehir

Mehir/Mehr/Mihr,[394] Dini nikâh esnasında belirlenen ve erkek tarafından kadına verilmesi gereken mal yahut para, nikâh bedelidir.

İslamî gelenekte evlilik âdetleri arasında yer alan mehir tabii olarak Selçuklu Anadolu'sunda da görülmektedir. II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kayser Şah, Eyyübîlerden Melik Âdil'in kızıyla evlenmek için yüz bin dinar mehir vermiştir.[395]

I. İzzeddin Keykavus ile Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun'un düğünlerinden sonra sultanın mehir verdiği bilgisine rastlamaktayız. Behramşah'a gönderilen mehrin içinde altın gümüş mücevher işlemeli ev aletleri, renkli elbiseler vardır. Behramşah, mehri aldıktan sonra kızını ve çeyizini sultana heyet ile birlikte göndermiştir. [396]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Dayfe Hatun'un torunu Gaziye Hatun'un nikâh akdi, elli bin mehir karşılığında yapılmıştır. Bu evlilik daha çok siyasî sebepler ile yapılmış olup Halep hükümdarı Selçuklu tabiiyetini kabul etmiştir.[397]

---

390 Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 258-263.
391 Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 258.
392 İbn Bîbî, I, s. 196.
393 Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 462, 453.
394 İlhan Ayverdi, "Mehir", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1983; İsmail Parlatır, "mehir", *Osmanlı Türkçesi* Sözlüğü, s. 1041.
395 M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 345.
396 İbn Bîbî, I, s. 196-200.
397 T. Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları", s. 334.

3.6. Nikâh

Nikâh,[398] bir kadınla bir erkeğin kanun nazarında karı koca sayılmalarını sağlayan işlemdir.

II. Kılıç Arslan, İzzeddin Saltuk'un kızı ile evlenmek istemiş ve aralarında nikâh kıyılmıştır. Ancak daha önce de anlattığımız üzere Yağıbasan'ın düğün alayına baskın yapması üzerine bu evlilik tamamlanamamıştır.[399]

Selçuklu Anadolu'sunda düğün törenlerinden önce nikâh akdinin yapıldığı bilinmektedir. II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun, Artuklu emiri Nureddin Muhammed ile evlenirken önce nikâh töreni gerçekleşmiş ve daha sonra düğün yapılmıştır.

Nikâh işleminin yapılması için kızın çeyizinin hazır olması gerekmektedir. I. İzzeddin Keykavus ile Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun'un evliliği esnasında, Behramşah kızının çeyizinin hazırlanması için üç ay süre istemiştir. Çeyiz hazırlandıktan sonra nikâh işlemleri için hediyeler ile birlikte Kadı Şerafeddin'i İzzeddin Keykavus'un yanına Sivas'a göndermiştir. Nikâh işlemi için Sultan ziyafet hazırlatmıştır. Mükemmel bir sofra ve çeşitli içecekler yenilip içilmiştir. Sofra, devlet büyükleri, milletin ileri gelenleri, din adamları ve İslam kadılarından oluşmaktadır. Sultan faziletli bu kişilere rütbelerine göre tabaklarına altın ve gümüş koymuştur.[400] Ertesi gün toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda ikram sunulduktan sonra, İmam-Kadı Humam Sadreddin Lahaveri, Halife Me'mun'un okuduğu hutbeyi yüzünü hareme çevirerek okumuş; "'İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendiririn. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir." Peygamberi öven sözler söylemiştir. Sultan İzzeddin, Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun'u eş olarak istemiş, yarısı peşin olmak üzere yüz bin kırmızı dinar başlık vermeyi kabul etmiştir. Daha sonra nikâh töreninin olduğu yere altın ve mücevherler dökülmüştür. Halka ziyafetler verilmiştir. Sultan I. İzzeddin Keykavus, Kadı Şerafeddin'e altın, hil'at, çok miktarda elbise, sıkı bağlanmış, at ve katırla birlikte, erkek ve kadın köle göndermiştir. [401] Nikâhı kıyan kadı ve elçiye sultan tarafından çeşitli hediyeler verildiğini görmekteyiz.

---

[398] İlhan Ayverdi, "Nikâh", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* s. 2349.
[399] O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 227.
[400] İbn Bîbî, I, s. 195.
[401] İbn Bîbî, I, s. 196-197.

I. Alaeddin Keykubad ile Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'un nikâh merasimleri esnasında şeker dağıtılmıştır. Bazı geleneklerin geçmişten günümüze devam ettiği görülmektedir. Günümüzde de şeker dağıtma geleneğini devam etmektedir.[402]

I. Alaeddin Keykubad'ın kızı Melike Hatun ile Dayfe'nin torunu en-Nâsır'ın nikâhlanması, dönemin sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev'in kararı ile olmuştur. II. Gıyaseddin Keyhusrev, nikâh esnasında emir Kemâleddin Kamyar'ı kendi adına kız kardeşi Melike Hatun'un vekili olarak atadı. İbnü'l Adîm ve Kemâleddin 50 bin sultan altını değerindeki cihaz karşılığında nikâhlarını kıymışlardır. Nikâh kıyıldıktan sonra, İbnü'l Adîm -Nâsır adına Halep'ten getirdiği bin altını saçmıştır. Sultan'ın sarayında dirhemler, elbiseler, şekerler saçılmıştır. İbnü'l Adîm nikâh ile bilgi vermek için Halep'e Nâsır'ın yanına dönmüştür.[403] Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in Fatma Hatunla evliliği öncesinde nikâhlandıkları bilinmektedir.[404]

3.7. Düğün

Düğün Türklerde toydur. Düğün, kız tarafında başlar erkek tarafında biter. Düğünde açları doyurma anlayışı tüm Türk devletlerinde ortaktır. Yarışlar, güreş gibi şenlikler düğünlerde görülmektedir.[405]

Düğün Anadolu toplumunda merasim şeklinde kalabalık bir şekilde yapılmaktadır. II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun ile Artuklu emiri Nureddin Muhammed arasında yapılan nikâh akdinden sonra Türk geleneklerine göre düğün yapılmıştır. [406]

I. İzzeddin Keykavus ve Behramşah'ın kızı Selçuka Hatun'un düğün hadisesi şu şekilde gerçekleşmiştir; Hatun çeyizi ile birlikte sultanın yanına geldikten sonra gerdeğe girmişlerdir. Gerdek gecesi ve devamında eğlenceler bir hafta boyunca sürmüştür. Emir meclisi Mübarizeddin Behramşah'a gelini getiren Kadı Şerafeddin ve Erzincan beylerine hil'atlerle birlikte çeşitli hediyeler vermiştir. Mübarizeddin Behramşah, sultanın verdiği hediyelerden 500 hil'at, 700.000 dinar, 10 baş at ve 100 baş deveyi Kafı Şerafeddin'e teslim etmiştir. Kadı da verilen bu hediyeleri adamları arasında dağıtmıştır. Sultan, devlet erkânı ve beyler daha sonra top ve çevgan oynamışlardır.[407]

---

[402] İbn Bîbî, I, s. 311.
[403] İbnü'l-Adîm, *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halab Selçuklularla ilgili Haltercümeleri*, s. 5-6.
[404] Eflâkî, *Arfilerin Menkıbeleri*, s. 359,-340.
[405] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s.269.
[406] Z. Kitapçı, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, s. 248.
[407] İbn Bîbî, I, s. 197-200; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 344-345.

I. Alaeddin Keykubad ile Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'un düğünleri eğlence ile geçmiştir. Şam ve Rum emirler eğlence düzenlemişlerdir. Şam emirlerinin geleneklerine göre altın ve gümüşten yapılma yedi köşk katırlara yerleştirilmiş, Mısır, Şam, Musul, Rum diyarından oyuncular, hokkabazlar, kavalcılar düğüne katılmıştır. Harput Meliki Nizameddin Ebu Bekir sultanın sağdıcı olmuştur. Sağdıç olan kişi yani Harput meliki düğün töreninde dinar ve dirhem saçarak cömertliğini göstermiştir. Bir hafta boyunca düğün devam etmiştir. Bir haftanın sonunda gelim mavi renkli çadıra girerek sultan ile kavuşmuştur. Gerdek gecesinden sonra sultan görevlilere hediyeler bağışlamıştır.[408]

I. Alaeddin Keykubad'ın kızı Melike Hatun ile Dayfe'nin torunu en- Nâsır'ın düğünlerinin çok ihtişamlı olduğu, Dımaşk ve çevresinde o güne kadar böyle düğün görülmediği anlatılmaktadır.[409]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı olan Thamara'nın düğün törenlerinde sultan sevincinden şehirde kasılar kurdurdu. Abidlerin bile kendilerini eğlenceye kaptırdıkları söylenmektedir. Kimsenin görmediği kadar ihtişamlı olan eğlence meclisi düzenlendikten sonra sultan gerdek odasına girmiş, kavuşma gerçekleşmiştir.[410]

Selçuklu Anadolu'sunda sultanların ve önemli kademedekilerin düğünleri dışında halkın düğün algısına da bakmak gerekir. Halkın düğün yapmak için ekonomik durumlarının iyi olması gerekmektedir. Mevlânâ'nın düğün yapacak birine yardım ettiği eşi Kira Hatun'dan altı Mısır dinarı borç aldığı ve durumu düğün yapmaya elverişli olmayan adama verdiği görülmektedir.[411] Bu arada halkın evliliklerinde düğünlerde badem şekeri dağıtma âdeti olduğunu öğreniyoruz.[412] Moğolların düğünü ile mukayese edildiğinde benzerlikler olduğu dikkate şayandır. Cengiz Han'ın oğlunun düğününde yedi kardeşi sağ tarafında ve hatunların ise sol tarafına dizildiklerini, hepsinin ayrı ayrı mevki aldıkları bilinir.[413] Her iki toplumda da düğünlerin meclis şeklinde ve belli bir tertibe göre olduğunu görmekteyiz. İbn Cübeyr ise Frankların düğününden şöyle bahseder; "*Sur sahilinde bir düğün; Kadınlı erkekli bütün Hıristiyanlar toplanmış; gelin evinin önünde iki sıra dizilmişlerdi. Borular, zurnalar ve bütün çalgılar çalınıyordu. Gelin*

[408] İbn Bîbî, I, s. 313-315.
[409] T. Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları" s. 335.
[410] İbn Bîbî, II, s. 37-38.
[411] Eflâkî, *Arfilerin Menkıbeleri*, s. 283.
[412] Eflaki, *Ârîflerin Menkıbeleri*, s. 363.
[413] Ebul Ferec- İbnülibri, Tarihi Muhtasarüddüvel, s. 24.

sağ ve sol kolundan tutan ve akrabalarından olduğunu sandığımız iki adam arasında salınarak çıktı. En güzel süslerini takmış, en değerli elbiselerini giymişti. Kendilerine has altın işlemeli ipek elbisenin eteklerini sürüyordu. Alnında, etrafı altınla örtülmüş bant vardı. Göğsünün üstünde de aynısından bulunmaktaydı. Takılar ve süslü elbiseler içinde salınıyor; bir bulutun ve ya bir güvercinin hareketi gibi aheste yürüyordu. Hıristiyanların ileri gelenlerinden bir grup, en değerleri en süslü, elbiselerini giymiş vaziyette gelinin önünde elbiselerini yerlerden sürüyerek yürüyorlardı. Arkasında ise arkadaşları ve emsalleri arasında olan hıristiyan kızları en kıymetli elbiseleri ve en pahalı takıları ile çalımlı bir halde yürüyorlardı. Çalgıcılar ise, hepsinin önünde gidiyorlardı. Müslüman ve hıristiyanlar iki sıra halinde bunları seyrediyor ve hiçbir şeyi garipsemiyorlardı. Düğün alayı, gelinle beraber erkek evine kadar yürüdü. Ve o gün düğün yemekleri yenildi."[414]

3.8. Yüz Görümlüğü

Yüz görümlüğü kaynaklarda çok az yer almıştır. Türklerde, nikâha rağmen, gerdeğe kadar gelinin yüzü tabu idi. Bu tabu ancak gerdekte yüz görümlüğü olarak bilinen hediyeden sonra ortadan kalkmaktadır.[415] I. İzzeddin Keykavus ve Behramşah'ın Selçuk Hatun ile evlendikten sonra zifaf odasında sultana yüz görümlüğü takmıştır. [416]

3.9. Boşanma

Anadolu Selçuklu Zamanında boşanmaların çoğu ölüm sebebiyle gerçekleşmiştir. Eski Türk geleneklerine göre dul kalmış bir kadın, eğer çocukları küçükse çocuklarının vâsisi olurdu. Çocukları büyük ise, evin büyüğü en büyük oğul olurdu. Dul kalan kadın yoksul ise, kocasının küçük kardeşi, dul kadını ve çocuklarını himayesi altına alırdı.[417] Eski Türk toplumunda dul kalan kadın çaresiz bırakılmaz kocasının ailesi tarafından, himaye altına alınırdı.[418]

İslam hukuku, boşanmayı meşru saymış ancak hoş karşılamamıştır. Hz. Peygamberin buyurduğuna göre "Allah'ın en sevmediği mübah" olarak ifade edilmiştir.[419]

---

[414] İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev. İsmail Güler, s. 228.
[415] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 268.
[416] İbn Bîbî, I, s. 197-200.
[417] Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 249.
[418] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 307.
[419] Mehmet Soysaldı, *Kur'an ve Sünnete Göre Evlenme ve Boşanma*, İstanbul 1999, s. 76-77.

İslam hukukunda boşanma yetkisi erkeğe verilmiştir. Özellikle toplumun önde gelen isimleri ve büyükleri, boşanma noktasına gelmiş olan eşleri kararlarından vazgeçirmek için çalışmışlardır. Muînüddin Pervane'nin davranışlarına kırılan Gürcü Hatun çok üzülmüştür. Bütün divan naipleri ve büyükler, Pervane'yi affetmesi için onunla konuşmuş fakat sonuç alamamışlardır. Pervane ile barışmaya razı olmayan Gürcü Hatun yalnız bir şart ile affederim diyerek şunları söylemiştir: "*Pervane, kendisinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talâkla yemin etsin*" bu şartı kabul eden Pervane'ye Gürcü Hatun "*Beni boşamanı istiyorum*" demiştir. Bunun üzerine Mevlânâ'ya danışan Pervane şu nasihati almıştır: "*Onun bu isteğini askıda bırak ve her zaman veririm veririm de dur*" demiştir.[420] II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun'un Nureddin Muhammed'in ölümü üzerine İslami kaidelere göre nikâh düşmüş ve evlilik sonra erdikten sonra Hali Nasır ile evlenmiştir.[421] Evli bir kadın evli ile bir başkası ile evlenemeyeceği için ya eşinin vefat etmiş olması ya da boşanması gerekmektedir.

Ölüm dışında eşlerin birbirileri ile anlaşamaması ya da sıkılmasından kaynaklana boşanmalar da görülmektedir. Gürcü Kraliçesi Thamara'ya âşık olup onunla evlenen II. İzzeddin Saltuk'un oğlu Muzafferüddin, kraliçe ile evlenmek için din değiştirmiştir. Fakat kraliçenin bir süre sonra kendisinden bıkması üzerine boşanmışlar ve Muzafferüddin memleketine geri dönmüştür. Bu evlilikten Rosudan adında kızları olmuştur.[422] İbnü'l-Verdî, ayrılığın sebebini, Gürcü Kraliçesi Thamara'nın kocasını aldatması olarak yazmıştır.[423] Bir diğer boşanma olayı ise, Alaeddin Keykubad'ın kızının Kerek sahibinden boşanmasıdır.[424]

Anadolu Selçuklularından günümüze kadar ulaşmış herhangi bir boşanma belgesi bulunmamaktadır. Ancak 14. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen İlhanlılar devrinde İran topraklarında oluşturulmuş olan anonim bir münşeat mecmuasında İslâm hukuk kuralları çerçevesinde hazırlanmış bir boşanma belgesine şahit olunabilmektedir. Belge şöyledir: "*Boşanma Belgesi (Talâk-nâma): Filan b. filan b. filan, şer'i hükümlere uygun olarak, kendi ehli (hanımını) Filana bin Filan'ı boşayarak serbest bıraktığını, geri dönme ve vazgeçmede bulunmayacağını beyân ve ikrâr eyledi. Yüce Allah der ki: Erkek zevcesini boşarsa ondan sonra kadın kendinden başka bir ere nikâhlanıp varıncaya kadar ona helal olmaz. Filan bint filan, kocası Filan b. filan'ın üzerine vazife olan nakit*

[420] Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 353.
[421] Gregory Ebu'l-Ferec (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 519.
[422] Y. Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları Alaeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 38-39.
[423] İbnü'l Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, haz. Mustafa Alican, İstanbul 2014, s. 107.
[424] İbnü'l Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, s. 110.

50 Tabiz şehri saf gümüş dinarı ki bunun yarısı 25 dinar eder mihr ile boşandı ve kendisini azad kıldı. Giyecek eşya vb. değerli şeylerden her ne var ise, taraflardan her birisi kendi arzusuna ulaştı ve birbirinden ayrıldılar. Bu durum ihtiyaç anında ibraz edilmek üzere hüccete kaydedildi. 4 Rebiü'levvel 1056(?)/16 Aralık 1330(?)".[425]

[425] Osman G. Özgüdenli, "İlhanlı Devrine Ait Bir Münşeat Mecmû'ası:Risâla al-Şâhabiyya", *Belleten*, 63/238, Ankara 1999, s. 741.

SONUÇ

Evlilik toplumsal gelişim süresince birçok toplumda farklı kurallar halinde uygulanarak kültür birikimine katkı sağlamıştır. Selçuklu toplumunda siyasî amaçlar ile yapılan evlilikler arasında; I. Kılıç Arslan'ın Çaka Bey'in kızı ile evliliği, I. Mesud'un kızlarından birinin Dânişmendlilerden Sivas Meliki Yağıbasan ile evlendirmesi, yine I. Mesud'un kızı olan Selçuka Hatun'un Nureddin Mahmud ile evlendirmesi, II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kayser Şah ile Melik Adil'in kızının Selahaddin Eyyûbi tarafından evlendirilmesi, II Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun'un Artuklu Emiri Nureddin Muhammed ile evlendirilmesi, I. İzzeddin Keykavus'un Erzincan Meliki olan amcası Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçuk Hatun ile evlenmesi, I. Alaeddin Keykubad'ın Eyyûbi Sultanlarından Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun ile evlenmesi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamara (Gürcü Hatun) ile evlenmesi, II. İzzeddin Keykavus'un Altınordu hükümdarı Berke Han'ın kızı Urbay Hatun ile evlenmesi, IV. Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun'un Abaka Han'ın oğlu Argun ile evlendirilmesi siyasî evlilikler içerisinde yer almaktadır.

Bunun yanında Anadolu Selçuklu toplumunda siyasî evliliklerin dışında severek, gönül bağı ile kurulmuş evlilikler de yer almaktadır. Bunlar arasında; II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuka Hatun ile Halife Nasır arasında geçen evliliktir. Bu evlilikte Halife Nasır, Selçuka Hatun'un güzelliğini duymuş ve bunun üzerine evlenmek istemiştir. Halife Nasır hiçbir siyasî amaç gütmemiştir. Yine II. Kılıç Arslan'ın kızı olan Gevher Nesibe Hatun'un sarayın baş sipahisine âşık olması ve onunla evlenmek istemesine rağmen ağabeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in buna karşı çıkarak Gevher Nesibe Hatun'un sevdiği adamın konumu ve mertebesi açısından kendilerine yakışmayacağını söylemesi üzerine bu evliliğe engel olması gerçekleşmeyen bir evliliğe örnektir. Sevmesine rağmen gerçekleşmeyen evliliğe bir örnek daha vermek gerekirse, Gürcü Kraliçesi Thamara'nın II. Kılıç Arslan'ın oğlu Rükneddin Süleyman Şah'ın resmini görerek ona âşık olmasıdır. Fakat bu evlilik Rükneddin Süleyman Şah'ın şiddetle karşı çıkarak istememesi üzerine gerçekleşmemiştir. Evlenecek kişilerin gönül rızasının da önemli olduğunu görmekteyiz.

Selçuklu Anadolu'sunda siyasî amaçla yapılan fakat daha sonra evlenen kişilerin sevgi bağının güçlendiği de görmekteyiz. Bu açıklamaya misal teşkil edecek olay, II.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamara (Gürcü Hatun) ile yaptığı evliliktir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Gürcü Hatun ile evlendikten sonra âşık olmuştur. Onun resmini akçe ve dinarların üzerine resmettirerek halk nezdinde Gürcü Hatun'a itibar kazandırmak istemiştir. Fakat devlet büyükleri bu hareketi uygun görmemiştir.

Anadolu Selçuklu 'da devlet adamları ölen sultanların eşleri ile evlenerek mertebe olarak yükselmek ve itibar kazanmak istemişleridir. İl Arslan'ın I. Kılıç Arslan'ın eşi olan Ayşe Hatun ile evlenmesi, Müineddin Süleyman Pervane'nin II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi olan Gürcü Hatun ile evlenmesi, İsfahânî ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi ile evlenmesi bu amaç ile yapıla evlilikler arasında gösterilebilir.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşamış olan halkın evliliklerinde daha çok dönemin edebi kaynaklarından faydalanarak Selçuklu Anadolusu'ndaki toplumdaki evlilikleri ele alınmıştır. Bunlar arasında Mevlânâ'nın Mesnevisi ve Ahmed Eflâkî'nin Arfilerin Menkıbeleri adlı eseri yer almaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde kadının kocasına karşı yapmakla yükümlü oldukları sorumluluklar tespit edilmiştir. Mevlânâ'nın eşi Kira Hatun'un, Mevlânâ'nın yırtılan feracesini dikmesi, yine Kira Hatun'un Mevlânâ'dan izin almadan Konya hatunları ile birlikte Karatay medresesine bir dervişin maharetlerini dinlemeye gitmesi üzerine Mevlânâ'nın ona kızması üzerine karı koca arasının açılması örnek olarak gösterilebilir. Yine Şems-i Tebrizi'nin eşi, Kimya Hatun eşinden izin almadan Sultan Veled'in babaannesi ile birlikte gezmek için bağa gitmiştir. Şems-i Tebrizi karısını evde bulamayınca bu duruma kızmıştır. Bu dönemde evliliklerde karı koca arasında yaşanan kavgalar içerisinde geçim sıkıntısına, aldatma olaylarına da rastlamaktayız.

Selçuklu toplumunda evlilik adetlerinde ise, eş seçimi önemli bir konudur. Evlenirken eşlerde aranacak özellikler arasında güzellik, itibar, namus, soy sop, vb. nitelikler bulunmaktadır. Eş seçimi sultanlar tarafından yapıldığında genellikle devlet büyüklerine danışılarak gerçekleşmeydi. Diğer âdetler olan nişan, çeyiz, kalın, mehir arasında çeyizin çok önemli bir yer tuttuğunu tespit etmekteyiz. Bazı durumlarda çeyizi olmayan kızların evlenemediklerine şahit olunmaktadır. Nikâh akdi ve düğün de en az çeyiz kadar önemidir. Evlenecek kişilerin nikâh işlemleri gerçekleştikten sonra düğün yaptıkları görülür. Yüz görümlüğü ve boşanma ise yine Anadolu Selçuklu toplumunda görülen kavramlardan biridir.

BİBLİYOGRAFYA

Ağaoğlu, Ahmet, "İptidaî Türk Aile Hukuku ve İptidaî Hindo-Avrupaî Aile Hukuku Arasında Mukayese" *Birinci Türk Tarih Kongresi*, Ankara (1932), s. 261-269.

Ahmed bin Mahmud, *Selçuknâme*, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 2011.

Akkoca, İsmail, *Sultan I. Alâeddîn Keykubâd Zamanında Türkiye Selçuklu - Harzemşahlar Devleti İlişkileri*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, Türkçe terc. H. D. Andreasyan, İstanbul 1954.
Aksal, Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947.

Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.

Anonim Selçuknâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Türkçe terc. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952.

Artuk, Cevriye, "III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 287-296.

Ataoğlu, Remzi, "Artuklu-Eyyubi İlişkileri", *Eyyubiler; Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, ed. Önder Kaya, İstanbul 2012, s. 207-230.
Ataoğlu, Remzi, *Hısn-ı Keyfa Artuklu Devleti,* AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1985.

Aydın, Mehmet Âkif, "Mehir", *DİA*, XXVIII, 2003, s. 389-391.

Bal, Mehmet Suat, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası: II. İzzeddin Keykavus Dönemi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/38, 2005, s. 239-258.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, İstanbul 1971.

Başkumandan Simbad Vekayinamesi 951-1334, Türkçe terc. Hrand D. Andreasyan, yy.
Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 – 1211) Gazi-Şehit*, Ankara 1997.

Biçak, Sedat, *Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2007.

Burgu, Yavuz Selim, *Anadolu Selçukluları Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, İstanbul 2011.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe terc. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2012.

Çağatay, Neşet, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1957.

Çandarlıoğlu, Gülçin, *Türk Destan Kahramanları*, İstanbul 1977.

Çayırdağ, Mehmet, "Kayseri'de Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXVI, Ankara 1997, s. 225-236.

Çiftçioğlu, İsmail, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5/1, 2013, s. 7-25.

Dağlı, Rıfat, *II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dış Siyaseti*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

Ebû'l-Ferec (Bar Habraeus), Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, Süryaniceden İngilizce'ye terc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999
Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*, I, yay. Şükrü Halûk Akalın, Ankara 1988.

Ebul Ferec - İbnülibri, *Tarihi Muhtasarüddüvel*, Türkçe terc. Şerafeddin Yaltkaya, 1941.

Eflaki, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri,* Türkçe terc. Tahsin Yazıcı, İstanbul 2011.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara 1997.

Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul, t.y.

er-Râvendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman, *Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr*, Türkçe
Ersan, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Ankara 2010.

Gökalp, Ziya, *Türk Medeniyeti Tarihi*, *İslamiyetten Evvel Türk Medeniyeti*, II, hz. Fikret Şahoğlu, İstanbul 1974.

Göksu, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

Gökyay, Orhan Şaik, *Dede Korkut Hikâyeleri,* İstanbul 1976.

Güler, Ali, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, ed. Sedat Açıkel, Ankara 1992, s. 61-73.

Gürkan, Kazım İsmail, "Selçuklu Hastaneleri", *Malazgirt Armağanı*, İstanbul 1972, s. 33-47.

Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, *Tarîh-i Güzîde*, ed. Erkan Göksu, İstanbul 2015.

Hunkan, Ömer Soner, "Türk Hanedanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", *Ortaçağda Kadın*, ed. Altan Çetin, Ankara 2011, s. 375-394.

Işın, Ekrem, *Alâeddin'in Lambası Anadolu Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad*, İstanbul 2001.

İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnâme*si, I, çev. Sait Aykut, İstanbul 2004.

İbn Bîbî, *el Evamirü'l-alâ'iye fi'l-Umuri'l-alâ'iye (Selçuk Name)* I, Türkçe terc.. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.

İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, Türkçe terc. İsmail Güler, İstanbul 2003.

İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, Türkçe terc. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975.

İbn Saî, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyetlerine Dair Çeviriler I,* Türkçe terc. Abdulhalik Bakır, Ankara 2008.

İbnü'l Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, haz. Mustafa Alican, İstanbul 2014.

İbnü'l-Adîm, *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halab Selçuklularla ilgili Haltercümeleri*, yay. Ali Sevim, Ankara 2011.

İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi (el-Kâmi'l-fi't-târîh Tercümesi),* Türkçe terc. Komisyon, XI, İstanbul 2008.

İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi el Kamil fit-târîh Tercümesi*, X. Türkçe terc. Abdulkerim Özaydın, İstanbul 1987.

İlgürel, Mücteba, "Çaka Bey*" DİA*, VIII, 1993, s. 186-188.

İnan, Abdülkadir, "Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müesseseleriyle İlgili Gelenekler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI/3, 1948, s. 127-137.

İnan, Abdülkadir, *Sagay Türkleri (Abakanlar) Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1968.

İzgi, Özkan, *İslamiyetten Önceki Türkler'de Kadın*, Ankara 1975.

Kaçın, Bülent, *Büyük Selçuklu Devletinde Hanedan Üyelerinin Evlilikleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

Kadıoğlu, Funda Gülay – Kadığolu Selim, "Adı Darüşşifalara Ad Olan Kadınlar", *Lokman Hekim Journal*, 1/1, 2011, s. 1-7.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1998.

Kanad, H. Fikret, *Pedagogi Tarihi*, I, İstanbul 1963.

Kaya, Selim, "Süleyman Şah II", *DİA*, XXXVIII, 2010, s. 105-108.

Kaya, Selim, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Giyâsü'd-Din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009.

Kemaloğlu, Muhammet, "Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler", *MAKÜSBED*, 4/7, 2012.

Kemaloğlu, Muhammet, "Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler", *MAKÜSBED*, 4/7, 2012, s. 168-185.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

Kesik, Muharrem, "Muîneddin Süleyman Pervâne", *DİA,* XXXIV, 2002, s. 91-93.

Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.

Kesik, Muharrem, "Melik Şahinşah'ın Saltanat Mücadelesi (1155-1176)", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, XII, Ankara 2014, s. 89-99.

Khoniates, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*), Türkçe terc. Fikret Işıltan, Ankara 1995.

Kitapçı, Zekeriya, *Abbasî Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, Konya 1994.

Koca, Salim, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alaeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *I. Alaeddin Keykubad Dönemi ve Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yusuf Küçükdağ, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çıpan, Konya 2010.

Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara 1997.

Kurat, Akder Nimet, *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki İlk Türk Beyi M.S 1081-1096*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966.

Lehmann, Bruno, "Theodar I. Laskaris 1204-22 ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, (çev. Mihin Eren), Ankara 1971, s. 593-610.

Marzo, Salvadore, *Roma Hukuku*, çev. Ziya Umur, İstanbul 1959.

Mevlânâ, *Mesnevi*, çev. Veled Çelebi İzbudak, göz.geç. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 1942.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler,* yay. ve Türkçe terc. Ali Öngül, İzmir 2001.

Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefîk ve'l Hâfîdü'l-Hâlîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, terc. Ali Ertuğrul, Ankara 2015.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş III*, Ankara 2000.

Ögel, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara 2001.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, I, Ankara 1971.

Önge, Yılmaz, "*Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nde Sultan Hatun Türbesi*", Önasya, V, S: 57, Ankara 1970.

Özgüdenli, Osman G., "İlhanlı Devrine Ait Anonim Bir Münşeat Mecmû'ası: Risâla al-Şâhabiyya", *Belleten*, 63/238, Ankara 1999, s. 725-743.

Özbek, Süleyman, "Türkiye Selçukluları-Eyyubiler Arası Siyasî Münasebetler Üzerine (1175-1250)", *Prof. İsmail Aka Armağanı*, Haz. Nejdet Bilgi, İzmir 1999, s. 427-448.

Radloff, Wilhelm, *Sibirya'dan*, çev. Ahmet Temir, İstanbul 1976.

Reşîdüddin Fazullah, *Câmiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, Türkçe terc. Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Mehmet Ersan, Dr. Ahmad Hesamipour Khelejani, Ankara 2013.

Sevim Ali – Merçil Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995.

Sevim Ali Sevim – Yücel Yaşar, *Türkiye Tarihi I*, Ankara 1995.

el- Azimî, *Azimi Tarihi*, Türkçe terc. Ali Sevim, Ankara 1988.
Sevim, Ali, "Keyhusrev I" *DİA*, XXV, 2002, s. 347-349.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014.

Soysaldı, Mehmet, *Kur'an ve Sünnete Göre Evlenme ve Boşanma*, İstanbul 1999.

Sümer, Faruk, "Anadolu Selçukluları", *DİA*, XXXVI, 2009, s. 380-384.

Sümer, Faruk, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, 2002, s. 355-357.

Sümer, Faruk, "Mesud I*", DİA*, XXIX, 2004, s. 339-342.

Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi*, Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, I-II, TTK'da basılmamış nüsha.
Taştan, Ali, *Türkiye Selçukluları Zamanında Tokat ve Çevresindeki Kervansaraylar*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2010.

Tekcan, Ahmet Recep, *Anadolu Selçuklu Devleti Merkezi Şehirlerinden Konya ve Kayseri'de Şehir Hayatı*, GÜSBE Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.

Togan, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, XI. Baskı, İstanbul 2011.

Turgal, Hasan Fehmi, *Anadolu Selçukîleri Müneccimbaşıya Göre*, İstanbul 1935.

Uraz, Murat, *Türk Mitolojisi*, İstanbul 1967.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162*), Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000.

Uyumaz, Emine, "Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler*, V, Ankara 2002, s. 147-165.

Uyumaz, Emine, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", *Eyyübiler Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, ed. Önder Kaya, İstanbul 2012, s. 355-384.

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi* (1220-1237), Ankara 2003.

V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Türkçe terc. Azer Yaran, I. Baskı, Ankara 1988.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri,* haz. Refet Yinanç, Ankara 2013.

Yürekli, Tülay, "Eyyubi Ailesi Kadınları", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. VI, 2011, s. 329-332.

TABLO

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARININ HANIMLARI VE ÇOCUKLARI

	Sultanın Adı	Eşlerinin Adı	Kız Çocukları	Erkek Çocukları
1	I. Süleyman Şah (1075-1086)	1. Muna hatun	Adı bilinmiyor.	1. I. Kılıç Arslan 2. Kulan Arslan (Davud)
2	I. Kılıç Arslan (1092-1107)	1. Çaka Bey'in Kızı 2. Ayşe Hatun 3. Adı bilinmeyen eşi veya cariyesi (Konya'da gömülü olduğu biliniyor.)	1. Sacide Hatun (Artuklulardan Rüknu'd Devle Davud ile evlenmiş ve 1130 yılında vefat etmiştir.)	1. Mesud 2. Arab 3. Devlet(Dolat) 4. Şahin Şah 5. Tuğrul Arslan
3	Şahin Şah (1110-1116)	Adı bilinmiyor.	Adı bilinmeyen bir kızı vardır.	1. Şerefü'd-Din İshak
4	I. Mesud (1116-1155)	1. Danişmendli Emir Gazi'nin kızı 2. Adı bilinmeyen eşi 3. Kont St. Gilles'in kızı	1. Ioannes Kommenos ile evlenen kızı 2. Danişmend'li Zünnun ile evlenen kızı 3. Danişmend'li Yakup Arslan (Yağıbasan) ile evlenen kızı 4. Atabeg Nureddin Mahmud ile evlenen kızı	1. II. Kılıç Arslan 2. Devlet(Dolat) 3. Şahin Şah
5	II. Kılıç Arslan (1155-1192)	1. Adı bilinmeyen eşi 2. Melik Saltuk b. Ali b. Ebu'l-Kasım'ın kızı ile nikâhlanmıştır fakat evlilik neticelenmiyor. 3. Hristiyan bir eşi	1. Selçuk Hatun (Hısn-ı Keyfa Sahibi Nureddin Muhammed ile evlendi. 2. Gevher Nesibe Hatun 3. Fülane Hatun (Erzincan Mengücük Beyi ile evlenen kızı)	1. Rükneddin Süleyman Şah 2. Kudbeddin Melikşah 3. Nureddin Sultan Şah 4. Mugiseddin Tuğrul Şah 5. Muizeddin Kayser Şah 6. Muhiddin Mesud 7. Giyaseddin Keyhüsrev 8. Nasreddin Berkyaruk Şah 9. Nizameddin Argun Şah 10. Arslan Şah 11.Sancar Şah

6	I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1197/1205-1211)	1. Ümmühan Hatun 2. Mavrozomes'in kızı	Adı bilinmeyen bir kızı var.	1. İzzeddin Keykavus 2. Alaeddin Keykubad 3. Keyferidun
7	Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204)	1. Behramşah'ın kızı		1. III. Kılıç Arslan
8	I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)	1. Selçuk Hatun (Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah Davud'un kızı)		
9	I. Alaeddin Keykubad (1220-1237)	1. Mahperi Huand Hatun (Kir-Vart'ın kızı) 2. Gaziye Hatun	1. Melike Hatun (Melik Nasır ile evlendi) 2. Mahperi Hatun'dan olan kızı ismi bilinmemektedir	1. II. Gıyaseddin Keyhüsrev 2. Rükneddin 3. İzzeddin
10	II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)	1. Gürcü Melikesi(Thamara) 2. Gaziye Hatun 3. Konya'lı zengin bir kız 4. Rum asıllı bir papazın kızı	1. Selçuki Hatun 2. Aynü'l Hayat 3. Pervane Havandzade	1. II. Izzeddin Keyhüsrev 2. II. Alaeddin Keyhüsrev 3. Rukneddin IV. Kılıç Arslan
11	II. İzzeddin Keykavus (1246-1262)	1. Altınordu hükümdarı Berke Han'ın kızı Urbay Hatun	1. Hristiyanlığa geçen bir kızı var. 2. Hand Fatma Hatun	1. Kılıç Arslan 2. Siyavüş 3. Feramurz 4. Geyumers 5. II. Mesud
12	Rükneddin IV. Kılıç Arslan (1254-1262)	1. Fatma Hatun 2. Gazalya Hatun 3. Gumac Hatun	1. Selçuk Hatun (Hudavend Hatun olarak da bilinmektedir.) Abaka'nın oğlu Argun ile evlenmiştir.)	1. III. Gıyaseddin Keyhüsrev 2. II. Süleyman Şah
13	III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284)	Adı bilinmiyor.		1. V. Kılıç Arslan
14	II. Mesud (1284-1310)			1. Gazi Çelebi
15	III. Alaeddin Keykubad (1298-1302)	Hülagu		
16	V. Kılıç Arslan (1310-1318)			Melik Alaeddin

EKLER

Resim 1- Seramik tabak, kadeh tutan kadın figürü, XIII. yy. Adana Arkeoloji Müzesi. . (Alâeddin'in Lambası Anadolu Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad, haz. Ekrem Işın, İstanbul 2001, s. 45.)

Resim 2- Kadın figürü çini parçası, Kubadâbad Sarayı'ndan (1236), Konya Karatay Medresesi Müzesi. (Alâeddin'in Lambası Anadolu Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad, haz. Ekrem Işın, İstanbul 2001, s. 80.)

Resim 3- Seramik tabak, rakkase figürlü, XIII. yy. Adana Arkeoloji Müzesi. (Alâeddin'in Lambası Anadolu Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad, haz. Ekrem Işın, İstanbul 2001, s. 45.)

Resim 4- Kadın figürü çini parçası, Kubadâbad Sarayı'ndan (1236), Konya Karatay Medresesi Müzesi. (Alâeddin'in Lambası Anadolu Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad, haz. Ekrem Işın, İstanbul 2001, s. 80.)